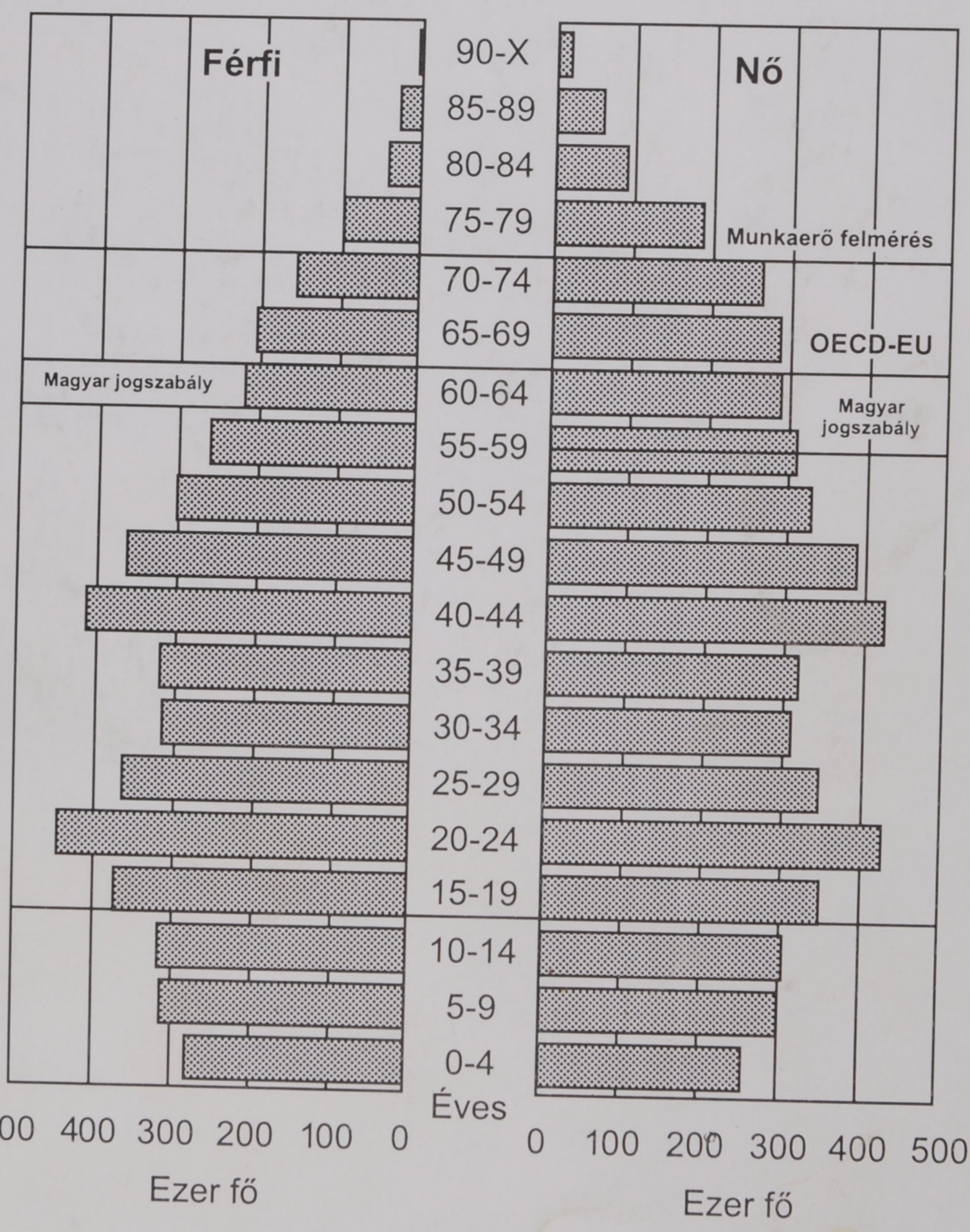
MUNKAÜGYI KUTATÓINTÉZET
LABOUR RESEARCH INSTITUTE

MUNKAERŐPIACI HELYZETJELENTÉS
YEARLY REPORT OF LABOUR MARKET

A MUNKAERŐPIAC KERESLETÉT- ÉS KÍNÁLATÁT ALAKÍTÓ FOLYAMATOK

MAIN TRENDS IN LABOUR DEMAND AND SUPPLY

A „Közösen a Jövő Munkahelyeiért" Alapítvány kiadványa

Budapest

1998. április

Az elemzést készítette:

Author:

LAKY TERÉZ

Statisztikus - Statistician: **KOZMÁNÉ TAKÁTS EDIT**

Lektorálta - Read by:

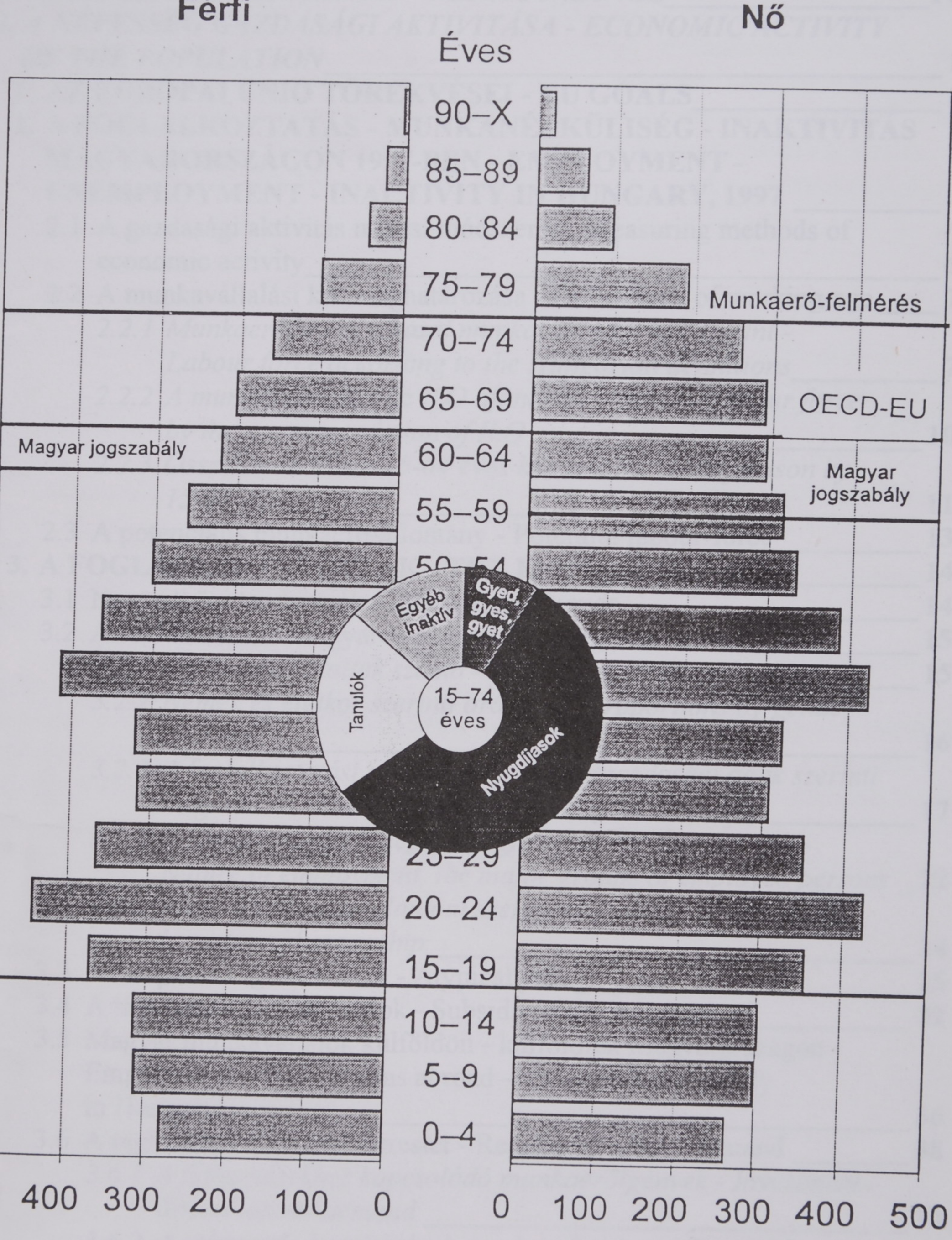
LAKATOS JUDIT

és

TÍMÁR JÁNOS

Kiadja a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány
Felelős kiadó: Struktúra - Munkaügyi Kiadó KFT
Dr. Pongrácz László

A NÉPESSÉG SZÁMA NEM ÉS ÉLETKOR SZERINT
1997. január 1.
DISTRIBUTION OF POPULATION BY GENDER AND AGE
1 January 1997

TARTALOMJEGYZÉK - CONTENTS

BEVEZETŐ - INTRODUCTION I
A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK - MAIN FINDINGS IV
I. A NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSA - ECONOMIC ACTIVITY OF THE POPULATION 1
1. AZ EURÓPAI UNIÓ TÖREKVÉSEI - EU GOALS 1
2. A FOGLALKOZTATÁS - MUNKANÉLKÜLISÉG - INAKTIVITÁS MAGYARORSZÁGON 1997-BEN - EMPLOYMENT - UNEMPLOYMENT - INACTIVITY IN HUNGARY, 1997 4
2.1 A gazdasági aktivitás mérési módszerei - Measuring methods of economic activity 6
2.2 A munkavállalási kor meghatározása - Definitions of working-age 7
2.2.1 Munkaerőforrás a hazai munkavállalási kor szerint - Labour force according to the Hungarian definitions 7
2.2.2 A munkaerőforrás az ILO ajánlásai szerint - Labour force by the recommendation of ILO 10
2.2.3 Összehasonlítás a 15-64 éves kor szerint - Comparison by 15-64 working-age 11
2.3 A potenciális munkaerő-állomány - Potential labour-force 13
3. A FOGLALKOZTATOTTAK - THE EMPLOYED 14
3.1 Nemzetközi tendenciák - International trends 14
3.2 A foglalkoztatás Magyarországon - Employment in Hungary 15
3.2.1 A foglalkoztatottak száma - Number of employed 15
3.2.2 Nemek és életkor szerinti arányok - Proportions by gender and age 16
3.2.3 A foglalkoztatási szektorok és nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlás - Distribution by sectors of the economy 17
3.2.4 A foglalkoztatás jellege, a foglalkoztatási főcsoportok - Nature of employment, the major groups of employed persons 22
3.2.5 Foglalkoztatás a tulajdoni szektorok szerint - Employment by nature of ounership 24
3.3 Az atipikus foglalkozások - Atypical jobs 25
3.4 A támogatott foglalkozások - Subsidised employment 32
3.5 Magyar munkavállalók külföldön - külföldiek Magyarországon - Employment of Hungarians abroad - foreign labour supply in Hungary 36
3.6 A regisztrált munkaerő-kereslet - Registered labour demand 38
3.6.1 A fejlesztésekhez kapcsolódó munkaerőigények - Investment-driven labour demand 39
3.6.2 A zöldmezős beruházások munkaerő igénye - Demand generated by green field investments 40
3.6.3 A(regisztrált) kereslet- és kínálat eltérése - Differences between the (registered) demand and supply 40
3.7 A foglalkoztatottság regionális különbségei - Regional differences 44

4. A MUNKANÉLKÜLISÉG -UNEMPLOYMENT 47
4.1 Nemzetközi tendenciák - International trends 47
4.2 A munkanélküliség mértéke Magyarországon - Unemployment in Hungary 48
4.2.1 Az ILO ajánlásai szerint - According to LFS 48
4.2.2 A magyar jogszabályok szerint - According to Hungarian regulations 56
4.2.3 Regisztráltak és munkanélküli ellátásban részesülők - Registered unemployed and benefit recipients 61
4.2.4 A területi különbségek - Regional differences 64
4.3 A hátrányos helyzetű csoportok - Disadvantaged groups 65
4.3.1 Az ifjúsági munkanélküliség - Youth unemloyment 65
4.3.2 A női munkanélküliség - Female unemployment 68
4.3.3 A megváltozott munkaképességűek- Disabled 69
4.3.4 A roma népesség - The Rom 70
4.4 A munkanélküliség újabb okai - Current reasons of unemployment 72
5. A GAZDASÁGILAG INAKTÍVAK - THE ECONOMICALLY INACTIVE 75
5.1 Az inaktivitás mértéke - Level of inactivity 75
5.2 Az inaktivitás indokai - Reasons of inactivity 77
5.2.1 A tanulók - Students above the age of 15 77
5.2.2 A gyerekgondozáson lévők - Persons on parental leave 79
5.2.3 A munkavállalási korban nyugdíjazottak - Retired at working age 80
5.3 Az inaktívak munkavállalási szándékai - Employment goals of the inactives 83
II. A MUNKAERŐPIAC NÉHÁNY TOVÁBBI JELLEMZŐJE - FURTHER FEATURES OF THE HUNGARIAN LABOUR MARKET 85
6. A KERESETEK ALAKULÁSA 1997-BEN* - EARNINGS IN 1997 85
7. A MUNKAERŐ-KÖLTSÉGEK - THE LABOUR COSTS* 93
7.1 Munkaerőköltségek az Európai Unióban - Labour Costs in EU 96
7.2 A munkaerőköltség főbb összetevők szerinti szerkezete - Labour costs according to main elements 98
8. A MEZŐGAZDASÁG FOGLALKOZTATÁSI KÉPESSÉGE* - EMPLOYMENT CAPACITY OF AGRICULTURE 101
8.1 A foglalkoztatásra ható főbb változások - Major changes affecting employment 101
8.2 A mezőgazdaság foglalkozási viszonyai - Employment in the agriculture 102
8.3 A mezőgazdasági munkanélküliség - Unemployment in agriculture 103
8.4 A nem regisztrált mezőgazdasági foglalkoztatás - Undeclared employment in agriculture 104
8.4.1 Az aktív keresők - Active earners 105
8.4.2 A kiegészítő tevékenységűek - Second job holders 107
MÓDSZERTAN - EXPLANATIONS OF TERMS 110
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE - LIST OF TABLES 114

BEVEZETŐ - INTRODUCTION

1993. óta adtunk évről-évre áttekintést a hazai munkaerőpiacról, s hosszabb-rövidebb trendekbe illesztve mutatjuk be a változások mértékét, irányát. A trendeket - a foglalkoztatás szintjének drámai visszaesését, a munkanélküliség hirtelen megnövekedését, majd lassú csökkenését, a nem-kereső, de munkanélküliként sem regisztrált népesség folyamatos növekedését - a gazdaság és a társadalom mélyreható változásának megannyi története formálta.

Ma már, úgy tűnik, túl vagyunk a régi piacok elvesztésének, a csődökkel és felszámolásokkal sok százezer munkahely megszűnésének, a privatizáció és a gazdaság újjászerveződésének legnehezebb időszakán.

A változások természetesen folytatódnak, de most már - remélhetőleg - kiszámíthatóbbak lesznek a mértékek, ütemek, az elmozdulások iránya. A munkaerőpiac helyzetét alakító folyamatok stabilizálódásával a munkaerőpiac fő jellemzőiben (foglalkoztatás-munkanélküliség-gazdasági inaktivitás) évről-évre csak mérsékelt változás várható.

A munkaerőpiac 1997. évi helyzetéről számot adó áttekintés elsősorban ezért különbözik az előző évekétől.

Ezen kívül mind szerkezetében, mind tartalmában igyekszünk érvényesíteni néhány régebbi tapasztalatot és néhány újabb követelményt.

Azt már évek óta érzékeltük, hogy a munkaerőpiac régi fogalmi rendszerei egyre kevésbé alkalmasak a munka átalakuló világának jellemzésére. A hazai fogalom-rendszer egy része (pl. az „aktív kereső", vagy a gyes-en, gyed-en lévők foglalkoztatottként számbavétele stb.) elavult; de elbizonytalanodott számos, a foglalkoztatási viszonyok változásait nem, vagy csak alig érzékelő jogi szabályozásunk, statisztikai számbavételünk, (pl. az atipikus munkák - köztük elsősorban a részmunkaidő). A bizonytalanság egyébként szinte az egész világra jellemző; méghozzá olyan alapfogalmakra, hogy ki minősül „foglalkoztatottnak" vagy éppen „munkanélkülinek" [x], és tulajdonképpen az egész fogalom-rendszer átalakulóban van.

Mindezt tetézi, hogy az Európai Unióhoz csatlakozásunk gyorsuló előkészítésével egyre fontosabbá válik igazodásunk az Unió rendszereihez és elvárásaihoz. A hazai foglalkoztatás szintjét az Európai Unió szintjével kell összevetnünk; munkaerőpiaci programjainkat az Európai Unió formálódó programjához célszerű igazítanunk.

Noha az eddigi áttekintésekben is rendszeresen ismertettük az Európai Unió és az OECD országok adatait, az összehasonlítások most külön hangsúlyt kapnak; egyúttal alkalmazkodási feladatokat is jelentenek.

---

[x] A problémát részletesen kifejtettem a „Változó fogalmak a munka változó világában" című, a Közgazdasági Szemle 1998. februári számában megjelent cikkben.

Mindez eléggé átformálja a kötet tartalmát. Elhagyunk, vagy csak érintőlegesen ismertetünk korábban rendszeresen bemutatott adatokat (pl. a KSH Munkaerő-mérlege alapján készített, vagy a magánszektor kialakulását jellemző részletes elemzéseket). A munkaerőpiaci adatokat elsődlegesen a KSH 1992 óta rendszeresen gyűjtött, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ajánlásai szerint a világ számos országában egységes rendszerben készülő ún. lakossági felmérésére (Labour Force Survey - LFS) alapozzuk. (Bár természetesen továbbra is felhasználjuk a rendelkezésre álló egyéb adatforrásokat is.)

Megváltozik a tanulmány szerkezete is. Gerincét a külön-külön is bemutatott, de egymással szorosan összefüggő három munkaerőpiaci alrendszer alkotja: a foglalkoztatottak, a munkanélküliek és a gazdaságilag inaktívak. E szerkezeti változással is hangsúlyozni kívánjuk: a munkaerőpiacot jellemző lényeges változások alapvetően a három alrendszer egymástól függő méretének változásaitól függenek.

A munka világának változásait csak bizonytalanul követő fogalmi rendszerek, statisztikák miatt különösen fontosnak tartjuk, hogy a lehetőségek szerint sokoldalúan, ellentmondásaikkal együtt mutassuk be a változásokat, remélve, hogy érzékeltetni tudjuk a nemrég még egyszerű kategóriákba sorolhatónak tűnt folyamatok bonyolultságát, az adatok, számok belső bizonytalanságait.

Azt, hogy a munkaerőpiacra vonatkozó ismereteink egyre árnyaltabbá váltak, nagy mértékben elősegítették az évről-évre elkészülő folyamat-elemzések, a trendek ismételt felülvizsgálatának szükségessége. Ezt pedig két anyagi forrás tette lehetővé: az OTKÁ-tól a kutatásra elnyert összeg (T0 23693 sz. kutatás), valamint a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány, amely a kiadás és a terjesztés költségeit vállalta. A kiadás és a terjesztés munkáit évek óta a Munkaügyi Szemle szerkesztősége végzi, önzetlen és szíves segítőként.

A foglalkoztatás kérdései iránti érdeklődők szélesebb köréből érkező kérdések, s különösen a szakértők szűkebb körében felerősödött tisztázó viták, a közös tanulási folyamat egyik eredménye, hogy tartalmilag lassan, de folyamatosan változnak a különböző szervezeteknél gyűjtött adatok is. Túl azon, hogy mint korábban, ezúttal is megkaptuk valamennyi minisztériumtól, főhatóságtól a saját céljaikra gyűjtött adatokat, legtöbbjük szívesen fogadta a tartalmi változtatásokra vonatkozó kérdéseinket, annak érdekében, hogy adataik a foglalkoztatáspolitika számára is egyértelműbben felhasználhatók legyenek. Legközvetlenebb partnereinken - a KSH-n, OMMK-n - túl, ezúttal különösen az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) és az Országos Egészségügyi Pénztár (OEP) segített sokat (részben az 1997-től működő számítógépes adatfeldolgozása létrejöttéhez kapcsolódóan).

Mint minden évben, ezúttal is számos kutató tanulmányát használtuk fel. E munkákra a megfelelő helyeken hivatkozunk.

Az évenként elkészült tanulmányokat a kezdetektől két szakértő lektorálja: Lakatos Judit (KSH) és Tímár János egyetemi tanár (BKE). Mindketten elkötelezett képviselői a realitásokon alapuló, célszerű hazai foglalkoztatáspolitikának, s a vonatkozó ismeretek igényes terjesztésének. Észrevételeikkel mindig ezt ösztönözték, s ezúttal is főként ezért mondhatok köszönetet. (A szövetben maradt esetleges hibákért természetesen magam tartozom felelősséggel.)

Ugyancsak a kezdetektől közvetlen segítőtársam Kozmáné Takáts Edit statisztikus, aki fáradhatatlanul végzi az adatgyűjtés és egyeztetés aprólékos munkáját, valamint Sinka Jánosné, aki a többszöri korrekciót, adat-kiegészítést igénylő kéziratot gondozza, a nyomdai előkészítésig. Nélkülözhetetlen közreműködésüket ezúton is köszönöm.

Végül ezúton köszönöm mindazok elismerését és biztatását, akik, mint szakértők vagy mint érdeklődők, hasznosnak találták az évről-évre megjelenő köteteket, s a folytatást igénylik.

Bízom benne, hogy a jelenlegi kötettel is segíthetem munkájukat.

Budapest, 1998. április

Laky Teréz

A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK - MAIN FINDINGS

A munkaerőpiac helyzete

Az adatok és a következtetések - ha csak más adatforrásra nem utalunk - a KSH munkaerő-felmérésének eredményein alapulnak.

1997-ben nem változott a foglalkoztatás 1995-ben stabilizálódott alacsony szintje. Az ország 10 milliós népességéből - az ILO ajánlásai alapján számítva - 7,8 millió minősül munkavállalási korúnak, közülük 3,6 millió volt foglalkoztatott (46,7 %).

A munkanélküliek száma érzékelhetően csökkent (a regisztráltaké az előző évi 477 ezerről 464 ezerre, az ILO ajánlásán alapuló számbavétel szerint 400 ezerről 349 ezerre).

A foglalkoztatási szint stagnálása mellett a munkanélküliek számának csökkenése a gazdaságilag inaktívak táborát növelte: a 15-74 éves népességben 1997-ben az inaktívak száma (3,8 millió fő) már meghaladta a foglalkoztatottakét.

A foglalkoztatottak

⇒A (regisztrálható) foglalkoztatottság szintjének alakulása két ellentétes irányú folyamat eredménye. Egyfelől még jelentős számban szűntek meg munkahelyek (az OMMK-ban havi átlagban 56 ezer - új vagy visszatérő - munkanélkülit regisztráltak, szemben az előző év 52,8 ezres átlagával); másfelől megélénkült mind a működő cégek fejlesztéséhez, mind a zöldmezős beruházásokhoz kapcsolódó munkaerő-kereslet. Az új munkahelyek pótolták ugyan a megszűnőket, de többlet munkahelyek még nem teremtődtek.

⇒A foglalkoztatottak több mint fele (56 %-a) férfi; arányuk évről-évre kissé növekszik (1992-ben arányuk 54,3 % volt). Életkor szerint a foglalkoztatottak zöme (csakúgy, mint a világ számos országában) 30-54 éves.

⇒A három nagy foglalkoztatási szektor egymáshoz viszonyított arány-változásaiban hosszú távon folytatódik a gazdaság modernizálódását kifejező tendencia: a két termelő szektor (mezőgazdaság, ipar) foglalkoztatási súlyának csökkenése a szolgáltatásokban foglalkoztatottak javára. 1997-ben az adatok csekély, a trendet nem módosító eltérést jeleztek: a mezőgazdasági foglalkoztatás további csökkenése mellett kissé nőtt az ipari foglalkoztatás aránya, a szolgáltatásoké pedig stagnált.

⇒A foglalkoztatottak mintegy 83 %-a alkalmazásban álló; csaknem 2 %-a szövetkezeti tag, a többiek önállóak (egyéni vállalkozók és családtagjaik, vagy társas vállalkozások tagjai). 1997. során lényegében nem változtak

a szellemi-fizikai foglalkozások arányai (szellemi: 36,8 %, fizikai: 63,2 %).

⇒A Magyar Háztartás Panel adatai szerint a foglalkoztatottak fele dolgozott magántulajdonú cégnél, 38 %-a költségvetési szervnél, állami vagy önkormányzati tulajdonú cégnél; 2 % szövetkezetnél. Mintegy 10 % dolgozott részben magántulajdonú társaságnál. A KSH-nak a működő gazdasági szervezetekre vonatkozó adatai szerint a szervezetek csaknem 97 %-a 10 fősnél kisebb. Az OEP adataiból számíthatóan az egyéni vállalkozások átlagos létszáma 1,3, a jogi személyiség nélküli társaságoké (bt, kkt, gmk) 1,4 fő volt 1997-ben.

⇒Az Európai Unióban az új, a megszűnő munkahelyek feletti többlet-munkahelyek jellemzően a hagyományostól eltérő (atipikus) foglalkoztatási formák valamelyikében jönnek létre. Magyarországon mindeddig csak kis- és óvatos lépések történtek a bejelentett foglalkoztatás bővítését szolgáló, rugalmasabb alkalmazási formák meghonosítása érdekében. Az 1997-ben hozott, az alkalmi munkavállalást formalizálni hivatott jogszabály nem a foglalkoztatás növelését tűzte célul, hanem az adózók körének kiszélesítését. A részmunkaidős foglalkoztatáshoz ugyancsak rendkívül szűk kör számára ad támogatást egy új jogszabály.

⇒Jelentős összegeket áldoz viszont a társadalom a munkanélküliek (többnyire átmeneti) foglalkoztatására. A többféle konstrukció (a közhasznú- és közmunkáktól a bértámogatáson át a fiatalok foglalkoztatása érdekében szervezett programokig) 1997-ben csaknem kétszázezer munkanélküli hosszabb-rövidebb idejű foglalkoztatását biztosította. (A támogatottak létszáma természetesen szerepel az éves foglalkoztatási adatokban.)

⇒Magyar munkavállalók (legálisan) a fogadó országok (Németország, Ausztria) által engedélyezett keretben dolgoztak külföldön; hasonlóan szerény nagyságrendű a Magyarországon érvényes munkavállalási engedéllyel dolgozók száma (1997: 24 ezer magyar munkavállaló külföldön; 20 ezer munkavállalási engedéllyel rendelkező külföldi Magyarországon). A nem-legális külföldi munkavállalás vélhetően mindkét irányban többszöröse a legálisnak.

Erősödő jelenség, hogy Magyarországon - ha csak meghatározott szakmákban is - egy-egy terület munkaerő-hiányát külföldi munkavállalókkal igyekeznek pótolni (varrónők, szövők, vasipari munkások stb.).

⇒A munkaerő-keresletnek a korábbinál nagyobb hányada jelenik meg a munkaerő-szolgálatnál (elsősorban a fejlesztő, beruházó külföldi cégek esetenként többszáz fős igénye).

⇒A megélénkült kereslet egyre inkább felszínre hozza a regisztrált munkanélkülieken alapuló kínálat gyengéit: az alacsony iskolázottságot, a nem igényelt szakképzettséget, a munkakörhöz megkivánt személyi jellemzők eltéréseit (ami esetenként a kor, a nem, az etnikum stb. miatti diszkriminációt is takarhat). Összességében 1995-ben a munkaügyi szervezetnek a bejelentett állások 3,5 %-át nem sikerült fél év (180 nap) multán sem betölteni, 1996-ban 10, 1997-ben már 16 %-át.

⇒A foglalkoztatás regionális különbségei csak lassan változnak. Az eddig előnyben részesített dunántúli megyék, valamint Budapest és környéke után a külföldi beruházások - s velük az új munkahelyek - kezdik elérni az ország északi- és keleti régióit is.

A munkanélküliség

⇒A munkanélküliség folyamatos csökkenése dacára még mindig magas az állást keresők (349 ezer) és a regisztrált (464 ezer) munkanélküliek száma.

⇒A KSH munkaerő-felmérésének adatai az állást keresők korcsoportjainak alig változó arányát mutatják: 1992 óta, évenként csekély ingadozással, a legnagyobb arányban a 40-54 évesek, és a 30-39 évesek keresnek munkát; e korcsoportokhoz tartozók teszik ki a munkanélküliek felét.

Az itt számba vett munkanélküliek több mint 60 %-a férfi.

A munkanélküliek csaknem 93 %-a volt alkalmazott; mindössze 1,5 %-a volt szövetkezeti tag. (A többiek egyéni vállalkozók, társas vállalkozások tagjai, segítő családtagok.)

Több mint 40 %-uk legfeljebb 8 általánost végzett; további 35 %-uk szakmunkás-képzőt. A sokaság fele több mint egy éve keres munkát; negyedük 2 évnél régebben. 1997-ben a munkakeresés átlagos időtartama 18,9 hónap volt.

⇒Az OMMK adatai szerint a 464 ezer regisztrált munkanélküli 57 %-a volt férfi, 82 % fizikai foglalkozású, 22,5 % 25 évesnél fiatalabb; több mint háromnegyedük legfeljebb általános iskolai vagy szakmunkás végzettségű.

A havonta újonnan regisztráltak a gazdaság minden ágából érkeztek, legtöbben azonban a költségvetési ágazatokat is tartalmazó „nem anyagi szolgáltatás” ágból. Ez azt valószínűsíti, hogy az újonnan regisztráltak egy része visszalépő (tartósan) munkanélküli, aki közhasznú foglalkoztatás, átképzés, szezonális munka stb. után vált ismét regisztrált munkanélkülivé.

⇒ A regisztrációból kikerültek átlagosan 13 %-a (havonta átlagosan 7.400 fő) helyezkedett el (részben támogatott munkahelyen). A többség az egy évig folyósított munkanélküli járadékra jogosultság kimerítése után megszakítja kapcsolatát a munkaerőpiaci szervezettel. Csak azok regisztráltatják magukat továbbra is, akik elhelyezkedésükhöz támogatást remélnek, vagy szociális helyzetük miatt jövedelempótló ellátásra jogosultak. A munkaerőpiaci programokban részvétel időtartamára a munkanélküliek ugyancsak kikerülnek a regisztrációból. A regisztrált munkanélküliek mintegy felét a programokban részvétel vonja ki (átmenetileg) a regisztrációból.

⇒ A regisztrált munkanélküliek csaknem 80 %-a részesül (szerény összegű) ellátásban. Mintegy 30 %-uk (141,7 ezer fő) munkanélküli járadékban (átlagos összege 16.14,1 Ft volt, azaz 30 %-át sem éri el a dolgozók bruttó keresetnek.) A munkanélküliek több mint 40 %-a jövedelem-pótló támogatást kap (összege havi 9.200 Ft); mintegy 30 ezren pedig előnyugdíjban részesültek.

⇒ A regisztrált munkanélküliség területi különbségei 1997-ben nem változtak.

⇒ A munkaerőpiac hátrányos helyzetű rétegei közül szerény mértékben csökkent a 15-24 évesek munkanélkülisége, (Lakossági felmérés: 18,0 %-ról 15,9 %-ra; OMMK: 24,8 %-ról 22,5 %-ra) de ez még mindig kétszerese a felnőttek munkanélküliségének.

⇒ Bár a nők munkanélküliségi rátája (KSH, 7,8 %) változatlanul alacsonyabb a férfiakénál (9,5 %); több korcsoportban (30-39, 40-54) a női munkanélküliség aránya magasabb, mint a férfiaké. Az igazi különbség azonban az inaktivitás mértékében van; a nők tömege vonult vagy szorult ki a munkaerőpiacról.

⇒ A megváltozott munkaképességű 450 ezer ember között alig van foglalkoztatott; munkaerőpiaci helyzetük javítására most kezdődik átfogó program.

⇒ A cigány etnikumhoz tartozók körében - a Magyar Háztartás Panel felmérése szerint - 55 %-os a munkanélküliségi ráta (szemben a nem-cigány népesség általuk mért 13 %-val).

⇒ A gazdaságban 1997-ben is még nagy számban szűntek meg munkahelyek, részben a még le nem zárult átalakulási folyamatok (csődök, felszámolások, elhatározott szerkezet-átalakító leépítések, pl. a bányászatban), részben a gazdasági racionalizálás következtében. Ezek a folyamatok mérséklődnek ugyan, de még nem fejeződött be a gazdaság átalakulása.

A gazdaságilag inaktívak

⇒A 3,8 millió, gazdaságilag inaktív 14-74 éves népességből 1,6 millió a hazai jogszabályok értelmében nyugdíjas-korú; 2,2 millió azonban - ugyanezen szabályok szerint - munkavállalási korú. A munkaerőpiactól távol maradás több csoport esetében jól indokolható.

⇒Nem szereplői a munkaerőpiacnak a 15 éves korúk után is tanulók (1997-ben 631 ezren tanultak a különböző iskolatípusokban nappali tagozaton). Az egyén és a társadalom számára előnyös magasabb iskolai végzettség megszerzése a 15-19 évesek 60 %-át, a 20-24 éveseknek azonban már csak 12,5 %-át vonja ki a munkaerőpiacról.

⇒Csaknem 300 ezer szülő (295,1 ezer) - főként az anya - maradt távol a munkaerőpiactól 1996-ban. Az OEP adatai szerint 1997-ben kevesebb, mint tízezer fővel csökkent a gyerekgondozás valamelyik formáját (gyed, gyes, gyet) igénybevevők száma, a támogatási rendszer átalakítása (1996. ápr. 15.) ellenére. A gyerekgondozás miatti távollét az elmúlt években sokak számára a munkanélküliségtől menekülés útját is jelentette; vélhetően jelenti ma is.

⇒A jogszabályok számos szakmában - elismerve azok nehézségét, veszélyességét - lehetővé teszik az általános korhatárnál korábbi nyugdíjba menést. Munkavállalási korban kerülhetnek nyugdíjba az egészségükben károsodtak, valamint - 1990-től - foglalkoztatás-politikai okból, azaz elbocsátás helyett korengedményes vagy előnyugdíjba mehettek az előírt feltételekkel rendelkezők. (1990-1997-ben 274 ezren kerültek így nyugdíjba.) 1997-ben mintegy 400 ezer fő volt a munkavállalási korban nyugdíjazottak száma.

⇒A valamely magyarázó indokkal távolmaradókon kívül mintegy 875 ezer munkavállalási korú gazdasági inaktivitására nincs kézenfekvő, általános, közös indok. Valamennyi korcsoportban, mindkét nemhez tartozók körében számottevő az inaktivitás. Feltűnően magas azonban a nők esetében: a 4 millió, 15-74 éves nő közül csaknem 60 százalék (57,2) inaktív, s különösen magas az inaktivitás aránya a 20-29 évesek korcsoportjaiban.

⇒A munkaerő-felmérés adatai arra utalnak, hogy a munkaerőpiacot elhagyók 85-90 %-a nem is kíván visszatérni. (Az OMMK több éven keresztül végzett ún. követéses vizsgálatai ezt a feltételezést nem támasztották alá.)

A visszatérési szándékokban nyilvánvalóan szerepet játszik mind a szervezett munkaerőpiac kereslete, mind pedig a nem-szervezett munkaerőpiac foglalkoztatási lehetőségeinek kiterjedt volta; jórészt a háztartásokban, kisgazdaságokban igényelt, alkalmi munkák sokasága.

A jelenség nem ismeretlen Európa országaiban, s az Európai Unió keresi a lehetőséget a sehol be nem jelentett (undeclared) munkák figyelembevételére.

A keresetek alakulása

⇒A KSH által megfigyelt körben (jellemzően a 10 fősnél nagyobb gazdasági szervezeteknél és létszámnagyságtól függetlenül a költségvetési intézményeknél) a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlag-keresete 22,3 %-kal, átlagosan 57.270 Ft-ra nőtt. A reálkereset 4,9 %-kal nőtt, csaknem ugyanannyival, amennyivel 1996-ban csökkent.

⇒A versenyszféra és a közszféra kereseti szintje és dinamikája között továbbra is jelentős a különbség, bár 1997-ben a tervezettnél nagyobb lett a közszféra kereseteinek emelkedése. (Ez azonban csak az előző évi elmaradást ellensúlyozta.)

⇒A közszférában a közigazgatás és a kötelező társadalombiztosítás ágban az átlagot jóval meghaladóan nőttek a bruttó keresetek; az oktatásban, illetve az egészségügy és szociális ellátásban szerényebb volt a keresetek növekedése.

⇒A versenyszférában a magas keresetnövekedési ütem ellenére nem csökkentek az ágazatok közötti kereseti különbségek.

⇒A legmagasabb bruttó átlagkereset a 300 főnél többet foglalkoztató gazdálkodókat jellemezte; a szellemi dolgozók viszont az 51-300 fős gazdálkodóknál értek el kiugróan magas (91.400 Ft-os) bruttó átlag keresetet.

⇒A szellemi munkakörökben dolgozók kereseti előnyei általában nőttek; a fizikai dolgozók keresetéhez viszonyított arány 1:1,8-ra változott.

⇒Az előbbivel szoros összefüggésben a hazai kereseti viszonyokon belül a legnagyobb átrendeződés az iskolai végzettség, valamint a szakképzettség szintje szerint következett be. 1997-ben a versenyszférában az egyetemet végzettek keresete 4,2-szerese volt a csak alapfokú végzettségűekének (1993-ban az arány 3,4-szeres volt). A fizikai munkakörökben az ún. mester-szakmunkások bruttó keresete több mint 2,5-szerese volt a segédmunkát végzőkének.

A munkaerő költségek

⇒A munkaerő foglalkoztatásával kapcsolatos költségek színvonalának, belső összetételének alakulása a világon mindenütt fontos szerepet játszik a bérmegálapodásoknál, a munkaerőpiaci politika kialakításában, valamint nemzetközi viszonylatban az országok és a vállalkozások versenyképességének mérésében.

⇒A széles körben elterjed társadalombiztosítási, de általában a szociális és jóléti juttatások egyfelől a munkavállalók jövedelmének lényeges részei, másfelől fontos szerepet kapnak a menedzsment személyügyi politikája

kialakításában. Ezért a fejlett piacgazdaságú országokban már évtizedek óta gyűjtenek információkat a munkaerővel kapcsolatos költségekről. 1996 óta az ILO ajánlásai alapján az Európai Unió országaiban négy évenként vizsgálják a munkaerővel kapcsolatos költségek szintjét, összetételét, magas fokon harmonizált statisztikai felvétel keretében, amit Magyarország is adaptált.

⇒ Magyarországon az élőmunka igénybevételével kapcsolatos költségeket - a mutatókör tekintetében teljeskörűen - 1992-ben és 1996-ban figyelték meg. A versenyszférában, a 20 fő feletti létszámot foglalkoztató vállalkozásoknál 1996-ban egy átlagos munkavállaló éves szinten 1.041 ezer forintba került a munkáltatónak. A havi átlagban keresetként kifizetett mintegy 50 ezer forinton kívül a munkáltató ezen összeg minden száz forintja után még további 75 Ft-ot fizetett ki az alkalmazás költségeként. Így egy átlagos munkavállaló foglalkoztatása havonta 87 ezer forintba került munkáltatójának, szemben az 1992. évi 39.590 Ft-os munkaerőköltséggel. A négy év alatt tehát 2,2-szeresére növekedtek a vállalkozások munkaerővel kapcsolatos költségterhei, ami azonos a fogyasztói árak ugyancsak ilyen időszaki emelkedésével. A forintban mért reál-munkaerőköltség tehát szinten maradt, ami kedvező a versenyképesség szempontjából.

⇒ A munkaerőköltségek nagysága gazdasági ágak, ágazatok szerint meglehetősen széles, 192 ezer forintos sávban ingadozik. Kiugróan magas például a pénzügyi tevékenység kiegészítő szolgáltatásai ágazatban; alkalmazottanként havi átlagban mintegy 238 ezer, óránként pedig 1.600 Ft. A munkaerőköltség a ruházati termékek gyártása és szőrmekikészítés ágazatban a legalacsonyabb, 46,4 ezer Ft/hó. A pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai gazdasági ág átlagos munkaerőköltsége 1992-ben 84 %-kal haladta meg a megfigyelt ágak átlagát, míg 1996-ban előnye 79 %-ra csökkent.

⇒ Az élőmunkaköltségen belül megkülönböztetett három fő összetevő közül az első a munkabér, illetve a kereset, aminek mértékét a munkaerőpiacon kialakult kereslet-kínálati viszonyok, s jórészt a társadalmi megállapodások (ágazati, vállalati kollektív szerződések) határozzák meg. Magyarországon 1992 és 1996 között a keresetek 120,2 %-kal emelkedtek, követve az inflációt. A keresetek részaránya az összes munkaerőköltségen belül alig változott (1992-ben 56,9 % volt, 1996-ban pedig 57,1 %).

⇒ A második tényező az állam által előírt kötelező adók és járulékok. 1996-ban a kötelező társadalombiztosítási járulékok a munkaerőköltség 29,2 %-át adták, szemben az 1992. évi 29 %-kal, ami nemzetközi viszonylatban magasnak számít, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy ez nem tartalmazza az olyan szintén kötelező, de nem járulék jellegű kifizetéseket, mint a betegszabadság munkáltatót terhelő része. Összehasonlításul: az Európai Unió 12 tagországának átlagában a kötelező társadalombiztosítási költségek aránya 1992-ben 15 % volt.

⇒A harmadik tényező a kötelező járulékokon túlmenő, általában a munkáltató által önként vállalt többletteher. Míg 1992-ben a kereset minden száz forintjára 25 Ft egyéb, munkához kapcsolódó kifizetés jutott, 1996-ban ennél alig kevesebb, 24 Ft. A megfigyelt nemzetgazdasági ágakban négy év alatt 0,4 százalékponttal lett kisebb ezen költségelemek aránya, 1996-ban 13,7 %.

⇒A kereseten kívüli juttatások közül a jóléti, szociális és kulturális költségek aránya a legmagasabb, 17,2 %. A havonta mintegy 2.048.- Ft-ra tehető szociális juttatások közül 1.116.- Ft az étkezési hozzájárulás.

⇒A nemzetközi összehasonlítás szerint az ipari szektorban a régi Németország területén volt a legmagasabb az egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltség, mintegy 9,5-szerese a magyarnak, Hollandiában, Franciaországban és Svédországban pedig 7-szer akkorák a munkaerőköltségek. Az ír és a spanyol munkáltatóknak 4–5-ször annyiba kerül a hazai munkaerő, Japánban pedig 6-szor magasabb a munkaerő ára mint Magyarországon. A lengyel vállalkozók közel annyit fordítanak a munkaerő alkalmazására, mint a magyarok, a csehek 13 %-kal, a szlovákok pedig 23 %-kal kevesebbet.

A mezőgazdaság foglalkoztatási képessége

⇒A KSH 1997. jan. 1-i munkaerőmérlege szerint a mezőgazdaság 338,3 ezer főt foglalkoztatott; valamivel többet, mint az előző évben (326,5 ezer fő). A KSH lakossági felmérése (amelyben nem tekintik keresőnek a gyermekgondozáson lévőket) 1996-ban 302,4, 1997-ben 287,8 ezer mezőgazdasági foglalkoztatottat regisztrált.

⇒Az OMMK-ban a mezőgazdaságból regisztrált munkanélküliek száma 1995-ben 73,7 ezer, 1996-ban 83,6 ezer, 1997-ben 88,9 ezer volt; a regisztráltak mintegy 40 %-a évről-évre a mezőgazdasági holt-idényben (november és február között) vált munkanélkülivé. (Feltételezhető, hogy a mezőgazdasági munkanélkülieknek legalábbis a fenti hányada visszatérő be- és kilépő.)

⇒A KSH 1996-ban végzett mikrocenzusa fontos új ismereteket adott a mezőgazdaság tényleges foglalkoztatási viszonyairól. A tapasztalatból is jól ismert, hogy a főfoglalkozásként mezőgazdasági tevékenységet folytatók számának többszörösét teszik ki a kiegészítő tevékenységként, vagy inaktívként mezőgazdasági munkát végzők. A töredék-munkaidőt ráfordítókon túl itt csak az évente legalább 90 munkanapnyi mezőgazdasági tevékenységet végzők számát vették figyelembe. Eszerint a mikrocenzust megelőző egy éves időszakban több mint félmillió személy végzett legalább 90 munkanapnyi mezőgazdasági munkát. Az inaktívak köréből 355 ezer főt - a végzett mezőgazdasági munka alapján - foglalkoztatottnak lehet tekinteni.

I. A NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSA - ECONOMIC ACTIVITY OF THE POPULATION

1. AZ EURÓPAI UNIÓ TÖREKVÉSEI - EU GOALS

Bár az Európai Unió tagországaiban jelentősen eltérő a foglalkoztatottak-munkanélküliek-gazdaságilag inaktívak aránya, az egyre inkább egységessé váló Unió átlagában a munkanélküliség „makacsul magasnak", a foglalkoztatottság pedig túlságosan alacsonynak minősül, különösen a nagy versenytársakkal, az Egyesült Államokkal és Japánnal összevetve.

A foglalkoztatás növelésének követelménye ezért egyre határozottabban fogalmazódik meg. Az esseni (1994), madridi (1995), dublini (1996) majd az amszterdami (1997) csúcsértekezleteken elfogadott deklarációk után 1997 végén Luxemburgban már kifejezetten a követendő foglalkoztatáspolitika meghatározására hívtak össze rendkívüli csúcstalálkozót. Az Európai Tanács javaslatát (a 15-64 éves népességben öt év alatt a jelenlegi mintegy 60 %-os foglalkoztatási szint 65 %-ra növelését, a 10 % körüli munkanélküliségi ráta 7 %-ra, a fiatalok munkanélküliségének pedig felére csökkentését) nem sikerült ugyan határozottá emelni, de elfogadták az egész Unióra vonatkozó foglalkoztatási irányelvek kidolgozását. A közösen elfogadott irányelveket a tagországoknak a több évre szóló, nemzeti foglalkoztatási akció tervekbe kell integrálniuk, majd érvényesíteniök saját országuk jogi szabályozásában és közigazgatásában.

Az egyes országok saját helyzetéhez illeszkedő, közös foglalkoztatási irányelv 1998-ra négy fő területen jelölt ki feladatokat:

1.) A foglalkoztathatóság javítása

⇒ mindenekelőtt a fiatalok esetében; minden munkanélküli fiatalnak, mielőtt munkanélkülisége a 6 hónapos időtartamot elérte volna, fel kell ajánlani egy új kezdési lehetőséget (képzés, átképzés, munkavégzési gyakorlat, állás stb.);

⇒ ugyanilyen lehetőségeket kell nyújtani a munkanélküli felnőtteknek, mielőtt munkanélküliségük a 12 hónapot elérné.

A tagállamok vállalták, hogy a passzív (segélyezési) módszerekről áttérnek az aktív (a foglalkoztatást elősegítő) intézkedésekre, úgy, hogy a kiindulási helyzettől számítva, az általuk meghatározott időn belül fokozatosan elérik a három legsikeresebb tagállam átlagát, illetve a munkanélküliek minimum 20 %-ára kiterjednek.

2.) A vállalkozóvá válás ösztönzése

⇒ a vállalkozások indítása és működésük megkönnyítése érdekében a tagállamok különös figyelmet szentelnek a fenntartási és adminisztratív terhek jelentős csökkentésére, főként a kis- és közepes méretű vállalkozások esetében, és az új alkalmazottak felvételekor;

⇒ a tagállamok ösztönzik az önfoglalkoztatóvá válást, elsősorban az adók és a társadalombiztosítási járulékok csökkentésével;

⇒ a tagállamok keresik a foglalkoztatás növelésének lehetőségeit helyi szinten, a szociális szférában, s olyan kielégítetlen igények esetében, amelyet új tevékenységek meghonosításával ki lehetne elégíteni.

Mindez feltételezi az adók jelenlegi szintjének fokozatos csökkentését, esetleg a költségvetési politika felülvizsgálatát, elsősorban a munkaerőköltségek csökkentése érdekében, különösen a viszonylag alacsonyan képzett és alacsony bérszintű munkaerő esetében.

3.) A vállalkozások és az alkalmazottak alkalmazkodó-képességének fejlesztése

⇒ az irányelv mindenekelőtt a munkaszervezet és a munkavégzési módok modernizálódását szorgalmazza; a szociális partnerek együttműködésével.

A cél az, hogy a vállalkozások termelékenyebbek és versenyképesebbek legyenek, úgy, hogy egyúttal biztosítsák a rugalmasság és a biztonság egyensúlyát. Figyelembe véve a foglalkoztatási formák egyre változatosabb voltát, biztosítani kell, hogy többféle szerződés-típus legyen alkalmazható, amelyek ugyanakkor garantálják a dolgozók megfelelő biztonságát.

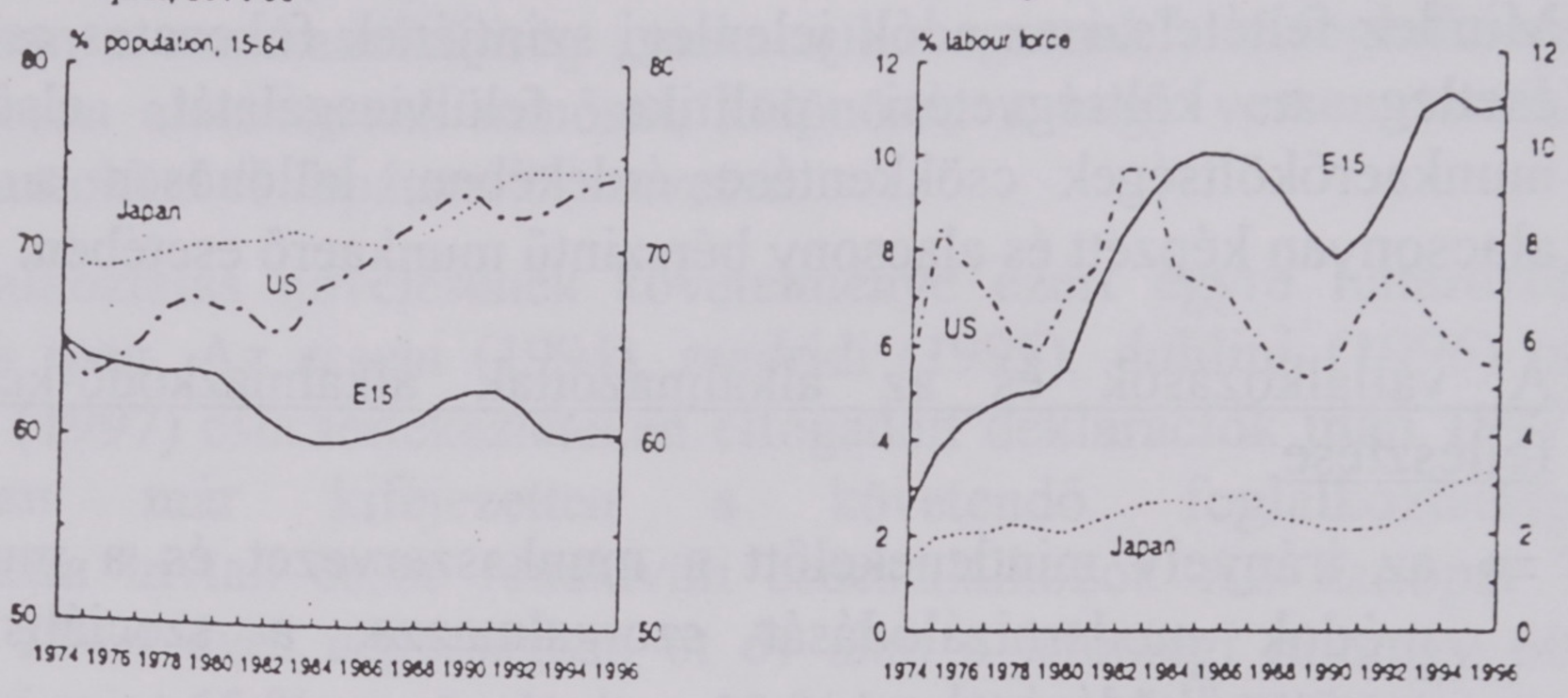
4.) Az egyenlő esélyek politikájának megerősítése

⇒ az Európai Unió kezdetektől az egyenlő esélyek következetes képviselője, s ezúttal is hangsúlyozza a férfiak és a nők, a munkaerőpiacról kiszorult vagy kivonult, de visszatérni szándékozók, valamint a hátrányos helyzetű rétegek tagjai számára az egyenlő esélyek biztosításának követelményét, s az ehhez szükséges intézkedések megtételét minden tagországban.

Az Európai Tanács nagy erőfeszítésekre kész azért, hogy a foglalkoztatás helyzetét javítsa Európában. Az USA-val, s a Japánnal összehasonlító statisztikák a 70-es évek óta Európa jelentős hátrányát mutatják.

1. ábra - Chart 1.

Foglalkoztatási Munkanélküliségi
ráták az Unióban, az USA-ban és Japánban, 1974-96

Forrás: Employment in Europe 1997, 1. old.

Európában az 1996. évi adatok szerint, a foglalkoztatás-munkanélküliség arányai az alábbiak szerint alakultak:

1.1 táblázat - Table 1.1

A foglalkoztatottság-munkanélküliség arányai az Európai Unió tagországaiban 1996-ban -
Employment-unemployment rate in the EU Member States, 1996

	Foglalkoztatottak* Employed x/	Munkanélküliek Unemployed	Ebből: tartósan (1 éven túl) munkanélküliek** From which: long-term unemp.
Belgium - (B)	56,6 57,3	+ 9,8	61,2
Dánia - (DK)	75,5 77,5	+ 6,9	26,6
Németország - (D)	62,6 61,8	- 8,9	47,8
Görögország - (G)	56,9 56,8	- 9,6	56,7
Spanyolország - (E)	47,2 48,6	+ 22,1	52,9
Franciaország - (F)	60,3 60,1	- 12,4	38,3
Írország - (IRL)	56,3 57,9	+ 11,8	59,6
Olaszország - (I)	51,4 51,3	- 12,0	65,6
Luxemburg - (L)	59,6 58,8	- 3,3	n.a.
Hollandia - (N)	65,1 66,7	+ 6,3	49,0
Ausztria - (A)	69,8 70,0	+ 4,4	25,7
Portugália - (P)	66,0 67,6	+ 7,3	53,0
Finnország - (FIN)	61,7 63,9	+ 15,4	35,9
Svédország - (S)	70,3 69,5	- 10,0	19,1
Egyesült Királyság - (UK)	69,8 70,8	+ 8,2	39,8
Európai Unió átlaga:	60,3 60,5	10,9	48,2

* A 15-64 éves népesség százalékában - In % of 15-64 age population
** A munkanélküliek százalékában - In % of uneployed
Adatforrás: Employment in Europe 1997., 117-132. old.

x/ 1997. Employment Rate Report 1998 14.10.1998

2. *A FOGLALKOZTATÁS - MUNKANÉLKÜLISÉG - INAKTIVITÁS MAGYARORSZÁGON 1997-BEN - EMPLOYMENT - UNEMPLOYMENT - INACTIVITY IN HUNGARY, 1997*

Magyarországon lényegében már 1995-ben lelassult a foglalkoztatottak számának 1990 óta tartó gyors csökkenése. A néhány év alatt több mint másfél millió munkahely megszűnése után a foglalkoztatás alacsony szinten, de stabilizálódni látszik. Némileg csökkent a munkanélküliek száma is, eközben azonban - a demográfiai folyamatok által is megerősítve - folytatódott a nem-foglalkoztatott, de munkanélküliként sem regisztrált, a munkaerőpiacról kiszorult vagy kivonult ún. gazdaságilag inaktív népesség növekedése.

2.1 táblázat - Table 2.1

A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása - Economic activity of population aged 15-74 according to the Labour Force Survey

ezer főben - thousand persons

Időszak Period	Foglalkoztatottak* Employed	Munkanélküliek Unemployed	Gazdaságilag aktivak Economically active	Gazdaságilag nem aktivak** Economically inactive**
Férfiak - Males				
1995	2.049,6	261,5	2.311,1	1.435,9
1996	2.036,3	243,7	2.280,0	1.453,0
1997	2.043,5	214,1	2.257,6	1.482,7
Nők - Females				
1995	1.629,2	155,0	1.784,2	2.288,5
1996	1.611,8	156,4	1.768,2	2.306,8
1997	1.602,8	134,7	1.737,5	2.322,2
Együtt - All				
1995	**3.678,8**	**416,5**	**4.095,3**	**3.724,4**
1996	**3.648,1**	**400,1**	**4.048,2**	**3.759,8**
1997	**3.646,3**	**348,8**	**3.995,1**	**3.804,9**

* Gyed-en, gyes-en lévők nélkül, sorkatonákkal - Excuding persons being on child care leave and including conscripts

** Gyed-en, gyes-en lévőkkel együtt - Including persons being on child care leave

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1997. évi Adattár - **Source**: Labour Force Survey 1997 Time series

A számokban tükröződő, a foglalkoztatottság stagnálását jelző szint mögött azonban erőteljes folyamatok zajlottak. Még 1997-ben is jelentős számban szűntek meg munkahelyek (a munkaügyi szervezeteknél havonta mintegy 40-60 ezer, a pályakezdőkkel együttesen 50-70 ezer új vagy visszatérő munkanélkülit regisztráltak), de a létrejövő új munkahelyek már lényegében pótolni tudták az elveszetteket. Új, többlet-munkahelyek azonban még 1997-ben sem teremtődtek.

A munkahelyek elvesztését alapvetően a gazdaság még mindig jelentős hányadát érintő felszámolási eljárások okozták, de szerepet kapott a szervezetek létszámát a piaci igényekhez igazító létszámcsökkentés, valamint - szerény méretekben - a költségvetési szférában elhatározott racionalizálás is.

Az új munkahelyeket elsősorban a gazdaságban széles körben megindult fejlesztések, s alapvetően a külföldi tőkebefektetésekkel finanszírozott zöldmezős beruházások teremtették. Az egyéni kezdeményezésű, kis, önfoglalkoztató (jogi személyiség nélküli) vállalkozások, amelyek a gazdaság elmúlt évekbeli mélypontra kerülése idején szinte az egyedüli munkahelyteremtőnek bizonyultak, már csak szerény mértékben hoztak létre új munkahelyeket.

Összességében tehát az 1997. végére alacsony szinten stabilizálódott foglalkoztatás a megszűnő és létrejött munkahelyek ellentétes hatású folyamatának egyenlege.

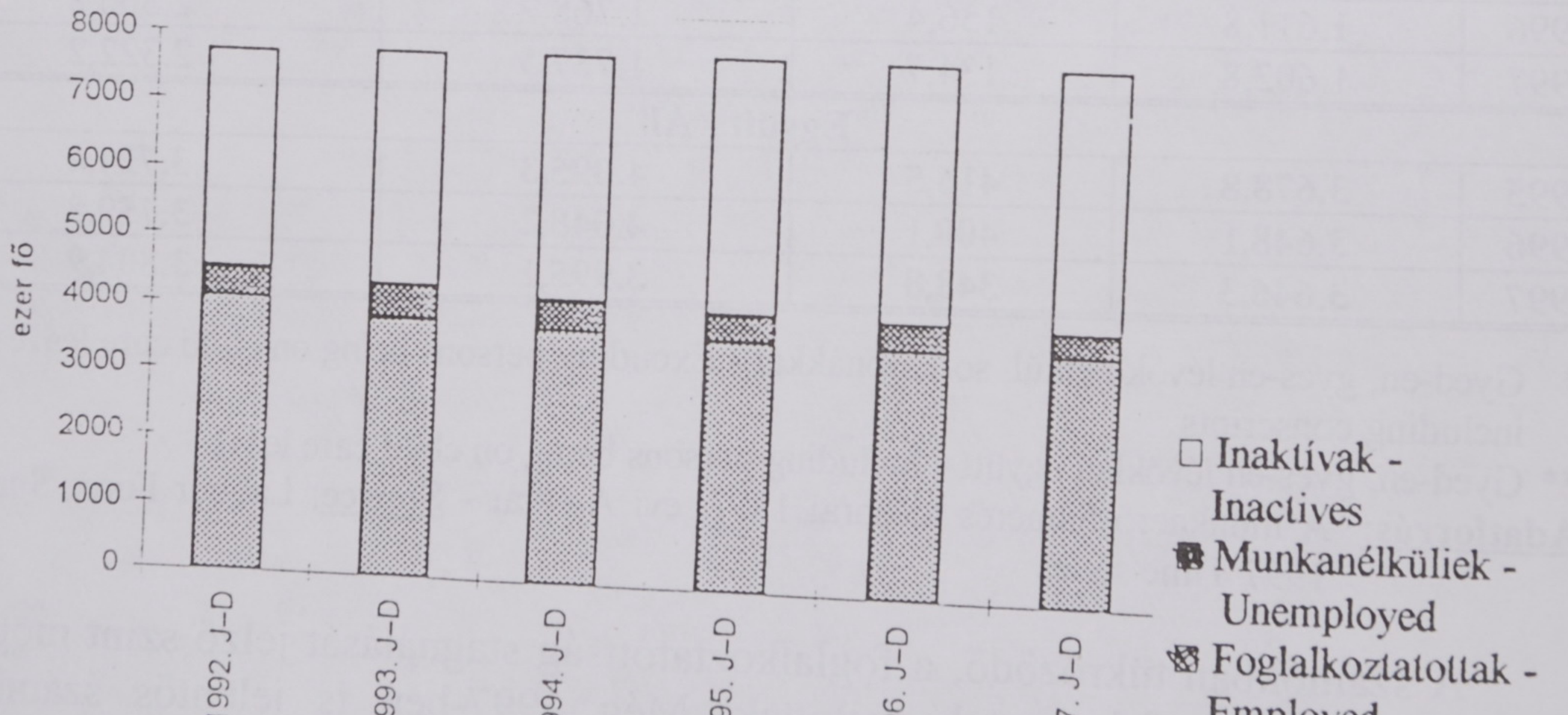
A foglalkoztatottság mértékének változatlansága mellett a csökkenő számú munkanélküli zöme átkerült a gazdaságilag nem aktívak egyre növekvő táborába. 1997-ben a se nem kereső, se nem munkanélküli 15-74 éves felnőttek száma már mintegy 150 ezer fővel haladta meg a (bejelentett) foglalkoztatottakét.

A következőkben részletesen is bemutatjuk a hazai munkaerőpiacot 1997-ben jellemző főbb folyamatokat.

E folyamatok áttekintéséhez előre kell bocsátani, hogy a gazdasági aktivitás számbavétele Magyarországon mindeddig háromféle módon történt, s a viszonyítási alap meghatározásától függ, hogy 6,1, 6,9 vagy éppen 7,8 milliós népességet tekintünk-e a munkaerőpiac (potenciális) szereplőjének.

2. ábra - Chart 2.

A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása -
Economic activity of population aged 15-74

* Gyed-en, gyes-en lévők nélkül sorkatonákkal - Excluding persons being child care leave
Adatorrás: Munkaerőpiaci jelentés 1997. IV. negyedévében, KSH 1998. 43. old. - **Source:** LFS Cuarterly Bulletin, CSO, p. 43.

2.1 A gazdasági aktivitás mérési módszerei - Measuring methods of economic activity

a.) A korábban szinte kizárólagos forrásként használt, a KSH által évenként elkészített Munkaerőmérleg az évek során fokozatosan elvesztette a jelenségeket magyarázó szerepét. A piacgazdaságra áttérés során, a gazdaság és foglalkoztatás jelentős átalakulása közepette egyre inkább elbizonytalanodott a tervgazdálkodás foglalkoztatási viszonyaihoz kialakított fogalomtár (pl. az aktív keresők fogalma, a gyerekgondozáson lévők számbavétele az aktív keresők között stb.). Egyúttal egyre nyilvánvalóbbá vált foglalkoztatási rendszerünk számos elemének távolsága Nyugat-Európától. Az egyik legfontosabb különbség a munkavállalási kor meghatározása. A volt szocialista országokra jellemző alacsony nyugdíjkorhatár következtében Magyarországon 5-10 évvel rövidebb a munkavállalási kor, mint a legtöbb nyugat-európai országban.

A Munkaerőmérlegek használatának további problémái közé tartozik, hogy miközben ma már egy-egy vizsgált év egészéről rendelkezésre állnak adatok, a munkaerőmérleg mindig csak az adott év január 1-i (azaz az előző évben kialakult állapotot tükröző) foglalkoztatási helyzetről adott képet.

Megbízhatóságát viszont növelte, hogy adatainak zöme a statisztikai adatszolgáltatásra kötelezett szervezetektől származott, számonkérhetően és ellenőrizhetően.

b.) Egyidejűleg megnőtt az ugyancsak a KSH által készített, ún. munkaerő-felmérésből származó információk szerepe.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ajánlásainak megfelelően a világ számos országában egységes elvekkel és módszerekkel végzett, a személyek közvetlen megkérdezésén alapuló felméréseket a KSH negyedévenként adja közre; információi tehát gyorsan tükrözik a munkaerőpiac változásait. Fogalmi rendszere azonos a világszerte készülő felmérésekével, ezért alkalmas a nemzetközi összehasonlításokra is.

A felmérés gyengéje ugyanakkor, hogy az adatszolgáltatók közléseinek valóság-tartalma közvetlenül nem ellenőrizhető.

Előnyei - elsősorban a fogalmi rendszer korszerűsége, s a változásokat gyorsan tükröző időszerűsége - miatt alapvetően erre a statisztikai bázisra alapozzuk elemzéseinket, bár ahol lehet, még felhasználjuk a munkaerőmérleg információit is.

c.) Az OECD-hez - és az Európai Unióhoz - tartozó országokban a nemzetközi összehasonlításokhoz, elsősorban a népesség gazdasági aktivitásának méréséhez a vetítési alap a 15-64 éves népesség, az országok nyugdíjkorhatáraitól függetlenül. Ehhez viszonyítják a foglalkoztatottak arányát, amit a lakossági felmérések alapján határoznak

A három, a népesség más-más körére vonatkozó, eltérő elvek és módszerek szerinti vizsgálatok eredményei is jelentősen eltérhetnek, s a viszonyítási rendszerükből kiemelt adatok félrevezetőek.

Itt az adatokat, s a belőlük levonható következtetéseket az adott rendszereken belül mutatjuk be, reményeink szerint segítve az eligazodást a munka egyre bonyolultabbá váló, az új formációk sokaságát létrehozó világában.

2.2 A munkavállalási kor meghatározása - Definitions of working-age

Minden ország potenciális munkaerő-állományát a saját felnőtt népessége adja (a ki- és bevándorlók ezt szűkítik vagy bővítik).

Magyarországon - csakúgy, mint egész Európában, de a világ számos országában Európán kívül is - a 15 év alattiak gyermeknek minősülnek; foglalkoztatásukat törvény tiltja. (Emellett a kötelező alapoktatás jellemzően legalább 15 éves korig az iskolában is tartja őket.)

Az egyértelmű alsó korhatárhoz képest a felső korhatár igencsak változatos. A legalacsonyabb a volt szocialista országokban, ahol mint Magyarországon is, a nők évtizedeken keresztül 55, a férfiak 60 éves korukban léptek át a munkavállalási korból a nyugdíjas korba. Európában - a tradícióktól, nyugdíjrendszerektől stb. függően - eltérő mértékben ugyan, de mindenütt magasabb a felső határ, mint Magyarországon (kivéve Olaszországot, ahol a miénkkel volt azonos). A nyugdíjkorhatár általában 65 év (de Dániában és Svédországban 67); a férfiaké és a nőké számos országban azonos; helyenként a nőké valamivel alacsonyabb (Ausztria, Görögország, Egyesült Királyság 60 év, Portugália 63 év). *{Employment Outlook, July, 1996, 64-65. old.}*

Az életkorral meghatározott felnőtt lakosság jelenti tehát a viszonyítási alapot az ország potenciális munkaerő-forrásának meghatározásához.

2.2.1 *Munkaerőforrás a hazai munkavállalási kor szerint - Labour force according to the Hungarian definitions*

A munkaerőforrás nagyságát demográfia tényezők alakítják: a változás az évenként munkavállalási korba lépők, s az azt elhagyók számának függvénye.

Magyarországon 1997-ben - a hazai jogszabályok szerint számítva - 6,1 millió lakos minősült munkavállalási korúnak. (Nők: 15-55 év, férfiak: 15-59 év.)

2.2 táblázat - Table 2.2

A munkavállalási korú népesség száma és aránya az ország lakosságából - Number of the working-age population and its rate to total population

ezer főben - thousand persons

Év január 1.* Year 1 January*	A népesség száma Number of population	A munkavállalási korú népesség Working age population		Ebből nő of which: female	
		száma number	aránya %-ban percentage	fő persons	%
1949	9.204,8	5.608,2*	60,9	2.818,7	50,3
1960	9.961,0	5.754,4*	57,8	2.831,5	49,2
1970	10.322,1	6.029,4*	58,4	2.902,1	48,1
1980	10.709,5	6.172,8*	57,6	2.947,3	47,7
1990	10.374,8	5.956,8	57,4	2.849,6	47,8
1991	10.354,8	5.997,4	57,9	2.872,0	47,9
1992	10.337,2	6.031,4	58,3	2.889,7	47,9
1993	10.310,2	6.056,5	58,7	2.903,9	48,0
1994	10.277,0	6.071,6	59,1	2.912,3	48,0
1995	10.245,6	6.082,0	59,4	2.918,5	48,0
1996	10.212,3	6.080,7	59,5	2.916,1	48,0
1997	10.174,4	6.144,8**	60,4	2.977,3	48,5

* Az 1990 évi népszámlálás 3. kötetében a munkavállalási korúak 1949-1980. évre vonatkozó adatai az 1982 óta érvényes szabályoknak megfelelően szerepelnek. - Data of working age population referred to the period 1949-1980 are published in Census 1980, Volume 3 according to the regulations came into force in 1982.

** A nők munkavállalási kora 15-54 évről 15-55 évre nőtt - 1997 was the first year when female working age was extended, from 15-54 to 15-55 year

Adatforrás: 1990. évi népszámlálás 4. kötet 22 old. (1949-80-as évek) 1997. Munkaerőmérleg **Source:** Census 1980, Vol.4, p.22, for data in 1949-1980: Labour Account, 1 January 1997

A munkavállalási korúak 2,4-3 %-át adja évről-évre a 15 éves kort elérő, munkavállalásra jogosulttá váló korosztály.

E korosztálynak a 80-as években növekvő létszáma a 90-es években csökkenni kezdett.

2.3 táblázat - Table 2.3

A munkavállalási korba lépők száma 1949-1997-ben - Persons entering working age, 1949 to 1997

ezer főben - thousand persons

Év január 1. - 1 January	Férfi - Male	Nő - Female	**Összesen - Total**	A munkavállalási korúak %-ában - In percentage of working age population
1949	76,8	75,4	**152,2**	2,7
1960	81,8	79,8	**161,6**	2,8
1970	107,4	100,3	**207,7**	3,4
1980	66,4	62,0	**128,4**	2,1
1990	93,3	88,6	**181,9**	3,1
1991	97,5	92,5	**190,0**	3,2
1992	91,7	86,8	**178,5**	3,0
1993	87,6	83,6	**171,2**	2,8
1994	83,1	79,1	**162,2**	2,7
1995	79,0	75,7	**154,7**	2,5
1996	73,4	70,4	**143,8**	2,4
1997	70,4	67,6	**138,0**	2,2

Adatforrás: KSH, 1980 évi népszámlálás 36. kötet 195-198. old. KSH Évkönyvek, „Népesség száma nemek és életkor szerint" táblázatok - **Source:** CSO Census, 1980,. Vol. 36, pp.195-198;

Ingadozásokkal ugyan, de csaknem azonos nagyságrendű a munkavállalási kort évenként elhagyók száma is. 1996. (1997. jan. 1.) azonban kivétel: a női nyugdíjkorhatár növekedése miatt az 55 éves kort elért, 63.066 nő ezúttal munkavállalási korú maradt. Az előző évi 113 ezer fővel szemben 1996-ban csupán a 60 éves kort elért férfiakkal (44,7 ezer) csökkent a munkavállalási korúak száma.

2.4 táblázat - Table 2.4

A munkavállalási korból kilépők száma 1949-1997-ben -
People entering retirement age, 1949 - 1997

ezer főben - thousand persons

Év január 1. 1 January	60 éves korba lépő férfi Males aged 60	55 éves korba lépő nő Females aged 55	**Összesen Total**	Arányuk a munkavállalási korú népességhez - Retirements as % of working age population
1949	35,4	52,8	**88,2**	1,6
1960	49,9	61,7	**111,6**	1,9
1970	58,7	73,1	**131,8**	2,2
1980	51,4	69,1	**120,5**	2,0
1990	54,6	64,0	**118,6**	2,0
1991	55,8	63,3	**119,1**	2,0
1992	51,7	62,3	**114,0**	1,9
1993	51,3	62,2	**113,5**	1,9
1994	50,6	63,2	**113,8**	1,9
1995	49,0	62,3	**111,3**	1,8
1996	47,5	65,8	**113,3**	1,9
1997	44,7	65,3*	**110,0**	1,8

* 56 éves korba lépő nő - Female, reaching 56 years

Adatforrás: KSH, 1980. évi népszámlálás 36. kötet 195-198. old. KSH Évkönyvek, - **Source:** Census, 1980, CSO, Vol.36,pp.195-198, Yearbooks of CSO

A megváltozott nyugdíjtörvény következtében (amely a nők nyugdíjkorhatárát két évenként egy évvel növeli, a férfiakét pedig majd egy évvel, amíg egységesen el nem érik a 62 évet) a következő években némileg csökken a munkavállalási korból kilépők száma.

A munkavállalási korú népesség számát az elhalálozások csökkentik. A 15-60 év közöttiek évtizedek óta magas halálozási aránya az elmúlt 1-2 évben valamelyest mérséklődött:

2.5 táblázat - Table 2.5

A munkavállalási korú lakosságból elhalálozottak nemenkénti létszáma
1985-1996 - Mortality at working- age, 1985-1996 -

ezer főben - thousand persons

Év Year	15-59 éves férfi Males 15-59	15-54 éves nő Females 15-54	**Összesen Total**	Arányuk a munkavállalási korúakhoz viszonyítva - as % of the working age population
1985	22,0	6,5	**28,5**	0,47
1986	21,7	6,5	**28,2**	0,47
1987	21,0	6,3	**27,3**	0,46
1988	20,5	6,2	**26,7**	0,46
1989	22,2	6,6	**28,8**	0,48
1990	22,7	6,6	**29,3**	0,49
1991	22,8	6,6	**29,4**	0,49
1992	24,6	6,9	**31,5**	0,52
1993	25,0	7,2	**32,2**	0,53
1994	24,9	6,9	**31,8**	0,52
1995	24,1	6,6	**30,7**	0,50
1996	22,3	6,1	**28,4**	0,46

Adatforrás: KSH évkönyvek és adatközlés - **Source:** Yearbooks and publications of CSO

Összességében hosszabb időszak demográfiai folyamatainak hatásaként 1990 óta - a tartós recesszió időszakában - növekedett a munkavállalási korúak száma és a népességen belüli aránya.

2.2.2 *A munkaerőforrás az ILO ajánlásai szerint - Labour force by the recommendation of ILO*

A hazai kritériumok szerinti, 6,1 millió munkavállalási korú száma 7,8 millióra nő, ha a 15-74 éves népességet tekintjük munkára képesnek és alkalmasnak.

Az ILO-nak az országok szokásos nyugdíjrendszereitől jelentősen eltérő ajánlásai egyaránt alapulnak azon a tényen, hogy igen sokan folytatják aktív tevékenységüket az adott ország nyugdíjkorhatárától függetlenül (esetleg mert rá is szorulnak a munkajövedelemre), másrészt a folyamatosan növekvő várható átlagos élettartam figyelembevételén.

Az Európai Unió országaiban 1960-ban a férfiak várható átlagos élettartama 65, a nőké 74 év volt; 1993-ban a férfiaké 72, a nőké csaknem 80 évre növekedett. A demográfusok számításai szerint harminc év múlva a jelenleginél két-háromszor többen lesznek a 80 és 90 év felettiek korosztályaiban. *{The demographic situation in the European Union 1995, European Comission, Luxemburg, Office for Official Publications of the European Comission, 1996.}*

Magyarországon a születéskor várható élettartam a legutóbbi számítások szerint a férfiak esetében 1996-ban 66,06 év, a nők esetében 74,7 év volt. *{A KSH jelenti, 1997/12. 83. old.}*

A Világbank adatai szerint 1995-ben a férfiak esetében Japánban (77 év) Svédországban, Kanadában és Hong Kong-ban (76 év) voltak a legjobbak a várható élettartam esélyei, de a 74-75 éves átlagot a világ számításba vett 150 országa közül további 17 is elérte. A nők várható élettartama általában mindenütt meghaladja a férfiakét. A japánok itt is vezetnek (a nők várható élettartama átlagosan 83 év) de 82 évet remélhetnek a kanadai, a francia és a svájci nők is. *{World Development Indicators World Bank, 1997, 85-89. old.}*

2.2.3 *Összehasonlítás a 15-64 éves kor szerint - Comparison by 15-64 working-age*

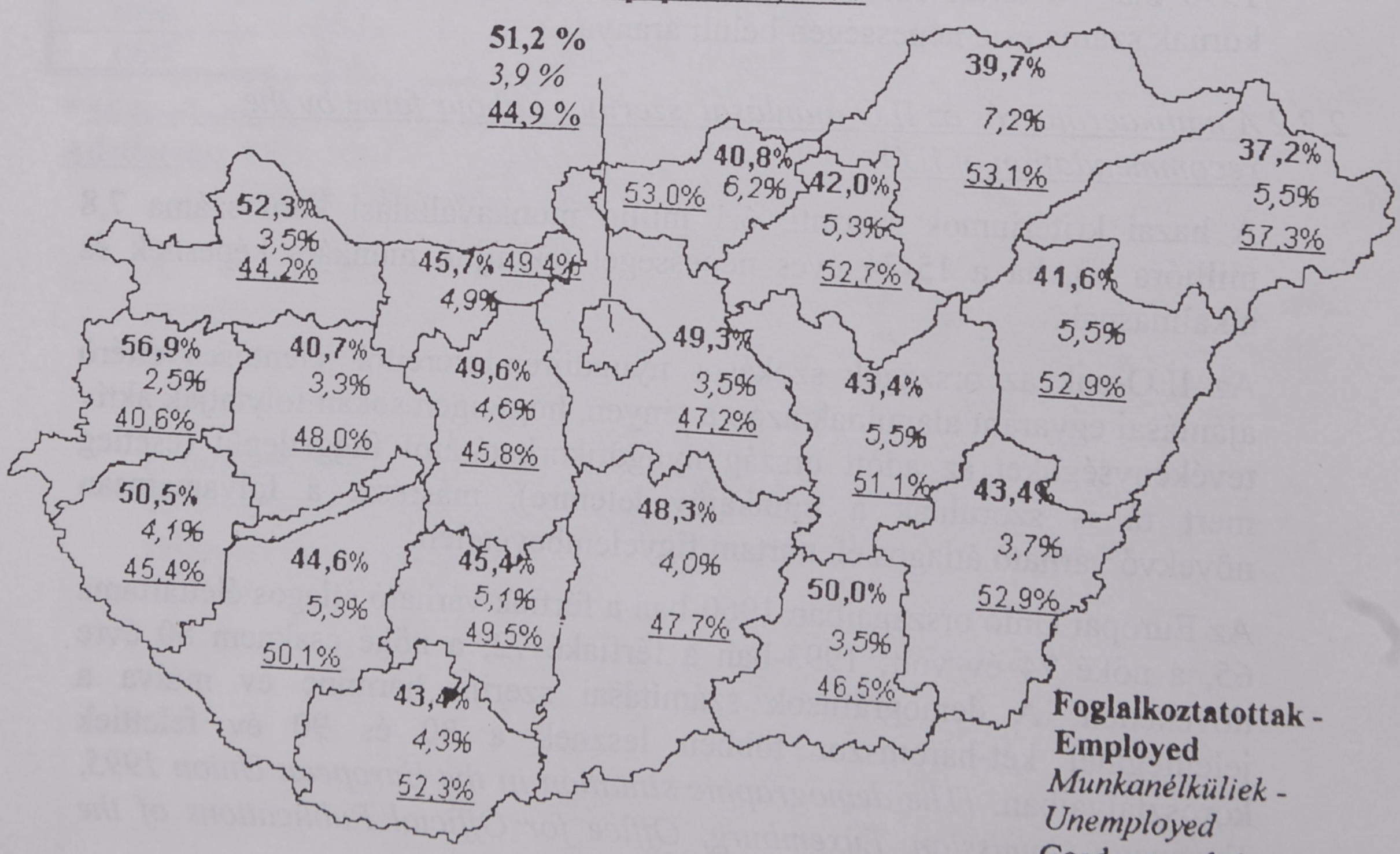
Az OECD országokban és gyakran más nemzetközi összehasonlítások esetében is, jellemzően az Európai Unió országaiban, mint erről szó volt, az összehasonlítást általában az országok nyugdíjrendszerétől ugyancsak függetlenül, a 15-64 éves népességre alapozzák.

Az Európai Unió országaiban a népesség 1992-ben 68,1 %-a, 1996-ban 67,8 %-a tartozott ezekbe a korosztályokba. *{Employment in Europe, 1997}*

Magyarországon a népesség 68 %-a, 6.917,6 fő volt 15-64 éves 1997-ben.

3. ábra - Chart 3.

A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása - Economic activity of 15-74 population, 1997

2.6 táblázat - Table 2.6

A munkavállalási korú népesség létszáma Magyarországon az eltérő számbavételek szerint - Number of working-age population in Hungary by different measurement

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
ÖSSZESEN - TOTAL						
A népesség száma - Number of population	**10.337,2**	**10.310,2**	**10.277,0**	**10.245,6**	**10.212,3**	**10.174,4**
ebből: - from which						
A munkavállalási korú, ezer főben - Number of working-age population in '000						
A magyar szabályok szerint*	6.031,4	6.056,5	6.071,6	6.082,0	6.080,7	6.144,8
A 15-74 éves korúak szerint**	7.728,9	7.763,2	7.779,7	7.819,7	7.808,0	7.800,0
A 15-64 éves korúak szerint***	6.919,2	6.936,0	6.939,7	6.939,1	6.626,0	6.917,6
%-ban - in %						
A magyar szabályok szerint*	58,3	58,7	59,1	59,4	59,5	60,4
A 15-74 éves korúak szerint**	74,8	75,3	75,7	76,3	76,5	76,7
A 15-64 éves korúak szerint***	66,9	67,3	64,9	67,7	64,9	68,0
FÉRFIAK - MALE						
A férfi népesség száma - Number of male population	**4.960,5**	**4.943,4**	**4.923,0**	**4.903,6**	**4.883,9**	**4.863,3**
ebből: - from which						
A munkavállalási korú, ezer főben - In working-age, in '000						
A magyar szabályok szerint*	3.141,7	3.152,6	3.159,3	3.163,5	3.164,6	3.167,5
A 15-74 éves korúak szerint**	3.723,8	3.737,1	3.731,8	3.747,0	3.733,0	3.740,3
A 15-64 éves korúak szerint***	3.395,5	3.403,7	3.406,0	3.404,8	3.398,5	3.394,8
%-ban - in %						
A magyar szabályok szerint*	63,3	63,8	64,2	64,5	64,8	65,0
A 15-74 éves korúak szerint**	75,1	75,6	75,8	76,4	76,4	76,9
A 15-64 éves korúak szerint***	68,5	68,9	69,1	69,4	69,6	69,8
NŐK - FEMALE						
A női népesség száma - Number of female population	**5.276,7**	**5.366,8**	**5.354,0**	**5.342,0**	**5.328,4**	**5.311,1**
ebből: - from which						
A munkavállalási korú, ezer főben - In working-age, in '000						
A magyar szabályok szerint*	2.889,7	2.903,9	2.912,3	2.918,5	2.916,1	2.977,3
A 15-74 éves korúak szerint**	4.005,1	4.026,1	4.047,9	4.072,7	4.075,0	4.059,7
A 15-64 éves korúak szerint***	3.523,7	3.532,3	3.533,7	3.534,3	3.227,5	3.522,8
%-ban - in %						
A magyar szabályok szerint*	54,8	54,1	54,4	54,6	54,7	56,1
A 15-74 éves korúak szerint**	75,9	75,0	75,6	76,2	76,5	76,4
A 15-64 éves korúak szerint***	66,8	65,8	66,0	66,2	66,3	66,3

* év, jan. 1.; **Adatforrás:** Munkaerőmérlegek, KSH, A munkavállalási korú népesség 1992-96: férfi: 15-59 év, nő: 15-54 év; 1997: férfi: 15-59 év, nő: 15-55 év - According to the Hungarian regulations working age population: male 15-59 year; female 15-54 year, 1997: male 15-59 year, female 15-55 year, reference: year, 1.jan, **Source:** Labour Accounts, CSO

** éves átlag; **Adatforrás:** a munkaerő-felmérés idősorai, KSH - by ILO recommendations, reference: yearly average, **Source:** LFS time-series, CSO 1998,

*** év, jan. 1.; **Adatforrás:** KSH Évkönyv, 1996. - by OECD (EU) practice; reference: year, 1 jan, **Source:** Statistical year-book, 1996, CSO

2.3 A potenciális munkaerő-állomány - Potential labour-force

A munkavállalási korú népesség a „teljes halmaz", s ennek részei a foglalkoztatottak, munkanélküliek és a gazdaságilag inaktívak. A részhalmazok mérete egymástól függő; az egyikből kilépők a másik kettő valamelyikébe léphetnek csak át.

A viszonyítási alaptól (és az értelmezési különbségektől) függően a három részhalmaz aránya - azaz a munkaerőpiac állapota - jelentősen különbözik.

2.7 táblázat - Table 2.7

A különböző korhatárok szerint mért népesség gazdasági aktivitása 1997-ben - Economic activity of working-age population according to different age limits 1997

	A magyar szabályok - acc. to Hungarian regulations		A 15-74 évesek - 15-74 year old acc. to ILO recommendacions		OECD-EU gyakorlat: 15-64 évesek - Practice of OECD-EU: 15-64 year old	
	szerint, ezer főben - in '000					
	fő-number	%	fő-number	%	fő-number	%
Munkavállalási korú - Working age population	**6.106,5**	**100,0**	**7.800,0**	**100,0**	**6.876,5**	**100,0**
Ebből: - from which:						
Foglalkoztatott - Employed	3.561,9	58,4	3.646,3	46,7	3.627,3	52,8
Munkanélküli - Unemployed	343,3	5,6	348,8	4,5	345,8	5,0
Együtt: Gazdaságilag aktív - Together: Economically active	3.905,2	64,0	3.995,1	51,2	3.973,1	57,8
Gazdaságilag nem aktív - Economically inactive	2.201,3	36,0	3.804,9	48,8	2.903,5	42,2

A különbségek tehát láthatóan eléggé tetemesek.

Mint jeleztük, a munkaerőpiaci folyamatok számszerű hatásainak bemutatásakor főként az ILO ajánlásain alapuló lakossági felmérés adataira támaszkodunk.

3. *A FOGLALKOZTATOTTAK - THE EMPLOYED*

3.1 Nemzetközi tendenciák - International trends

A foglalkoztatottak arányának alakulásában világszerte két tartós tendencia figyelhető meg. Az egyik: a nemzeti jövedelem (a gazdasági teljesítmény) mértékének meghatározó szerepe. A másik: a „foglalkoztatás" egyre táguló fogalma; a hagyományostól eltérő, (regisztrált és nem-regisztrált) foglalkoztatási formák terjedése.

Ami a foglalkoztatás mértékét illeti: az országok gazdasága eléggé szoros kapcsolatot mutat a foglalkoztatottak arányával. Egyszerűen szólva: kevés kivételtől eltekintve, minél gazdagabb, jobb módú egy ország, annál több a (regisztrált) foglalkoztatott.

3.1 táblázat - Table 3.1

Az egy főre jutó nemzeti termék (GNP)* és a foglalkoztatottak aránya néhány OECD országban - GNP/capita and the rate of employed in selected OECD countries

	Egy főre jutó nemzeti termék USD-ban 1993 - GNP/capita in USD	A foglalkoztatottak aránya a 15-64 éves népességben (%) 1995 - Employed in 15-64 population, 1995
Svájc - (CH)	35.760	79,2
Japán - (J)	31.490	74,1
Dánia - (DK)	26.730	73,4
Norvégia - (N)	25.970	74,4
Egyesült Államok - (USA)	24.740	73,5
Svédország - (S)	24.740	71,1
Olaszország - (I)	19.840	52,1
Portugália - (P)	9.130	65,7
Törökország - (TR)	2.970	54,1
Spanyolország - (E)	13.591	45,9
Görögország - (GR)	7.390	54,2
Írország - (IRL)	13.000	55,0

* A Világbank rendszeresen a GNP, a bruttó nemzeti termék mérőszámát közli. A bruttó hazai termék mutatója (GDP) és a GNP nagyságrendjében általában nincs érdemleges különbség.

Adatforrás: Source: Egy főre jutó GNP - GNP/capita:: Workers in an Integrating World, Development Report 1995, World Bank-Oxford University Press, 1995, 162-163 old.; foglalkoztatottak aránya - rate of employed:: Employment Outlook, OECD, July, 1996. 186. old.

A vizsgált időszakban Magyarországon az egy főre jutó GNP 3.350 USD volt, a foglalkoztatás szintje pedig 1995-ben, ha a hazai munkavállalási korúakhoz (6 millió) mérjük, 61 %, ha az Európában általánosnak tekintett 15-64 évhez, akkor 53,7 %; a munkaerő-felmérés célsokaságához, azaz a 15-74 éves népességhez viszonyítva pedig mindössze 47 %. Az utóbbi szerint számolva 1997-ben az eredmény - mint a 2.7 táblázat is mutatja - 46,7 % volt.

Az Európai Unió, mint erről szó volt, arra ösztönzi a tagországokat, hogy a foglalkoztatás szintjét növeljék.

A „foglalkoztatás" azonban nem feltétlenül jelent hagyományos munkahelyet. Különösen a fejlett világban terjednek az atipikusnak nevezett foglalkozási formák (a részmunkaidő, az önfoglalkoztatás, a szezonális és alkalmi munkák, a meghatározott időre szóló szerződés stb.). Mint az előző években már bemutattuk: az Európai Unió országaiban évről-évre növekszik a nem-hagyományos munkaviszonyon alapuló formák aránya és 1995-ben az Európai Unió tagországaiban a foglalkoztatottak 42,5 %-a már az atipikusnak nevezett formák valamelyikében dolgozott. 1996-ban az arány 43,2 %-ra nőtt. Sőt, mint az elemzések kimutatták: az új többlet munkahelyek (amelyek az elveszettek pótlásán túl létrejöttek) már csak ilyen munka alkalmakat kínáltak.

Magyarországon, bár kevésbé széleskörűen, mint Nyugat-Európában, ugyancsak léteznek atipikus munkák. Nagyságrendjük számos ok miatt nem jól mérhető, jórészt azért, mert jellemzően nem-regisztrált munkavégzések. (A kérdést később részletesebben tárgyaljuk.)

3.2 A foglalkoztatás Magyarországon - Employment in Hungary

A KSH lakossági felmérése - csekély eltéréssel - 3 éve csaknem azonos szintű, 3,64 millió foglalkoztatottról ad számot.

A felmérésben foglalkoztatottnak számít minden, 15-74 év közötti személy, aki a felmérést megelőző héten legalább egy órányi, jövedelem-szerző munkát végzett. A felmérés tehát jelentősen kitágítja a „foglalkoztatottság" fogalmát, s így a hagyományos munkaviszonyban állókon kívül foglalkoztatottnak minősülnek az alkalmilag foglalkoztatottak (egyebek között a közhasznú munkán és más támogatott formában dolgozók) is.

3.2.1 A foglalkoztatottak száma - Number of employed

E széles értelmezés dacára legfeljebb a foglalkoztatás (alacsony szintű) stabilizálódásáról beszélhetünk; új munkalehetőségek azonban még nem teremtődtek. A létrejövő új munkahelyek még mindig csak az adott évben elveszőket pótolják.

3.2 táblázat - Table 3.2

A foglalkoztatottak száma 1992-1997-ben - Number of employed, 1992-1997

ezer főben - thousand

Év Years	**Foglalkoztatott Employed**	Ebből: - From which:			
		Férfi - Male	%	Nő - Female	%
1992	**4.082,7**	2.218,2	54,3	1.864,5	45,7
1993	**3.827,3**	2.077,3	54,3	1.750,0	45,7
1994	**3.751,5**	2.055,0	54,8	1.696,5	45,2
1995	**3.678,8**	2.049,6	55,7	1.629,2	44,3
1996	**3.648,1**	2.036,3	55,8	1.611,8	44,2
1997	**3.646,3**	2.043,5	56,0	1.602,8	44,0

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1996. 1997. évi Adattár, 1998. - **Source:** Labour Force Survey 1992-1996. 1997 Time Series, CSO, 1998

3.2.2 *Nemek és életkor szerinti arányok - Proportions by gender and age*

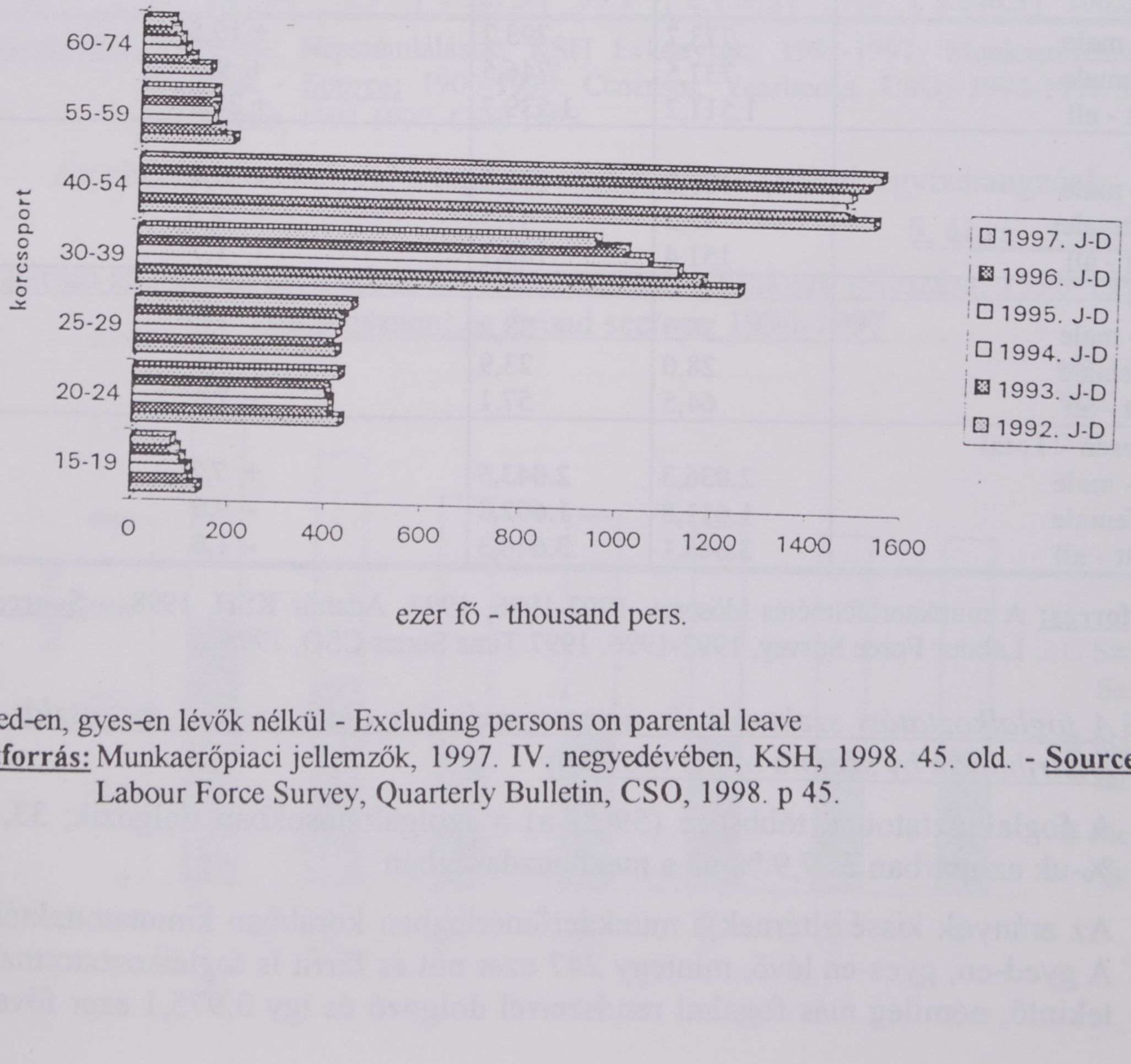
A foglalkoztatottság nemek szerinti arányai követik a hosszabb távú trendet: bár a megfelelő korú népességben a nők vannak többségben (52 %) a foglalkoztatottak között több a férfi (56 %). A jelenség egyébként összefügg a nők alacsonyabb nyugdíjkorhatárával is; a férfiaknál 4-5 évvel korábban nyugdíjazott nők közül már csak kevesen keresnek - és vállalnak - munkát; vagy ha mégis, leginkább a nem-szervezett gazdaságban (családi gazdaság, más háztartás stb.)

Életkor szerint a foglalkoztatottak zöme (mint a világon úgyszólván mindenütt) a munkavégzés szempontjából a „legjobb korúak" közé tartozik: 30-54 évesek.

A hazai munkavállalási kor felettiek közül csak relatíve kevesen (és évek óta egyre kevesebben) foglalkoztatottak. A felmérés így is valamivel több 55-60 éven felüli foglalkoztatottat mutat ki (1996: 109,7 ezer fő) mint a munkaerőmérleg (108,4 ezer fő, 1997. jan. 1.) és bár e korosztályokból is kevesebben dolgoztak 1997-ben, még mintegy 105 ezren vállaltak munkát.

4. ábra - Chart 4.

A foglalkoztatottak* száma korcsoportonként 1992-1997 - Number of employed persons* by age groups, 1992-1997

ezer fő - thousand pers.

* Gyed-en, gyes-en lévők nélkül - Excluding persons on parental leave

Adatforrás: Munkaerőpiaci jellemzők, 1997. IV. negyedévében, KSH, 1998. 45. old. - **Source:** Labour Force Survey, Quarterly Bulletin, CSO, 1998. p 45.

Adatszerűen:

3.3 táblázat - Table 3.3

A foglalkoztatottak száma korcsoportonként és nemenként - Employed persons by age and gender

ezer fő - thousands

Korcsoport - Age group	1996	1997	Változás az előző évhez - Change
15-19			
férfi - male	51,8	47,9	- 3,9
nő - female	37,8	32,5	- 5,3
együtt - all	89,6	80,4	- 9,2
20-24			
férfi - male	235,3	252,3	+ 17,0
nő - female	159,9	173,0	+ 13,1
együtt - all	395,2	425,3	+ 30,1
25-29			
férfi - male	273,5	283,7	+ 10,2
nő - female	155,8	164,3	+ 8,5
együtt - all	429,3	448,0	+ 18,7
30-39			
férfi - male	559,3	531,0	- 28,3
nő - female	447,6	415,1	- 32,5
együtt - all	1.006,9	946,1	- 60,8
40-54			
férfi - male	773,7	793,2	+ 19,5
nő - female	737,5	746,5	+ 9,0
együtt - all	1.511,2	1.539,7	+ 28,5
55-59			
férfi - male	106,2	102,2	- 0,4
nő - female	45,2	47,5	+ 2,3
együtt - all	151,4	149,7	- 1,7
60-74			
férfi - male	36,5	33,2	- 3,3
nő - female	28,0	23,9	- 4,1
együtt - all	64,5	57,1	- 7,4
Összesen - Total			
férfi - male	**2.036,3**	**2.043,5**	**+ 7,2**
nő - female	**1.611,8**	**1.602,8**	**- 9,0**
együtt - all	**3.648,1**	**3.646,3**	**- 1,8**

Adatforrás: A munkaerőfelmérés idősorai, 1992-1996, 1997. Adattár KSH, 1998. - **Source:** Labour Force Survey, 1992-1996. 1997 Time Series CSO, 1998

3.2.3 *A foglalkoztatási szektorok és nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlás - Distribution by sectors of the economy*

A foglalkoztatottak többsége (59 %-a) a szolgáltatásokban dolgozik; 33,1 %-uk az iparban és 7,9 %-uk a mezőgazdaságban.

Az arányok kissé eltérnek a munkaerőmérlegben korábban kimutatottaktól. A gyed-en, gyes-en lévő, mintegy 247 ezer nőt és férfit is foglalkoztatottnak tekintő, némileg más fogalmi rendszerrel dolgozó és így 3.975,1 ezer fővel

számoló munkaerőmérleg 1997. jan. 1-én a mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányát 8,5, az iparban foglalkoztatottakét 31,7, a szolgáltatásokban dolgozókét pedig 59,8 százalékban adta meg.

3.4 táblázat - Table 3.4

A foglalkoztatási szektorok változása - Shifts in employment by broad sectors

ezer főben - thousand persons

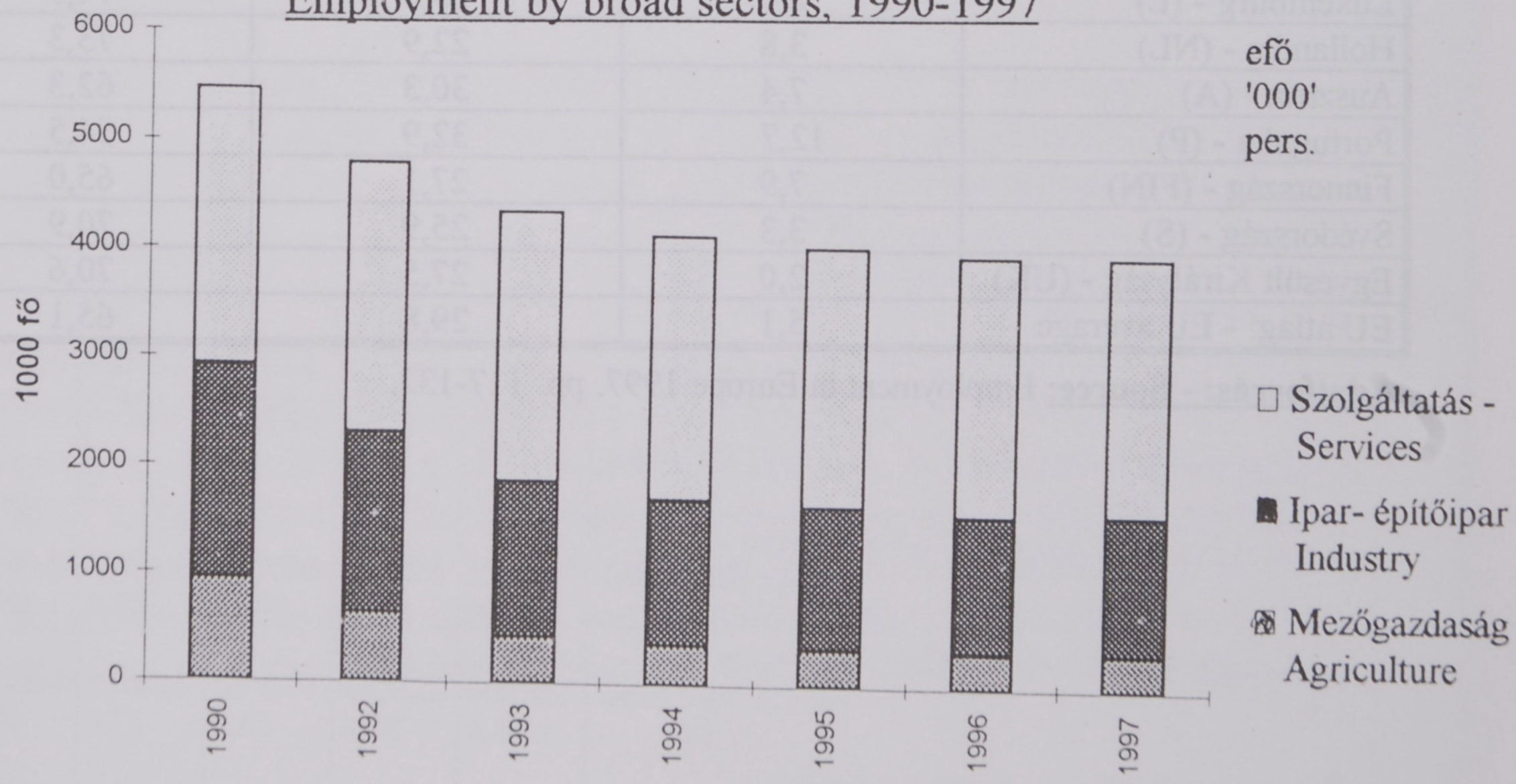
Év január 1. 1 January	Mező- és erdőgazd. Agriculture		Ipar- építőipar Industry		Szolgáltatás Services		Foglalkoztatottak Employed	
	fő - pers	%	fő - pers	%	fő - pers	%	fő - pers	%
1900	1.735,8	61,1	422,3	14,9	683,2	24,0	2.841,3	100,0
1941	2.163,9	51,5	919,3	21,9	1.118,7	26,6	4.201,9	100,0
1960	1.830,0	38,5	1.617,6	34,0	1.311,9	27,5	4.759,5	100,0
1970	1.246,0	23,2	2.379,2	44,3	1.747,5	32,5	5.372,7	100,0
1980	1.109,0	19,3	2.386,1	41,6	2.238,5	39,1	5.733,6	100,0
1990	955,0	17,5	1.976,8	36,1	2.540,1	46,4	5.471,9	100,0
Éves átlag - yearly average								
1992	460,1	11,3	1.431,0	35,0	2.191,6	53,7	4.082,7	100,0
1993	349,4	9,1	1.292,2	33,8	2.185,7	57,1	3.827,3	100,0
1994	327,6	8,7	1.237,3	33,0	2.186,6	58,3	3.751,5	100,0
1995	295,1	8,0	1.198,1	32,6	2.185,6	59,4	3.678,8	100,0
1996	302,4	8,3	1.190,1	32,6	2.155,6	59,1	3.648,1	100,0
1997	287,8	7,9	1.207,9	33,1	2.150,5	59,0	3.646,3	100,0

Adatforrás: 1900-1990: Népszámlálások, KSH Évkönyvek; 1992-1997: Munkaerőfelmérés, Adattárak - **Source:** 1900-1990: Cenzuses, Yearbooks, CSO; 1992-1997 LFS, Time Series, 1992-1997, CSO 1998

Az eltérések csekélyek; a legfontosabb következtetések egybehangzóak.

5. ábra - Chart 5.

A három gazdasági szektorban foglalkoztatottak számának változása, 1990-1997 - Employment by broad sectors, 1990-1997

Az egyik: hogy a gazdaság foglalkoztatási szerkezete - az évtizedek során végbement óriási átalakulások, majd a 90-es évek tömeges munkahely-vesztései után, - a stabilizálódás során most már évről-évre csak kisebb mértékben változik. (Ez egyébként természetes jelenség.)

A másik: hogy bár előnyös a szolgáltatások foglalkoztatási súlyának növekedése, nem feledhetjük, hogy az arányváltozást a fejlett országokétól eltérő folyamatok okozták. A fejlett országokban a szolgáltatásokban foglalkoztatottak arányának magas és növekvő szintje a gazdaság modernizálódása, s a jólét következménye: a lakosság - anyagi fogyasztási igényeinek zömét kielégítve - egyre inkább a szolgáltatásokra költ, turizmusra, sportra, az egészség védelmére, banki szolgáltatásokra, tanulásra, szórakozásra stb. A leggazdagabb országokban 70 % körüli a szolgáltatásokban foglalkoztatottak aránya, és csupán Portugáliában maradt a 60 % alatt. Az EU átlaga 1995-ben 64,5 % volt, 1996-ban 65,1 %.

3.5 táblázat - Table 3.5

Az Európai Unió tagországainak foglalkoztatási szerkezete (1996) - Employment by broad sectors as per cent of total employment in EU Member States in 1996

%

	Mezőgazdaság - Agriculture	Ipar- és építőipar - Industry	Szolgáltatások - Services
Belgium - (B)	2,7	27,6	69,6
Dánia - (DK)	3,9	26,4	69,7
Németország - (D)	2,9	35,3	61,8
Görögország - (GR)	20,3	22,9	56,8
Spanyolország - (E)	8,6	29,4	62,0
Franciaország - (F)	4,8	26,5	68,6
Írország - (IRL)	11,3	27,3	61,4
Olaszország - (I)	6,7	32,2	61,1
Luxemburg - (L)	2,4	23,0	74,5
Hollandia - (NL)	3,8	22,9	73,3
Ausztria - (A)	7,4	30,3	62,3
Portugália - (P)	12,7	32,9	54,5
Finnország - (FIN)	7,9	27,1	65,0
Svédország - (S)	3,3	25,9	70,9
Egyesült Királyság - (UK)	2,0	27,5	70,6
EU átlag: - EU average	5,1	29,8	65,1

Adatforrás: - Source: Employment in Europe 1997. pp. 117-132.

Köztudott, hogy Magyarországon a szolgáltatásokban foglalkoztatottak arányának növekedése a 90-es évektől nem a gazdaság fejlettségének, a lakosság magas életszínvonalának következménye, hanem a két termelő szektor, a mezőgazdaság és az ipar nagy létszámvesztésének. Bár a szolgáltatásokban is vesztek el munkahelyek, a zsugorodás folyamatában megnőtt a szolgáltatások aránya.

(A szolgáltatásokban foglalkoztatottak mintegy harmadának munkahelyét így is a költségvetésből fedezett ágazatok - a közigazgatás, oktatás, egészségügy - tartják fenn.)

Magyarországon (és feltehetően más, jelentős mezőgazdasággal rendelkező országokban is) külön kérdés a mezőgazdaság tényleges, a statisztikákban regisztrált főfoglalkozásúak számától jelentősen különböző foglalkoztatási szerepe. A KSH 1996-ban elvégzett, ún. mikrocenzusának adatai szerint a mezőgazdaság a regisztrált, főfoglalkozású keresőkkel valószínűleg azonos nagyságrendben foglalkoztat kiegészítő tevékenységként, vagy gazdaságilag (többnyire életkora szerint is) inaktív, de évente legalább 90 munkanapot mezőgazdasági munkával töltő embert. (A mezőgazdaság foglalkoztatási képességét külön is bemutatjuk.)

3.6 táblázat - Table 3.6

A foglalkoztatottak száma és megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint -
Distribution of employed by sectors of the economy

Nemzetgazdasági ágak, ágazatok - Industries			1992	1993	1994	1995	1996	1997
A-B	Mezőgazd., vadgazd., erdőgazd. és halászat - Agricult., hunting and forestry	ezer fő '000 pers.	460,1	349,4	327,6	295,1	302,4	287,8
		%	11,3	9,1	8,7	8,0	8,3	7,9
C	Bányászat - Mining and quarrying	ezer fő '000 pers.	52,7	42,2	39,2	34,0	32,8	27,2
		%	1,3	1,1	1,0	0,9	0,9	0,7
D	Feldolgozóipar - Manufacturing	ezer fő '000 pers.	1.053,5	937,8	888,8	850,2	850,8	864,1
		%	25,8	24,5	23,7	23,1	23,3	23,7
E	Vill.energia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	ezer fő '000 pers.	108,0	105,1	108,3	96,6	88,8	97,4
		%	2,6	2,7	2,9	2,6	2,4	2,7
F	Építőipar - Construction	ezer fő '000 pers.	216,8	207,1	201,0	217,3	217,7	219,2
		%	5,3	5,4	5,4	5,9	6,0	6,0
G	Keresk, közúti jármű-javítás és karbantart.-Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers.goods	ezer fő '000 pers.	480,4	469,5	467,4	459,9	486,9	496,8
		%	11,8	12,3	12,5	12,5	13,3	13,6
H	Szálláshely szolgáltatás- és vendéglátás - Hotels and restaurants	ezer fő '000 pers.	115,6	110,4	110,6	116,6	114,1	120,9
		%	2,8	2,9	2,9	3,2	3,1	3,3
I	Szállítás, raktározás, posta, távk.- Transport, storage and com.	ezer fő '000 pers.	346,4	336,3	314,5	319,6	321,2	310,0
		%	8,5	8,8	8,4	8,7	8,8	8,5
J	Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolg.-i. - Financial intermediation	ezer fő '000 pers.	68,7	72,6	72,9	82,2	83,3	83,3
		%	1,7	1,9	1,9	2,2	2,3	2,3
K	Ingatlanügyek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás - Real estate, renting and business activity	ezer fő '000 pers.	140,3	137,6	125,6	130,6	128,2	146,3
		%	3,4	3,6	3,3	3,6	3,5	4,0
L	Közigazgazgatás, kötelező társadalombiztosítás - Public administration and defence; compulsory social security	ezer fő '000 pers.	293,7	299,5	320,2	318,1	306,6	293,8
		%	7,2	7,8	8,5	8,6	8,4	8,1
M	Oktatás - Education	ezer fő '000 pers.	311,8	342,8	338,6	335,4	319,6	296,9
		%	7,6	9,0	9,0	9,1	8,8	8,1
N	Eü. és szociális ellátás - Health and social work	ezer fő '000 pers.	236,3	241,6	239,0	231,4	225,6	232,1
		%	5,8	6,3	6,4	6,3	6,2	6,4
O-Q	Egyéb szolgáltatás - Other services	ezer fő '000 pers.	198,4	175,4	197,8	191,8	170,1	170,4
		%	4,9	4,6	5,3	5,2	4,7	4,7
	Nemzetgazdaság összesen - Total	**ezer fő '000 pers.**	**4.082,7**	**3.827,3**	**3.751,5**	**3.678,8**	**3.648,1**	**3.646,2**
		%	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
	Ismeretlen-Unknown	**ezer fő '000 pers.**	**1,1**	**0,4**	**-**	**-**	**-**	**0,1**
		%	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
	Foglalkoztatottak összesen - All employed	**ezer fő '000 pers.**	**4.083,8**	**3.827,7**	**3.751,5**	**3.678,8**	**3.648,1**	**3.646,3**
		%	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
	Ipari szektor (C-D-E-F) - Industrial sectors (C-D-E-F)	**ezer fő '000 pers.**	**1.431,0**	**1.292,2**	**1.237,3**	**1.198,1**	**1.190,1**	**1.207,9**
		%	**35,0**	**33,8**	**33,0**	**32,6**	**32,6**	**33,1**
	Szolgáltatások (G-Q) - Services (G-Q)	**ezer fő '000 pers.**	**2.191,6**	**2.185,7**	**2.186,6**	**2.185,6**	**2.155,6**	**2.150,5**
		%	**53,7**	**57,1**	**58,3**	**59,4**	**59,1**	**59,0**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS Time Series 1992-1997, CSO 1998

3.2.4 *A foglalkoztatás jellege, a foglalkoztatási főcsoportok - Nature of employment, the major groups of employed persons*

A foglalkoztatottak meghatározó többsége alkalmazottként dolgozik.

3.7 táblázat - Table 3.7

A foglalkoztatottak* száma és megoszlása foglalkozásuk jellege szerint - Number of employed persons* and the distribution by the nature of employment

A foglalkoztatás jellege - Nature of employment	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Alkalmazott - Employed						
ezer fő - '000 pers.	3.203,4	3.087,6	3.045,2	2.978,9	2.961,2	2.989,7
%	79,6	81,9	82,5	82,2	82,1	82,8
Szövetkezet tagja - Coop. member						
ezer fő - '000 pers.	225,0	134,1	103,3	84,2	79,0	68,9
%	5,6	3,6	2,8	2,3	2,2	1,9
Társas vállalkozás tagja - Member of partnership ezer fő - '000 pers.	257,9	197,1	174,7	167,9	151,8	137,4
%	6,4	5,2	4,7	4,6	4,2	3,8
Egyéni vállalkozó - Sole proprietor						
ezer fő - '000 pers.	290,1	309,1	328,9	351,7	372,2	373,3
%	7,2	8,2	8,9	9,7	10,3	10,3
Segítő családtag - Family member						
ezer fő - '000 pers.	49,3	42,4	40,4	40,1	40,9	41,0
%	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Összesen - Total						
ezer fő - '000 pers.	**4.025,7**	**3.770,3**	**3.692,5**	**3.622,8**	**3.605,1**	**3.610,3**
%	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

* Gyed-en, gyes-en lévők és sorkatonák nélkül - Excluding persons on parental leave and conscripts

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

Az OEP előzetes részletes adatai módot adnak az alkalmazásban állók munkáltatók szerinti áttekintésére is. Eszerint az alkalmazottak több mint fele (53,7 %-a) kft-nél vagy rt-nél dolgozik; 28 %-a központi vagy helyi költségvetési szerv dolgozója. Az egyéni és jogi személyiség nélküli társas vállalkozások az alkalmazottak mintegy 9 %-át foglalkoztatják. (OEP adatközlés.)

1997-ben a foglalkoztatottak több mint harmada (36,8 %) végzett szellemi tevékenységet. Ebben a körben a nők vezetnek; a szellemi foglalkozásúak több mint 60 %-a nő. Számuk nemcsak az irodai-ügyviteli munkakörökben, hanem az egyetemi, főiskolai képzettség önálló alkalmazását, és az egyéb felsőfokú képzettséget igénylő foglalkozásokban is meghaladja a férfiakét. A fizikai foglalkozásokban viszont létszámuk mintegy fele a férfiakénak.

3.8 táblázat - Table 3.8

A foglalkoztatottak száma foglalkozási főcsoportok szerint -
Number of employed by major groups

Foglalkozási főcsoportok - Major groups		1996			1997		
		é v b e n - year					
		össze-sen - all	ebből: nők - from which: female		össze-sen - all	ebből: nők - from which: female	
		ezer főben - thousand		%-ban in %	ezer főben - thousand		%-ban in %
1.	Törvényhozók, igazgatási, érdekképv. vez., gazd. vez. - Legislators, senior officials and managers	215,2	68,5	31,8	220,0	72,1	32,8
2.	Egyetemi, főisk.képz. önálló alk. igénylő fogl.- Professionals	408,8	234,9	57,5	403,3	230,0	57,0
3.	Egyéb felsőfokú képzettséget igénylő fogl. - Technicians and associate professionals	447,8	291,4	65,1	466,2	299,2	64,2
4.	Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jell. fogl. - Clerks	273,1	252,8	92,6	254,5	235,6	92,6
Szellemi fogl. összesen - Non manual workers		1.344,9	847,6	63,0	1.344,0	836,9	62,3
5.	Szolgáltatási jellegű foglk. - Service workers and shop and market sales workers	544,3	296,5	54,5	555,4	296,8	53,4
6.	Mezőgazd. és erdőgazd. foglalk. -Skilled agricultural and forestry workers	139,6	38,4	27,5	141,9	40,5	28,5
7.	Ipari és építőipari foglalk. - Craft and related workers	807,7	165,6	20,5	815,8	167,0	20,5
8.	Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők - Plant and machine operators and assemblers	400,4	80,1	20,0	403,1	85,7	21,3
9.	Szakképzettséget nem igénylő egyszerű foglk. - Elementary occupations	319,2	177,7	55,7	305,9	170,0	55,6
Fizikai fogl. összesen - Manual workers		2.211,2	758,3	34,3	2.222,1	760,0	34,2
10	Fegyveres erők, fegyveres testületek - Armed forces	91,4	5,8	6,3	79,4	5,7	7,2
Nemzetgazdaság összesen - Total		3.647,5	1.611,7	45,4	3.645,5	1.602,6	44,0
Ismeretlen - Unknown		0,6	0,1	16,7	0,8	0,2	25,0
Foglalkoztatottak összesen - All employed		**3.648,1**	**1.611,8**	**44,2**	**3.646,3**	**1.602,8**	**44,0**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

3.2.5 *Foglalkoztatás a tulajdoni szektorok szerint - Employment by nature of ounership*

A foglalkoztató szervezetek tulajdon-viszonyáról Magyar Háztartás Panel gyűjt évről-évre adatokat.[1] Adataik szerint 1997-ben a foglalkoztatottak többsége már a magángazdaságban dolgozott.

3.9 táblázat - Table 3.9

A foglalkoztatottak megoszlása munkahelyük gazdálkodási formája szerint (adott év március) - Employment by nature of ownership (March of the given year)

%-ban

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
költségvetési szerv - public organisations	15,7	17,4	20,7	22,8	19,5	18,1
állami vállalat - state owned firms	33,2	21,8	10,0	8,5	7,7	4,9
önkormányzati vállalat - local government enterprises	4,8	5,4	4,4	3,7	4,1	4,9
hagyományos szövetkezet - traditional co-operatives	7,4	5,9	5,0	3,7	2,7	1,9
állami tulajdonú gazdasági társaság - state-owned companies	7,1	11,8	14,0	12,1	11,1	10,4
részben magán tulajdonú gazdasági társaság - companies with private participation	8,6	10,8	13,3	11,9	12,3	10,2
magán tulajdonú gazdasági társaság - private companies	13,9	17,0	21,2	24,7	29,1	35,0
magánvállalkozás - sole proprietors	9,5	9,9	11,5	12,5	13,5	14,5
Összesen - Total	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Adatforrás: Zárótanulmány: Jelentés a MHP 6. hullámának eredményeiről, MHP Műhelytanulmányok 9. 1988. febr. 14.old. - **Source:** Hungarian Household Panel, Final Report. 1998. p. 14.

A foglalkoztatottak jelentős hányada dolgozott 10 fősnél kisebb, azaz mikro-méretű szervezetben. A KSH 1997. dec. 31-i adatai szerint csaknem 720 ezer gazdasági szervezet működött; közülük 697 ezer (97 %) volt mikro-méretű.

Bár a szervezetek száma az egyéni vállalkozók és a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások esetében tartalmazza a nem főfoglalkozásúak által működtetett szervezetek számát is, valószínűleg nem követünk el nagyobb pontatlanságot, ha az OEP adatai alapján néhány gazdálkodási forma esetében megbecsüljük a főfoglalkozásúak átlag-létszámát. A számításban a nyugdíjasként tovább dolgozókat foglalkoztatottnak tekintettük (összhangban a KSH munkaerő-felmérésével). Az egyéni vállalkozások esetében a vállalkozások csaknem 20 %-át (18,8 %) mellékfoglalkozásúak működtetik; alkalmazottat azonban ők is foglalkoztathatnak, csakúgy, mint a nem jogi személyiségű társaságok.

---

[1] A Magyar Háztartás Panel 1992 óta minden év márciusában mintegy 2.000 háztartás 16 évesnél idősebb tagjai, együttesen mintegy 4.000-4.400 fő megkérdezése alapján gyűjtött adatokat a lakosság foglalkozási, jövedelmi helyzetéről és számos más témáról. 1997-ben 1.392 háztartás mintegy 3 ezer felnőtt tagjától kapott adatot.

A KSH által a működő gazdasági társaságokról közreadott táblázat utolsó oszlopában szereplő átlagos létszámot az OEP adatai alapján számítottuk; tudva, hogy ez a szám, noha önmagában is érdekes információ, nem pótolja az évek óta hiányzó (csak alkalmanként közreadott) mértékadó adatokat a különböző méretű szervezetekben foglalkoztatottak számáról.

3.10 táblázat - Table 3.10

A működő gazdasági szervezetek száma gazdálkodási forma és létszám-kategória szerint 1997. dec. 31. - Number of active economic organizations by legal form and staff category

Gazdálkodási forma - Legal form	Létszám-kategória - Staff category					**Összesen All**	Becslés: a főfoglalkozásúak átlaglétszáma 1997-ben* Estimation: Average staff number* in 1997
	9 és > 9 or less	10-20	21-50	51-300	300 főnél < above 300		
	A szervezetek száma - Number of organizations						
Gazdasági társaság - Business companies	230.682	8.609	6.169	3.624	861	**249.945**	
Ebből: - From which:							
korlátolt felelősségű társaság - LLC	108.715	7.117	5.332	2.715	313	**124.192**	7,4
részvénytársaság - CLS	1.483	281	440	824	545	**3.573**	219,7
nem jogi személyiségű társaság - unincorporated partnerships	120.331	1.193	381	76	3	**121.984**	1,4
Szövetkezet - Cooperative	2.424	535	882	1.105	43	**4.989**	36,6
Ebből: . From which:							
mezőgazdasági - agricultural	699	183	343	659	18	**1.902**	49,3
Egyéni vállalkozás - Sole proprietorship	463.527	1.170	314	38	-	**465.049**	1,3
Összesen - Total	696.633	10.314	7.365	4.767	904	**719.983**	3,7
%-ban	96,8	1,4	1,0	0,7	0,1	**100,0**	-

* tagok (önállóak) és alkalmazottak (segítő családtagokkal) együtt. Members (sole proprietors) and employees + family members; becslés az OEP előzetes adatai alapján - estimation based on the preliminary data of National Health Insurance Fund

Adatforrás: A működő gazdasági szervezetek száma, 1998/1. KSH, 1998. febr. 6. old. Number of active economic organizations, 1998/1 CSO

3.3 Az atipikus foglalkozások - Atypical jobs

Az Európai Unióban - mint erről szó volt - évről-évre növekszik az ún. atipikus foglalkozások aránya. Az 1997-ben közreadott értékelés hosszabb távú idősorai (amelyből itt az 1985-re és az 1996-ra vonatkozó adatokat mutatjuk be) mind az időbeli változásokat, mind az egyes tagországokban a megfigyelt atipikus foglalkozások jellemzőit tükrözik.

3.11 táblázat - Table 3.11

Atipikus foglalkozások aránya az Európai Unió tagországaiban 1985-ben és 1996-ban - Atypical jobs in EU, 1985 and 1996, % of employees

	Részmunkaidő Part-time jobs		Önfoglalkoztató Self-employed		Meghatározott idejű szerződés Fixed-term contracts	
	aránya a foglalkoztatottak között - % of employed					
	1985	1996	1985	1996	1985	1996
Belgium - (B)	8,6	14,0	15,9	15,4	6,9	5,9
Dánia - (DK)	24,3	21,5	9,9	8,3	12,3	11,2
Németország - (D)	-	16,5	-	9,4	-	11,1
Görögország - (GR)	5,3	5,3	36,0	33,7	21,1	11,0
Spanyolország - (E)	5,8	8,0	22,6	21,5	15,6	33,6
Franciaország - (F)	10,9	16,0	12,6	11,3	4,7	12,6
Írország - (IRL)	6,5	11,6	21,5	19,8	7,2	9,2
Olaszország - (I)	5,3	6,6	24,1	24,8	4,8	7,5
Luxemburg - (L)	7,2	7,9	9,4	9,1	4,7	2,6
Hollandia - (NL)	22,7	38,1	9,1	11,2	7,5	12,0
Ausztria - (A)	7,0	14,9	11,4	14,4	n.a.	8,0
Portugália - (P)	6,0	8,7	26,2	26,8	14,4	10,6
Finnország - (FIN)	8,2	11,6	13,4	15,1	10,5	17,3
Svédország - (S)	25,4	24,5	9,0	11,7	11,9	11,8
Egyesült Királyság - (UK)	21,2	24,6	11,4	12,6	7,0	7.1
EU átlag:	10,8	16,4	13,1	15,0	9,0	11,8

Adatforrás: **Source:** Employment in Europe, 1997, pp.117-132.

Évek óta úgy tűnik, hogy az Unió tagországaiban az új munkahelyek már csak valamelyik atipikus formában jönnek létre.

Magyarországon - bár a tapasztalatok szerint az atipikus foglalkozások több formája is létezik - egyelőre nincs mód rendszeres és módszeres számbavételükre. Közelítő meghatározásukra azonban már vannak kísérletek.

a.) Az önfoglalkoztatás - Self employment

Az egyik legáltalánosabb - és más formákhoz képest leginkább mérhető - forma az önfoglalkoztatás. Az ILO általánosan elfogadott meghatározása szerint önfoglalkoztatónak minősülnek az önálló céggel nem rendelkező, azaz a jogi személyiség nélküli vállalkozások dolgozó tulajdonosai (a hazai köznyelvben: a kisvállalkozók), függetlenül attól, hogy vannak-e alkalmazottaik; a mezőgazdasági önállók, s valamennyiük segítő családtagjai és szakmunkás tanulói; valamint a termelő típusú szövetkezetek dolgozó tagjai.

Az OEP adatai szerint 1997-ben az önfoglalkoztatók által működtetett egyéni és jogi személyiség nélküli társas vállalkozásokban dolgozott a foglalkoztatottak több mint 20 %-a (21,2 %).

3.12 táblázat - Table 3.12

Az egyéni és jogi személyiség nélküli társas vállalkozásokban foglalkoztatottak létszáma 1997-ben - Number of employed persons in the unincorporated business organizations, 1997

ezer főben - thousand

	Főfoglalkozású - Main job	Nyugdíjas - Pensioner	Együtt - Together
Egyéni vállalkozások* - Sole proprietorship*	381,9	50,0	431,9
Alkalmazott és segítő családtag** Employee and family member**	156,2	2,3	158,5
Társas vállalkozások* - Unincorporated partnerships***			
Tag - Member	49,3	7,5	56,8
Alkalmazott és segítő családtag** Employee and family member**	120,8	3,8	124,6
Együtt - All	**708,2**	**63,7**	**771,8**

* Benne: csak a vállalkozóként regisztrált mezőgazdasági önállók - From the agriculture including registered farmers (with tax idetinfication number) only

** Az OEP együtt közli az alkalmazottak és a családtagok számát. Az utóbbiak létszáma a KSH adatai szerint 41,1 ezer volt 1997-ben - These two categories were not kept distinct by the NHIF data-processing. According to the CSO the number of family-members was 41,1 thousand in 1997

*** Benne: bt, kkt, gmk - Including three different forms of partnerships

Adatforrás: OEP, 1997. évi jelentés, 1998 - **Source:** NHIF, data processing on 1997. 1998.

A regisztrált (és a társadalombiztosítást is fizető) vállalkozók és családtagjaik (a szorosan vett önfoglalkoztatók) a keresőkön belüli 14,5 %-os aránya valamivel alacsonyabb, mint az Európai Unió átlaga (15 %). A hazai adatok azonban, amelyek jelentősen eltérnek a nemzetközi trendektől, vélhetően nem a tényleges helyzetet tükrözik.

A nemzetközi tapasztalatok szerint - mint azt az Európai Unió tagországainak adatai is mutatják - még a fejlettebb országok közül is elsősorban az alacsonyabb nemzeti jövedelmű és jelentősebb mezőgazdasági foglalkoztatású országokban magasabb az önfoglalkoztatók aránya. Azokban az országokban tehát, ahol különböző okokból (tradíciók, tőkehiány stb.) nem ösztönzött vagy nem lehetséges a családi és az üzleti tevékenység szétválasztása; ahol a tevékenység a családra alapozódik, és túl sok feltétel (egyebek között tőke) kell a családtól anyagilag függetlenül működő önálló cég létrehozásához. Az önfoglalkoztatás szintjének alakulásában ma már jelentős szerepet játszik a munkaalkalmak hiánya is: sokan egyéb lehetőségek hiányában kényszerülnek rá, hogy így gondoskodjanak saját megélhetésükről.

Magyarországon, ahol az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1995-ben 37 %-a volt az EU egy lakosára jutó átlagnak *{A KSH jelenti, 1997/7. 54. old.}* az önfoglalkoztatóknak az adatokból kimutatható alacsony átlaga jelentős szabályozásai, adózási, számbavételi adottságok

következménye. Közismert például, hogy Magyarországon - elsősorban a mezőgazdaságban - jelentős arányú a sem az adóhatóságnál, sem a társadalom-biztosításnál nem regisztrált (ön)foglalkoztatás. (A mezőgazdaságban az egyéni, családi vállalkozás jelentős jövedelemhatárig adómentes, a regisztráció elmulasztása tehát megengedett.) A (bejelentett) kisvállalkozásokat terhelő sokféle adó, s különösen a magas társadalombiztosítási járulékok fizetésének kötelezettsége azonban továbbra is sokakat visszatart tevékenységük regisztráltatásától; illetve arra késztet, hogy - legalábbis a hatóságok számára - megszüntessék addig regisztrált tevékenységüket.

Magyarországon a 90-es években az önfoglalkoztatás választása sokaknak jelentette a munkanélküliség elkerülését, az önálló egzisztencia megteremtését.

Az Európai Unió a kormányoktól éppen ennek ösztönzéséhez vár segítséget. Magyarországon eddig a segítség egyik formáját a munkanélküliek vállalkozóvá válásának megkönnyítése jelentette: a munkanélküli járulék 6 hónapos meghosszabbításán túl 500 ezer forintos vállalkozói kölcsön nyújtásával.

A kölcsönt 1997-ben 637-en vették igénybe. (OMMK)

b.) *A részmunkaidős foglalkoztatás - Part-time job*

Mint erről szó volt, a részmunkaidő Európában a legelterjedtebb atipikus forma. Magyarországon a keresők kevesebb, mint 5 %-a dolgozik a törvényesnél, vagy a kötelezőnél rövidebb munkaidőben. Különösen a nők esetében feltűnő a különbség a nemzetközi trendekhez képest.

Frey Mária vizsgálatai szerit[2] Magyarországon a rendszerváltás előtt sokan dolgoztak volna szívesen részmunkaidőben, különösen a kisgyermekes anyák. Még 1993-ban is a dolgozók több mint egyötöde, 800 ezer dolgozó (a férfiak 15 és a nők 30 %-a) vállalta volna az áttérést a részmunkaidőre; bérkompenzáció mellett vagy anélkül is. A munkáltatók fele is késznek mutatkozott a részmunkaidős foglalkoztatásra.

A részmunkaidő bevezetését azonban mind a szakszervezetek, mind a munkáltatók egy része ellenezte, s nem támogatták a nőszervezetek sem. A gyorsan növekvő munkanélküliség közepette a kormány is inkább a munkaerőpiac elhagyására ösztönző konstrukciókat részesítette előnyben.

A részmunkaidő bevezetésének lehetőségei gyorsan romlottak, egyebek között a reálbérek drasztikus csökkenése miatt. 1995-ben, a véleménykérés megismétlésekor (ez már csak a nőkre terjedt ki) csupán a dolgozó nők 10 %-a, mintegy százezer fő vállalta volna a

---

[2] Frey Mária: Munkaidő-csökkentés és- flexibilizálás Magyarországon. Előadás, A

részmunkaidőt; több mint egyharmaduk azonban amúgy is ebben a formában dolgozott. A lehetőséget elutasító nők 88 %-a azért nem vállalta ezt a foglalkoztatási formát, mert nem tudta nélkülözni a teljes munkaidő keresetét.

Az elemzés szerint ahhoz, hogy a részmunkaidős foglalkoztatásban rejlő foglalkoztatáspolitikai lehetőségeket ki lehessen aknázni, legalább az ellenérdekeltséget kellene megszüntetni vele szemben. Ennek egyik forrása az egészségügyi hozzájárulás, amely mint fix költség, aránytalanul megterheli az ilyen irányban mozdulni szándékozó munkáltatókat.

A foglalkoztatási törvény 1997-től - első lépésként - lehetőséget adott egyes munkavállalói csoportok részmunkaidős foglalkoztatásának elősegítésére, munkahely-megőrzés céljából. Ennek konkrét feltételei 1997. őszén jelentek meg, az ugyancsak módosított 6/1996. sz. MüM rendeletben.[3] Eszerint a piaci szféra átmeneti likviditási gondokkal küszködő munkaadóinál támogatható:

- a kisgyermekes anyák,
- az öregségi nyugdíjkorhatárt öt éven belül elérő munkavállalók,
- és a legalább 40 %-os munkaképesség-romlásban szenvedő dolgozók

áttérése részmunkaidős foglalkoztatásra (a teljes munkaidő legalább felére és legfeljebb háromnegyedére csökkentése), amennyiben ezzel elkerülhetik a létszámleépítést és megőrizhetik a munkahelyüket. A vissza nem térítendő támogatás magában foglalhatja a kieső munkaidőre járó munkabért, illetve annak járulékait - vagy azok egy részét. A támogatás egy évig folyósítható, ami - meghatározott feltételek mellett - több alkalommal, de legfeljebb öt évig meghosszabbítható.

A konstrukció iránti érdeklődés csak a jövőben lesz felmérhető. A likviditási gondokkal küzdő vállalatokon kívül valószínűleg célszerű lenne az igénybevételt a jelenleginél szélesebb munkáltatói és munkavállalói körre kiterjeszteni, mindenek előtt a közszférára. Frey Mária javaslatai szerint: ugyancsak minden munkáltatónál támogatni kellene - a fokozatosan növekvő nyugdíjkorhatár okozta potenciális foglalkoztatási feszültségek miatt - az idős emberek áttérését részmunkaidős foglalkoztatásra. Ezt azonban indokolt összekapcsolni a fiatalok felvételének kötelezettségével a megüresedő részidős munkahelyekre.

A munkahelyek megőrzésének támogatásával egyenrangúan fontos a munkahely bővítés; például segíteni azoknak a munkanélkülieknek az elhelyezkedését, akik részmunkaidőben kívánnak dolgozni; továbbá

---

[3] 6/1996.(VII.16.) MüM rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásokról, 18/A.§.(2) bekezdés.

részmunkaidős állásokkal bővíteni a munkaerőpiacot, hogy minél több inaktív ember kapcsolódhasson be újból a munka világába. (1997-ben a csaknem 350 ezer munkanélküliből tízezren nyilatkoztak úgy, hogy csak részmunkaidőben szeretnének elhelyezkedni, 8 ezren pedig elsősorban részmunkaidős állást kerestek. Közülük 30 % volt a férfiak aránya, 70 % pedig a nőké.)

A nemzetközi gyakorlatban a munkáltatói fogadókészséget a bérjárulékok teljes vagy részleges átvállalásával szokták megteremteni, amire a Foglalkoztatási Törvény is lehetőséget ad. A munkavállalási szándék realizálásának az egyén szempontjából azonban akadálya lehet a részmunkaidő alatt elérhető alacsony bér is, főleg a segélyezett munkanélküliek esetében. Ezt úgy lehetne elhárítani, ha a munkanélküli járadék vagy a jövedelempótló támogatás felét az elhelyezkedés után is folyósítanák a munkaügyi központok, a munkaviszony stabilizálódásáig (Hollandiában ez három év).

c.) *Az alkalmi munkavállalás - Temporary job*

Amint kiléptünk a hagyományos munkaviszonyok jól szervezett világából, azonnal szembesülünk a munkavégzések sokféleségével, egyebek között a foglalkoztatás eltérő időtartamával. Az egy-egy órányi, néhány napi, vagy éppen néhány hónapnyi munkavégzés - részben éppen sokfélesége miatt - nehezen kategorizálható. Az országok azonban egyre inkább törekszenek az ilyen - pl. szezonális, időszakos, alkalmi stb. - munkák jogrendbe illesztésére, különösen a hagyományos munkák tartós csökkenése miatt. A szabályozások minden országban számos jellegzetességet tükröznek, a gazdaság jellemzőitől (például, hogy mekkora súlya van a mezőgazdaságnak vagy éppen a turizmusnak), a hagyományoktól, a jogrend fejlettségétől, a politikai pártok erőviszonyaitól stb. függően.

Új vonása e törekvésnek, hogy több országban (pl. Franciaország, Belgium) a hagyományos munkáltatókon kívül a háztartásokat is megkísérlik munkáltatói szerepkörbe juttatni. A háztartások ugyanis eddig is jelentős igénylői voltak a - jellemzően rövid idejű - munkáknak. „Munkáltatói" szerepük egyértelművé tételét most különböző módszerekkel és kedvezményekkel ösztönzik - a foglalkoztatás növelése, s a munka nélkül lévők helyzetének javítása érdekében.[4]

A különböző időtartamú munkák közül Magyarországon az alkalmi munkavállalásról született jogszabály, ami 1997. szeptember elsején lépett hatályba.[5]

---

[4] E törekvésekről részletesen beszámol Frey Mária tanulmány-kötete: Munkahely-teremtés a munkaerőpiac fő áramlatán kívül, Budapest, 1997.

[5] Az alkalmi munkavállalói könyvvel történő foglalkoztatásról és az ahhoz kapcsolódó közterhek

A törvény értelmében alkalmi foglalkoztatásnak minősül, ha a munkáltató ugyanazzal a munkavállalóval legfeljebb öt egymást követő naptári napig, de egy hónapon belül legfeljebb 15 naptári napig, egy évben pedig legfeljebb 90 napig létesít olyan munkaviszonyt, ahol a munkavállalónak kifizetett (levonások nélküli) munkabér legalább napi 700, legfeljebb napi 2.400 forint.

A munkavállalók a munkaügyi központoknál kaphatnak ingyenesen, egy évre szóló Alkalmi Munkavállalói könyvet (AM könyv). A munkáltató a napi munkadíj mértékétől függő, 500-1.500 forintos, az AM könyvbe beragasztott bélyeggel rója le a foglalkoztatáshoz kapcsolódó közterheket. A befizetések ellenében a munkavállalót egészségügyi, baleseti ellátás illeti meg és a munkanapok szolgálati időnek minősülnek. Az éves szinten teljesített, előírt munkanapok megléte esetén a munkavállaló ismételten jogosulttá válhat munkanélküli ellátásra is.

Az AM könyvet 1997. szeptember 1. és december 31. között 11.441-en váltották ki; a közteherként befizetett összeg 13 millió Ft volt. A legtöbb AM könyvet Borsodban (2.350 fő); Csongrádban (1.258 fő) és Bács-Kiskun (1.223 fő) megyékben váltották ki; zömük munkanélküli ellátásban vagy jövedelempótló támogatásban részesülő munkanélküli, továbbá gazdaságilag inaktív személy.

A KSH munkaerő felmérései 1992 óta regisztrálják az alkalmi munkát végzőket.[6] A felmérés során általában azok minősítették magukat alkalmi munkásnak, akik egyetlen munkaadónál sem álltak munkaviszonyban, s munkájuk többnyire szezonjellegű.

Az eddigi felmérések, bár évről-évre növekvő számú, összességében szerény arányú (a keresők fél százalékát kitevő) alkalmi munkavállalót jeleztek:

3.13 táblázat - Table 3.13

Az alkalmi munkások számának alakulása 1992-1997 -
Number of temporary workers, 1992-1997

fő - persons

Év - Year	I. negyedév - I.Q	II. negyedév - II.Q	III. negyedév - III.Q	IV. negyedév - IV.Q	Éves átlag - Yearly average
1992	4.866	9.083	10.479	9.824	8.563
1993	12.740	14.637	18.391	14.758	15.132
1994	13.148	17.611	19.956	18.415	17.283
1995	13.782	17.949	20.805	19.001	17.884
1996	17.825	23.842	27.866	24.363	23.474
1997	16.520	21.466	24.647	25.586	22.055

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

---

[6] Az alkalmi munkavégzés jellemzőit részletesen elemezte *Lakatos J. és Nádas M.* tanulmánya: *Az atipikus foglalkoztatási formák elterjedtsége Magyarországon, in: Az atipikus foglalkoztatási formák; Európai Tükör Műhelytanulmányok (szerk.: Laky T.) Az Intergációs*

Az alkalmi munkavégzést jelzők zöme alacsony iskolázottságú férfi; a nők aránya jellemzően 20-25 %.

Legtöbbjük a mezőgazdaságban és az építőiparban dolgozott, a nőknél pedig az üzleti szolgáltatás és a magánháztartásban végzett munka került a mezőgazdaság mögé.

Az alkalmi munkát végzők regisztrált száma valószínűleg jóval alacsonyabb a ténylegesnél. Az alkalmanként végzett, néhány órányi vagy napnyi kereseti lehetőséget sokan nem is tekintik „munkának" - a szóhoz még erősen tapadnak a hagyományos munkaviszony jellemzői. Kétségtelen, hogy igen sokakat - munkáltatókat és munkavállalókat egyaránt - visszatartanak a bevallástól a jövedelmeket terhelő magas adók és járulékok.

A munkaerő-felmérést készítők úgy vélik: az adatok a „professzionális" alkalmi munkások létszámát tükrözik. Ha a foglalkoztatás (kimutatható) növelése válik céllá - és ezt szorgalmazzák az EU foglalkoztatási irányelvei - akkor az egyik út ebben a körben az adóterhek lényeges csökkentése lehet. Ezt indokolná, hogy alkalmi munkát jellemzően a szervezett munka világából kiszorulók végeznek, akik - esetleges - szerény szociális típusú ellátásukat ilyen módon tudják csak kiegészíteni.

3.4 A támogatott foglalkozások - Subsidised employment

A foglalkoztatáspolitika 1997-ben is jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy az elhelyezkedni kívánókat - elsősorban a regisztrált munkanélkülieket - munkahelyhez juttassa, s különösen a pályakezdők, a csökkent munkaképességűek, a tartósan munkanélküliek foglalkoztatását a munkáltatóknak nyújtott támogatással is ösztönözze. Hasonlóan támogatta a maguknak önálló egzisztenciát teremtők törekvéseit is.

A Munkaerőpiaci Alapból 228 millió forintot fordítottak (a képzéssel együtt) a hosszabb-rövidebb ideig tartó foglalkozások támogatására, és az év során 234.100 főt segítettek munkahelyhez vagy annak megőrzéséhez.[7] Itt csak a foglalkoztatást segítő programokról lesz szó.

A főbb programok:

A legnagyobb létszámokat magukba foglaló támogatások - a közhasznú foglalkoztatás, a munkaerőpiaci képzés és a tartósan munkanélküliek foglalkoztatását segítő bértámogatás - a támogatásban részesülők 85 %-át érintette. A fennmaradó részen további 12 támogatási forma osztozott.

---

[7] A programokban ténylegesen 265.652 fő vett részt, beleértve az 1996-ról és az 1998-ra áthúzódó megállapodásokat. A teljes létszámban mindenki szerepel, aki akárcsak egy napnyi támogatásban is részesült. *{OMMK: Tájékoztató a Munkaerőpiaci Alap foglalkoztatási alaprészének pénzügyi lekötöttségéről és létszámadatairól a Munkaügyi Központok 1997 végéig megkötött megállapodásai alapján, Bp., 1998. febr.}* A továbbiakban is jórészt e Tájékoztató adatait idézzük, de a következőkben az éves átlagos létszámadatokat ismertetjük.

a.) A közhasznú munka

A legtöbb munkanélkülinek (1997-ben 110 ezer főnek) változatlanul a közhasznú foglalkoztatás nyújtott néhány hónapnyi (1997-ben átlagosan 3,5-3,8 havi) munkalehetőséget. A jórészt helyi kommunális feladatok elvégzésére szervezett munkák nagyságrendje egyszerre tükrözi a főleg kis- és elmaradott településeken a munkaalkalmak hiányát és a (tartósan) munkanélküliek jellemző adottságait (elsősorban az alacsony iskolai végzettséget és a szakképesítés hiányát). Legtöbbjük számára a közhasznú munka szinte az egyetlen, visszatérően megszervezett munka- (és kereseti) lehetőség.[8] (A jövedelempótló támogatásban részesülők esetében két év után a támogatás továbbfolyósításának feltétele is az évenként legalább 180 napnyi munkavégzés, amit lényegében a közhasznú munkában részvételükkel biztosíthatnak.)

Jellemző, hogy a más munkaalkalmat is kínáló fővárosban, s a nagyobb városokban már nem népszerű a közhasznú munka; leginkább a jövedelempótló támogatás további folyósítására rászorulók a helyi programok részvevői.

b.) Bértámogatás

1997-ben 36.303 - korábban egy évnél régebben munkanélküli - dolgozott olyan munkahelyen, ahol a Munkaerőpiaci Alap fedezte a bér és a társadalombiztosítás költségeinek egy részét. A foglalkoztatás időtartama jellemzően 6-8 hónap. A támogatás befejezése után a munkáltatót az igénybevett támogatás idejével azonos időtartamú tovább-foglalkoztatási kötelezettség terheli.

Lényegében e forma fő elemeit követi a pályakezdő fiatalok elhelyezkedési, munkatapasztalat-szerzési lehetőségeit javítani kívánó két támogatási program is.

Magyarországon 1996-ig a pályakezdők is részesülhettek munkanélküli segélyben. Az általános iskola kivételével az iskolai képzés minden más formáját elhagyó 15-24 éves fiatalok 6 hónapos, 1996-ban havi 6.720.- Ft-os segélye könnyebbséget jelentett ugyan a szülőknek, de nem javította a fiatalok elhelyezkedési esélyeit.

1996. július 1-től megszűnt a segélyezés, s az addig a havonta mintegy 35 ezer fiatalnak folyósított összeget két, az elhelyezkedés esélyeit

---

[8] Köllő János vizsgálatai szerint a tömegközlekedés hiánya vagy drága volta miatt főleg a kisebb településeken élők a környék munkalehetőségeit sem érik el. Bár - mint megállapítja - a magas munkanélküliségtől sújtott települések mintegy kétharmadát viszonylag jó állapotú városi munkaerőpiacok veszik körül, a helyi közlekedés javítása vagy szubvencionálása nélkül az ott élők kimozdulási lehetősége rendkívül korlátozott; szakmai előéletüktől és kvalitásaiktól függetlenül is. *{Köllő János: A napi ingázás feltételei és a helyi munkanélküliség Magyarországon Számítások és számpéldák, Esély, 1997/2. 33-61. old.}*

növelő támogatásra kívánják fordítani. A támogatás kiterjed a csak általános iskolát végzettekre is. A 25 (felsőfokú végzettségűek esetében 30) éves, regisztrált munkanélküli pályakezdő munkatapasztalat-szerzéshez kaphat támogatást. A foglalkoztatás időtartamára, de legfeljebb 360 napra a (behatárolt összegű) munkabér (illetmény) 50-100 %-át a Munkaerőpiaci Alap fedezi, s átvállalhatja a fiatal egészségügyi hozzájárulásának fizetését is.

A másik forma a foglalkoztatási támogatás, amit az a munkaadó kérhet, aki a nála legalább egy tanéven keresztül gyakorlati képzésben részvevő pályakezdő foglalkoztatását - a szakképzettségének megfelelő munkakörben - egy évre, minimum napi 6 órás munkaidőben vállalja. A támogatás időtartama 270 nap. Mértéke az adott munkaadóra érvényes kötelező legkisebb havi munkabér fele. Az egészségügyi hozzájárulást ebben a formában is átvállalhatja a Munkaerőpiaci Alap.

A két újabb támogatási forma mellett természetesen a fiatalok is részesülhetnek a Foglalkoztatási Törvényben biztosított,. valamennyi munkanélkülire vonatkozó egyéb támogatásokban.

A két új támogatási forma 1996-ban a vártnál kisebb érdeklődést keltett: mindössze 5.850 fiatal helyezkedett el a két támogatási forma valamelyikének segítségével. 1997 végén már több mint 13 ezer fiatalt foglalkoztattak ilyen módon: 8.867 pályakezdőt munkatapasztalat-szerzés támogatással és 4.600 főt foglalkoztatási támogatással.[9]

c.) A közmunka

1996 óta a kormány külön támogatást nyújt a tárcák által fontosnak tekintett, de saját költségvetésükből nem fedezhető területfejlesztési, hulladék-kezelési, középület-felújítási, erdősítési stb. munkák közmunkaként elvégzésére. (Ez tehát a Munkaerőpiaci Alapon kívüli ráfordítás.)

A közmunkákon főként ugyancsak tartósan munkanélkülieket foglalkoztatnak, 6-8 hónapos időtartammal.

1997-ben a mintegy 4 milliárd forintos támogatással szervezett közmunka-programok 18.856, jórészt tartósan munkanélkülit juttattak átlagosan hét hónapos munkához, elsősorban a legrosszabb helyzetű megyékben (Szabolcs: több mint 5.000 fő, Borsod: mintegy 2.800 fő, Hajdú-Bihar: több mint 1.800 fő).

---

[9] Az érdektelenség okait 1997-ben Gere Ilona a munkáltatók körében vizsgálta. Megállapításai szerint az informálatlanság, az eljárás bürokratikus volta, a munkaügyi szervezet nehézkessége és a kölcsönös bizalomhiány egyaránt gátolták a program sikerét. *{Gere Ilona: Pályakezdők támogatott foglalkoztatása, Munkaügyi Kutatóintézet, 1997. aug.}*

d.) Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) foglalkoztatás-bővítő programjai

Az OFA 1997-ben folytatta azokat a kísérleti programokat, amelyek - ha alkalmasnak bizonyulnak - bővíthetik a foglalkoztatáspolitika aktív eszközeinek körét. A programok elsősorban a foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű rétegekre, a hiányos, vagy alacsony iskolai végzettségű munkanélküliekre, pályakezdőkre, tartós munkanélküliekre, illetve az elmaradott térségekre irányultak.

Az elsősorban non-profit szervezetek közreműködését igénylő 20 programhoz 166 pályázatot fogadtak el és támogattak. A programok együttesen mintegy 2 ezer munkanélküli elhelyezkedési esélyeit hivatottak segíteni. *{Beszámoló az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) 1997. évi tevékenységéről, 1998. márc.}*

Összességében tehát mintegy 196 ezren dolgoztak hosszabb-rövidebb ideig 1997-ben támogatott munkahelyeken.

3.14 táblázat - Table 3.14

A foglalkoztatást támogató főbb programokban részvevők száma 1997-ben - Number of participiant in the main subsidised programs, 1997

Program	Létszám (fő) - Participants (pers)
- Közhasznú foglalkoztatás - Public work	110.382
- Bértámogatás, járulék-átvállalás - Wage subsidies	36.908
- Munka-tapasztalat szerzés és továbbfoglalkoztatás gyakornoki munkahelyen Wage subsidies for youth	13.467
- Közmunka - Public work, organised by Public Work Council	18.856
- OFA programok - Programs organised by Employment Foundation	2.070
- A Munkaerőpiaci Alapból fedezett egyéb foglalkoztatási támogatások* - Others*	14.042
EGYÜTT: - TOGETHER	**195.725**

* Vállalkozóvá válás: 4.909 fő; munkahely-teremtő beruházás: 2.968 fő; részmunkaidős foglalkoztatás: 801 fő; utazási költségtérítés: 5.364 fő. - Assistance to unemployed to become enterpreneurs: 4.909 persons; subsidised investments for job creation: 2.968 persons; support of part-time employment: 801 persons; travel cost reimbursement: 5.364 persons.

Adatforrás: OMMK Tájékoztató, 1998. febr, OFA: Beszámoló, 1998. márc. **Source:** NLC, Febr, 1998; National Employment Foundation, March, 1998

A különféle forrásokból (Munkaerőpiaci Alap, Közmunka Tanács, OFA) támogatott, különböző időtartamú munkalehetőségeket továbbra sem lehet munkaidőre (munkanap, hónap) átszámítani. Közelítő becsléssel azonban úgy számolhatunk, hogy éves szinten legalább 80-90 ezer munkahelyet a társadalmi szolidaritás tartott fenn, s nem a gazdaság igénye.

A hozzávetőlegesen 196 ezer fő hosszabb-rövidebb idejű foglalkoztatása rendszeresen megjelenik a KSH munkaerő-felmérésében, amely, mint tudott, az 1 órányi jövedelem-szerző munkát is foglalkoztatásként veszi figyelembe.

Nyilvánvaló, hogy a támogatott foglalkozások körének bővülése (1994: 171 ezer, 1995: 160 ezer, 1996: 227,6 ezer) érdemlegesen befolyásolta a foglalkoztatási szint stabilizálódását.

3.5 Magyar munkavállalók külföldön - külföldiek Magyarországon - Employment of Hungarians abroad - foreign labour supply in Hungary

A külföldön legálisan dolgozó magyar munkavállalók és a Magyarországon foglalkoztatott külföldiek nagyságrendje - legalábbis a statisztikákban számbavettek között - lényegében kiegyenlíti egymást. Vélhetően azonban mindkét nagyságrend jóval nagyobb, az engedély nélkül munkát vállalókat azonban sehol sem lehet regisztrálni.

a.) Magyar munkavállalók külföldön - Employment of Hungarians abroad

Köztudott, hogy az Európai Unió egyik szabadság-elve a munkaerő szabad áramlása (az árukkal, a tőkével és a szolgáltatásokkal együtt). Az elv megszületésekor az volt a cél, hogy a munkaerő akadály nélkül vállalhasson munkát bárhol az Unió területén, ahol szükség van rá.

S bár gyakorlatilag megszűntek a határok az Unió tagországai között, az Unió állampolgárai nem élnek a mobilitás felkínált lehetőségeivel - a munkavállalási korúak kevesebb, mint 2 %-a vállalt más tagállamban munkát. Valamivel nagyobb mértékű az ingázás: a munkavállalók mintegy 3,5 %-a utazik rendszeresen az otthonától távoli munkahelyre, esetenként a határokat is átlépve. (Ezt úgy tekintik, mint a lokális munkaerőpiac kiszélesedését).

A nemzeti munkaerőpiacokról nem mozdul el a munkaerő - vélhetően azért, mert másutt sincs munkahely. Ugyanazért zárultak le a határok az Unión kívüli, ún. harmadik országok polgárai előtt. Minden ország szigorú intézkedésekkel védi a saját munkaerőpiacát.

Harmadik országbeli külföldi munkavállalót csak két ország államközi egyezményeiben meghatározott kvóták szerint fogadnak be. Magyarország ilyen, évenként megállapított keret birtokában küldhetett munkavállalókat Németországba (évenként kb. 20 ezer főt) és Ausztriába (évenként kb. 10 ezer főt). Ezen kívül inkább a kölcsönös kapcsolatokat erősítő, szimbolikus nagyságrendű munkavállalói csere-egyezmény létezik Magyarország és Svájc között (gyakornok csere), Írországgal (12, magasan képzett egyéni munkavállaló) Luxemburggal (20 fő) és a múlt év végén aláírt gyakornok-csere Hollandiával.

Az engedélyezett külföldi munkavállalás jelent meg az éves munkaerőmérlegekben (1994. január 1.: 27 ezer, 1995: 25 ezer, 1996: 23 ezer, 1997: 24 ezer).

Ezek a szerény lehetőségek is szűkültek kissé 1997-ben: a német munkanélküliség növekedése miatt átmenetileg leállították a munkavállalási engedélyek kiadását, majd októbertől ismét engedélyezték havonta átlagosan 5.260 magyar munkavállaló

foglalkoztatását. Az engedéllyel munkát vállalók egyébként elsősorban a fém- és szerelőiparban és az építőiparban dolgoztak Németországban, Ausztriában pedig az építőiparon kívül a mezőgazdaságban és a vendéglátásban.

A magyarországi foglalkoztatottak kevesebb, mint 1 %-át érintő legális külföldi munkavállalás tartalmazza azt a néhány száz, magasan képzett értelmiségi foglalkozásút, akik rövidebb-hosszabb ideig meghívottként dolgoznak kutatóhelyeken, egyetemeken, multinacionális cégeknél, Európában és Európán kívül.

Egyébként a Magyar Háztartás Panel több éven keresztül elvégzett vélemény-kutatása szerint a magyarok közül csak relatíve kevesen vállalnának munkát külföldön: a 16 éven felüli népesség kb. 4 %-a legfeljebb rövid ideig, kb. 3 %-a hosszabb ideig dolgozna külföldön. *{MHP, Zárótanulmány, 1997.}*

b.) *Külföldi munkavállalók Magyarországon - Foreign labour supply in Hungary*

A munkanélküliség megjelenése óta Magyarország is védi munkaerőpiacát: évről-évre meghatározott - általában 18-20 ezer fős - keretben engedélyezi a külföldiek magyarországi munkavállalását. (1991.: 33,3 ezer, 1994.: 20 ezer, 1995.: 21 ezer, 1996.: 18,8 ezer külföldi dolgozott engedéllyel Magyarországon.)

3.15 táblázat - Table 3.15

Az 1997. december 31-én érvényes munkavállalási engedélyek száma*
Valid labour permits, 31 December 1997*

A munkavállalók állampolgársága - Nationality of the employees	**Érvényes engedéllyel rendelkezők száma Number of valid permit holders**	Ezen belül - of which:			
		fizikai foglalkozású - manual workers		szellemi foglalkozású - non manual	
		Összesen Total	ebből: szakmunkás - of which: skilled workers	**Összesen Total**	ebből: felsőfokú of which: degree holders
Román - Romanian	**9.478**	**6.579**	4.461	**2.899**	1.746
Lengyel - Polish	**1.051**	**882**	832	**169**	102
Kínai - Chinese	**684**	**407**	333	**277**	157
volt jugoszláv - former Jugoslavian	**982**	**620**	503	**362**	204
volt szovjet - former Soviet	**3.119**	**2.100**	1.670	**1.019**	647
Cseh -Czech	**26**	**13**	10	**13**	7
Szlovák - Slovak	**425**	**304**	238	**121**	52
Vietnam - Vietnamese	**224**	**114**	87	**110**	65
egyéb - others	**4.393**	**2.010**	1.557	**2.383**	1.642
Együtt - Together	**20.382**	**13.029**	9.691	**7.353**	4.622
%	**100,0**	**63,8**	47,5	**36,2**	25,0

* beleértve a meghosszabbításokat is - extension included
Adatforrás: OMK adatközlés - **Source:** released by NLC (National Labour Center)

Az engedéllyel rendelkező külföldi munkavállalók általában olyan igényt elégítenek ki, amire - a munkanélküliség dacára - nincs magyar munkavállaló.[10] A hiányzó szakmunkásokon kívül néhány ágazatban (pl. a konfekció-ipar) betanított munkásokra is igény van.

A szellemi foglalkozásúak jellemzően a vegyes-, és a külföldi tulajdonú vállalatok magas képzettségű szakemberei, mérnökei, gyártásvezetői stb. (A menedzsment tagjai munkavállalási engedély nélkül dolgozhatnak cégüknél. Nem kell engedély a Magyarországon gazdasági társaságot alapító, azt irányító tulajdonosoknak sem.)

A külföldiek engedély nélküli munkavállalásáról - értelemszerűen - csak találgatások léteznek.

A közvéleményben elterjedt vélekedést, miszerint „nagyarányú" a külföldiek engedély nélküli foglalkoztatása, a munkaügyi ellenőrzések tapasztalatai kevéssé támasztják alá. 1997-ben az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség (OMMF) 18 ezer munkáltatónál tartott ellenőrzést. Összesen 603 esetben (3 %) találtak engedély nélkül foglalkoztatott külföldit, együttesen 1.883 főt. Zömükben Budapesten (295 munkáltatónál 889 főt), ezen kívül főként Szabolcsban, Bács-Kiskun és Pest megyében.

Azaz, a szervezett gazdaság jól ellenőrizhető munkahelyein nem számottevő a külföldiek engedély nélküli foglalkoztatása. Ez természetesen nem zárja ki többnyire alkalmi, szezonális foglalkoztatásuakat a gazdaság kevéssé ellenőrizhető területein: a családi vállalkozásokban, a háztartásokban. Feltehetően elsősorban a határmenti területekről, főként Ukrajnából, Romániából, Jugoszláviából „ingázó migráció" formájában érkeznek a néhány napot vagy hetet Magyarországon töltő, és itt engedély nélkül munkát vállalók, akiknek magyar nyelvtudása megkönnyíti, hogy - akárcsak rövid időre is - munkalehetőséget találjanak.

3.6 A regisztrált munkaerő-kereslet - Registered labour demand

Az OMMK évente kétszer készít prognózist a foglalkoztatás várható alakulásáról. A felkeresett cégek (amelyek a jogi személyiségű szervezeteknél foglalkoztatottak 30 %-át reprezentálják) úgy ítélik meg, hogy 1998. első félévében 30-40 ezer fővel nőhet a foglalkoztatottak száma. Elsősorban a kisebb (50 főnél kevesebbet foglalkoztató) cégek számítottak létszám-felvételre. A nagyobbak, amelyek a folyamatos átszervezés, racionalizálás miatt eddig inkább létszám-leadók voltak, 1998-tól ugyancsak a létszám (szerény) növekedését várták. *{Rövidtávú munkaerő-prognózis, 1998. I. félév, OMMK}*

---

[10] Munkaerőhiánnyal küzdenek a magyar varrodák, nincs elég ember a textiliparban ... a könnyűipartól távol, a kereskedelemben és a szolgáltatásban dolgoznak az egykori fonók és szövők. ... A jobbára már privatizált textilgyárak külföldről próbálnak munkaerőt szerezni. Mivel azonban a multinacionális cégek Kelet-Európában is letelepedtek, a szlovák vagy román munkások saját környezetükben is találnak állást. *{Népszabadság, 1997. jún. 16.}*
A Jászberényi Aprítógépgyár Rt. lengyel dolgozókat is foglalkoztat, mert a növekvő exportnak köszönhetően a cégnél munkaerőhiány van. *{Világgazdaság, 1997. okt. 10.}*
A Soproni Fésüsfonó a krónikus szakmunkáshiány enyhítésére 20 mongol szövőnőt szerződtetett. *{Napi Gazdaság, 1998. ápr. 2.}*

A cégek - egyelőre szerény mértékű - munkaerő-kereslete egyre inkább igényli a munkaerő-szolgálat közreműködését is. Míg évekig a munkaerő-kereslet mintegy 10 %-a jelent meg csupán az állami munkaerő-közvetítésnél, 1997-re az arány elérte a 40 %-ot.[11] A változás ellenére a kvalifikált - és különösen a magasan képzett - munkaerőt a cégek továbbra is a személyes informálódás, ismeretség, családi és baráti közvetítés útján keresik.[12]

Jellemzően a munkaerőpiaci szolgálatot keresik meg a fejlesztésekhez és a zöldmezős beruházásokhoz szükséges munkaerő-igényeikkel a külföldi és vegyes-tulajdonú cégek.

Magyarországon 1997-ben már jellemzően a tőkeerős (jórészt külföldi) cégek teremtettek új munkahelyeket, részben működő üzemeik fejlesztése, részben pedig a zöldmezős beruházások révén.

3.6.1 *A fejlesztésekhez kapcsolódó munkaerőigények - Investment driven labour demand*

A magyar cégeket megvásárló külföldi tőke tulajdonképpen már 1993 után óvatos fejlesztésekbe kezdett; s az első, pozitív tapasztalatokat követően felgyorsult mind a megvett cégek, mind pedig - elsősorban a nagy világcégek - itteni tőkebefektetése, új termelő-kapacitásaik kiépítése. A tőkebefektetés - legalábbis 1997 végéig - erőteljesen növekedett. Egyre számottevőbbé vált a részben Európa országaiból áttelepített tevékenység (relokáció), részben a más országok helyett Magyarországon megvalósított új beruházás.[13]

1997-ben a KSH összesítése szerint az előző évinél több mint kétszer annyi (összesen 69,3 milliárd forintnyi) külföldi tőke részvételével alapítottak magyarországi vállalatot. Az így létrejött 4.400 társaság 60 százalékát belföldi részvevő nélkül hozták létre; s a teljesen külföldi alapítású társaságokba került a beáramló tőke 74 %-a. *{Figyelő, 1998. jan. 29.}*

---

[11] A hazai arány az Európai Unió kevésbé fejlett országaiéhoz volt hasonló: Írországban, Görögországban, Portugáliában, Spanyolországban, sőt még Olaszországban is az üres álláshelyek legfeljebb 10 %-át jelentették be a cégek az állami munkaerő-szolgálatnak; a fejlettebb országokban viszont 35-40 %-át, de Hollandiában több mint 60 %-át.

[12] Egy-egy szakma érintett cégei például a magasan képzett szakemberek iránti igényeiket az egyetemekkel tartott kapcsolatok révén is igyekeznek kielégíteni. Gyakorlattá váltak az állásbörzék, a cégek és a végzős diákok kölcsönös tájékozódása. Mint több egyetemen, a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki Karán tanulók egy részét is már ösztöndíjjal kötötték magukhoz ipari vállalatok; az oktatókat pedig multinacionális cégek csábítják, az egyetemi fizetés négy-ötszörösét ígérve. *{Népszabadság, 1997. febr. 7.}* A Soproni Egyetem Faipari Mérnöki Karán végzőket a cégek az egyetemhez küldött álláskiírással, igénybejelentéssel tájékoztatják ajánlataikról; az 1997-ben végzők mindegyikét két ajánlat is várta. *{Napi Gazdaság, 1997. okt. 13.}*

[13] Az MTA Világgazdasági Kutatóintézete által készített, 1990-1996-ra vonatkozó összehasonlító elemzés szerint a kelet-közép európai országokba érkezett, mintegy 40 milliárd USD összegű külföldi működő tőke 38 %-a jött Magyarországra; a következő a sorban Lengyelország 27 %-kal. *{Tizen a mérlegen Külföldi tőkebefektetések Kelet-közép Európában, a Privát Profit 1997. szeptemberi melléklete, 15. old.}*

Bár a frissen érkezett tőke zömmel majd csak 1-2 év múltán teremt munkahelyeket, a már korábban megkezdett, a gazdaság úgyszólván minden területét érintő fejlesztések azonban folyamatosan munkahely-teremtő hatásúak. A néhány nagy, sok új munkahelyet létrehozó fejlesztéseken kívül nőtt a létszám sok kis- közepes cégnél is.[14]

3.6.2 *A zöldmezős beruházások munkaerő igénye - Demand generated by green field investments*

Az eddig gyors ütemben növekvő fejlesztésekhez a zöldmezős beruházások nem kevésbé imponáló számai csatlakoznak. A kérdés egyik hazai szakértője, Diczházi Bertalan (Privatizációs Kutatóintézet) kutatási eredményei szerint 1996 végéig az ipari termelés növekedésének 80 százaléka a külföldi zöldmezős beruházásoknak köszönhető. *{Világgazdaság, 1997. szept. 4.}* Az 1992 óta gyűjtött, csupán az 1 millió dollár feletti, ipari befektetéseket összegző adatai szerint a hazánkba beruházott külföldi tőke 10 százaléka (3,05 milliárd dollár) zöldmezős ipari beruházás. *{Figyelő, 1997. máj. 8.}*

1997-ben számos további zöldmezős beruházás kezdődött.[15]

Diczházi Bertalan idézett kutatásának számításai szerint a nagyobb (1 millió dollár feletti) külföldi zöldmezős beruházások bár sok tőkét, de relatíve kevés - összességében mintegy 50 ezer - új munkahelyet hoztak. Kétségtelen, hogy a modern technikát meghonosító új üzemek jellemzően kevesebb emberi munkát igényelnek. Viszonyaink között azonban kettős hasznot jelentett a fejlett technika és a vele idetelepülő új munkahely.

Összességében úgy becsülhető, hogy a gazdaságban különféle okok miatt még 1997-ben is nagy számban elvesző munkahelyeket legnagyobb arányban a külföldi tőkével megvalósított fejlesztések és a zöldmezős beruházások pótolták.

E kereslet jelenik meg elsősorban a munkaerő-szolgálatnál.

3.6.3 *A(regisztrált) kereslet- és kínálat eltérése - Differences between the (registered) demand and supply*

Bár az új kereslet sem mindig nagy igényű (gyakran keresnek például csupán néhány betanult mozdulatot kívánó szalag-munkást) a kereslet egyre kevésbé találkozik a munkaerő-szolgálatnál regisztrált kínálattal.

A munkanélkülivé vált és a munkaerőpiacra be- vagy visszalépni kívánók sokasága a munkahelyek tömeges elvesztésének éveiben a munkaügyi szervezettől sem remélhetett állás-ajánlatot, s ezért nem is tartott vele kapcsolatot. Az OMMK tapasztalatai szerint a cégek egy részének kereslete is csak az átlagosnál rosszabb munkafeltételű, jövedelmű munkakörökre korlátozódott, amelyekre a szokásos módon nem találtak jelentkezőt.

---

[14] A több-kevesebb munkahelyet jelentő fejlesztésekről rendszeresen hírt adnak a napilapok. A hírek szerint a néhány tucattól ezres nagyságrendig terjed az új munkahelyek esetenkénti száma.

[15] Ugyancsak a napilapok adtak rendszeresen hírt az új gyárak, gyártócsarnokok építéséről, amelyek már 1997-ben országszerte többezer új munkahelyre igényeltek dolgozókat.

A helyzet valamelyest javult ugyan, de a jelentősen megnőtt munkaerő-forgalom nagy része még mindig kikerüli a munkaügyi szolgálatot. A bejelentett üres állások száma - amely tartalmazza a támogatott munkahelyeket is - évek óta növekszik. (1995-ben havi átlagban 51,8 ezer volt, 1996-ban 72 ezer, 1997-ben 75 ezer) Az egy hónap alatt betöltött vagy visszavont álláshelyek száma havi átlagban az 1993 évi 26,1 ezerről 1994-ben 28,1, 1995-ben 29,9, 1996-ban 34,4 ezerre nőtt, 1997-ben azonban 33,2 ezerre csökkent.

A bejelentett állásokba 1994-ben 134.769, 1995-ben 102.828, 1996-ban 100.736, 1997-ben 88.738 munkanélküli helyezkedett el; kb. egyharmaduk támogatott munkahelyen. Az elhelyezkedettek éves átlagban (470.112 fő) a regisztrált munkanélkülieknek csaknem 19 %-át jelentették.

3.16 táblázat - Table 3.16

A bejelentett betöltetlen álláshelyek, a regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli járadékban részesülők és az elhelyezkedettek számának alakulása 1996-1997. - Number of registered vacancies, of the registered unemployed, the beneficiaries of unemployment benefit and the re-employed, 1996-1997

Időpont Reference date	Álláshelyek száma* - Numb. of vacancies*	Reg. munkanélküliek (fő) Number of reg. unemp. (pers)	Álláshelyek a reg. munkanélküliek %-ában - Job vacancies in percent of reg. unemp.	Munkanélküli járadékban részesülők zárólétszáma (fő) - Number of benefit recepients at the end of the month	Elhelyezkedett Number of re-employed		
					fő pers.	Az álláshelyek %-ában - as % of job vacancies	A járadékban részesülők %-ában - as % of unemp. benefit recepients
1996							
Jan	25.691	517.836	5,2	209.974	6.580	25,6	3,1
Febr	28.120	530.592	5,3	211.703	8.818	31,4	4,2
Márc	33.330	528.367	6,4	205.425	12.027	36,1	5,9
Ápr	38.053	511.890	7,4	185.364	14.114	37,1	7,6
Máj	40.021	490.100	8,2	174.019	10.865	27,1	6,2
Jún	47.285	481.951	9,8	166.306	8.262	17,5	5,0
Júl	42.609	494.461	8,6	166.899	6.496	15,2	3,9
Aug	38.638	494.900	7,8	161.028	5.768	14,9	3,6
Szept	45.839	501.102	9,1	150.831	8.945	19,5	5,9
Okt	44.064	494.331	8,9	148.109	6.543	14,8	4,4
Nov	40.377	484.470	8,3	141.775	6.322	15,7	4,7
Dec	35.540	477.459	7,5	139.408	3.996	11,2	2,9
1997							
Jan	34.986	474.636	7,3	150.209	5.384	15,4	3,6
Febr	33.913	498.080	6,8	156.056	7.884	23,2	5,5
Márc	39.567	493.281	8,0	150.064	12.135	30,7	8,1
Ápr	42.112	482.312	8,7	144.498	11.168	26,5	7,7
Máj	41.906	471.826	8,9	139.815	8.897	21,2	6,4
Jún	44.232	459.948	9,6	137.870	7.462	16,9	5,4
Júl	42.201	468.713	9,0	142.132	5.837	13,8	4,1
Aug	46.046	462.999	9,9	138.267	6.096	13,3	4,4
Szept	50.810	458.620	11,8	134.517	7.916	15,6	5,9
Okt	53.030	449.489	11,8	134.164	6.394	14,9	5,2
Nov	43.417	457.482	9,5	136.468	5.262	12,0	3,9
Dec	36.307	463.962	7,8	136.707	3.303	9,1	2,4

* Zárónapi adat; a hónap rendelkezésre álló álláshelyek száma - aminek egy részét folyamatosan betöltötték, vagy visszavonták. - Number of available job vacancies, at the closing day of the month

Adatforrás: OMMK havi jelentések - **Source:** Monthly Reports, NLC

Miközben a regisztrált, négy-ötszázezer munkanélküli állásajánlatot várt, az OMMK prognózis-készítése során a megkérdezett cégek évek óta ismétlődően mintegy 15 ezer, tartósan betöltetlen állásra - elsősorban szakmunkás munkakörre - vártak jelentkezők. Az 1997. szeptemberében felkeresett cégek csaknem 15 %-a úgy nyilatkozott, hogy munkaerő-igényének egy részét hosszabb ideje képtelen kielégíteni. *{OMMK: Középtávú munkaerőpiaci prognózis, 1998. I. félév.}*

Az OMMK az évente kétszer elkészített rövidtávú prognózis keretében rendszeresen felméri a különböző szakmák iránti igényeket: melyek a keresett, illetve a romló helyzetűek.

A felmérésből nem lehet megállapítani a felesleg vagy hiány számszerű mértékét, (a később elkészülő feldolgozások a nagyságrendeket is közlik) de jól tükrözi a tartós tendenciákat (például a varrónők, ápolónők iránti évek óta változatlanul nagy keresletet), valamint az erőteljesebb változásokat (például 1996-ban a zöldmezős beruházások fellendülésével kiváltott élénkülést számos építőipari szakmában).

A különböző szakmák iránti, erősödő vagy gyengülő keresletből már jól kirajzolódnak a gazdaság átalakuló struktúrájának szakmai-foglalkoztatási igényei.[16]

---

[16] Az átalakulások során egy-egy szakmában egyszerre jelentkezhet hiány és felesleg. Az oktatásban például - ahol évek óta tart a gazdaságtalanul működő, túlságosan széttagolt intézmények átszervezése, a tanév kezdetén a becslések szerint mintegy 6-7 ezer pedagógus elbocsátására számítottak. Eközben több mint 4.500 álláshelyre nem találnak pedagógust az iskolák *{Munkanélküli tanárok, üres állások, Népszabadság, 1997. aug. 30.}*

A legalább 10 megyében keresett, illetve a jelentős túlkínálatú szakmák-foglalkozások változásait most már több év távlatában tekinthetjük át:

Keresettebb

fizikai foglalkozások	megyék száma			
	1995.	1996.	1997. I. félév	1998.
szabó-varrónő	19	19	19	20
segédmunkás		6	14	20
eladó		8	16	19
lakatos	7	10	16	19
kőműves		8	16	19
asztalos	7	13	19	18
minősített hegesztő	11	17	16	18
betanított gépkezelő		9	14	18
forgácsoló	7	13	16	16
ápoló, ápolónő	13	10	15	16
húsfeldolgozó		8	12	15
őr		4	11	15
ács-állványozó		9	12	14
takarító				14
autóbuszvezető				12
tehergépkocsi-vezető		9	10	12
pék	11	10	13	12
villanyszerelő		7	10	11
cipész, cipőgyártó				10
szellemi foglalkozások				
gépészmérnök	7	12	17	18
szakorvos			11	12
kereskedelmi és pü. ügyintéző	7	11	10	12
közgazdász	7	16	11	11

Romló helyzetű

szellemi foglalkozások				
általános adminisztrátor	17	17	11	13

A fő trendeket azonban sokféle szakmai, területi igény módosítja. Az országosan romló helyzetű portások Hajdú-Biharban, a konyhai dolgozók Békés és Heves megyében keresettek.

A (regisztrált) kereslet és a kínálat egyre markánsabb eltéréseit jelzik a munkaügyi szolgálathoz bejelentett, de tartósan (180 nap elteltével) kielégítetlenül maradt igények is.

3.17 táblázat - Table 3.17

A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya a foglalkoztatási státusz szerint 1995-1997. decemberében* -
The number of job vacancies registered for more than 180 days before the reference date, by status of employment in 1995-1997*

Állomány-csoport Skill/qualification	1995.			1996.			1997.		
	Kereslet Reg. job vacancies	ebből: 180 napon túli of which: being in reg. more than 180 days		Kereslet Reg. job vacancies	ebből: 180 napon túli of which: being in reg. more than 180 days		Kereslet Reg. job vacancies	ebből: 180 napon túli of which: being in reg. more than 180 days	
	fő - pers	fő -pers	%	fő - pers	fő -pers	%	fő - pers	fő pers	%
Szakmunkás - Skilled workers	13.931	631	4,5	18.385	2.267	12,3	18.515	3.250	17,6
Betanított munkás Semi-skilled w.	6.497	210	3,2	7.997	776	9,7	9.601	1.668	17,4
Segédmunkás - Unskilled w.	3.168	33	1,0	3.627	129	3,6	3.215	249	7,7
Fizikai együtt - Total manual	23.596	874	3,7	30.009	3.172	10,6	31.331	.5.167	16,5
Nem fizikai - Non manual	3.160	57	1,8	5.531	453	8,2	4.976	728	14,6
Összesen - Total	**26.756**	**931**	**3,5**	**35.540**	**3.625**	**10,2**	**36.307**	**5.895**	**16,2**

* Záróállomány - closing stock
Adatforrás: OMMK - **Source:** NLC

Egy adott időpontban, térségben, szakmában, személyi jellemzőkben stb. meghatározott igényeket jellemzően akkor lehet gyorsan kielégíteni, ha a relatíve szerény kereslettel szemben relatíve nagy (megfelelő) kínálat áll. A munkaerő-szolgálat gyakorlatában - évről-évre hullámzóan - de növekvő tendenciát mutat a fél év alatt be nem tölthető állások aránya. (Megjegyezzük, hogy a bejelentett igények két módon kerülhetnek ki a regiszterből: az igény kielégítésével, vagy pedig a bejelentés visszavonásával. A két módot az adatokból nem lehet elkülöníteni.) Ezért a betöltetlen állások számának fő üzenete az, hogy az adott kereslet és a rendelkezésre álló (bár bőséges) kínálat egyre inkább elszakad egymástól.

3.7 A foglalkoztatottság regionális különbségei - Regional differences

Korábban rendszeresen bemutattuk a munkanélküliség regionális különbségeit, a KSH adatai azonban lehetővé teszik a foglalkoztatottak arányának ismertetését is.

A mindennapos tapasztalatokból - amit az újságok hírei nap mint nap megerősítenek - évek óta ismert, hogy a gazdaság fejlődése - elsősorban az erőteljes külföldi tőkebefektetések, fejlesztések, zöldmezős beruházások révén - az ország meghatározott vidékein koncentrálódott (Nyugat-Dunántúl, különösen az osztrák határ-mente, Budapest, Pest megye stb.) Ma már úgyszólván az egész dunántúli régióban jelentős számú az új, vagy hamarosan belépő munkahely, bár a régióban is vannak települések, amelyek még kimaradtak a jól érzékelhető fellendülésből.

Mint köztudott, s mint erről már szó volt, néhány cég már munkaerő-hiánnyal küzd; ha nem is nagy számban, de külföldi munkásokat foglalkoztat, vagy az ország munkanélküliségtől sújtott vidékein toborzott munkaerőt (RÁBA Rt.).

A sikertelen toborzási kísérletek tették ismét hangsúlyossá a lakosságot jellemző szerény mobilitási hajlandóságot. Ennek objektív és szubjektív okai jól ismertek. (Az emberek korábban is szívesebben ingáztak, semmint költözzenek; s az ország kis méretei ezt lehetővé is tették.)

Úgy tűnik, hogy a gazdasági fejlődés kezdi elérni a szabad munkaerővel rendelkező keleti, észak-keleti és alföldi régiókat is. A helyi kezdeményezéseket, s a külföldi tőke odatelepülését a kormányzat is támogatja. Külön kedvezményeket kapnak a 76, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradottnak minősülő térségben fejlesztő cégek.[17]

A munkaerőpiac regionális jellemzőinek alakulását elemezve Fazekas Károly és Köllő János tanulmánya a képzettség meghatározó szerepére hívta fel a figyelmet. A tanulmány elsődlegesen a külföldi vállalatok munkaerő-keresletét és bérezési gyakorlatát vizsgálta az OMK 1995. évi Bértarifa felvételének alapján.

Az elemzések ezúttal is kimutatták, hogy a külföldi tulajdonban lévő vállalatok az átlagosnál magasabb képzettségű munkaerőre tartanak igényt. A középfokú, de még inkább a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket átlagosan nagyobb arányban foglalkoztatják, mint más munkáltatók.

A regionális vizsgálatok megerősítették, hogy az iskolázottabb - és az egyes iskolázottsági kategórián belül is a jobb minőségű - munkaerőt preferáló külföldi tőkebefektetőket egyértelműen azok a térségek vonzzák, ahol a népesség iskolázottabb. Ugyanakkor a külföldi tőke jelenléte javítja e körzetek fejlődési esélyeit, miközben az iskolázottság magasabb szintje más csatornákon keresztül is hat a fejlődésre.

A modell-számítás eredménye szerint a külföldi vállalkozások térnyerése jelentős mértékben összefügg a népesség iskolai végzettségével.

Azokban a régiókban, ahol viszonylag magas a népesség iskolai végzettsége, néhány évvel a rendszerváltás után már határozottan megfigyelhetők a gazdasági prosperitás jelei, míg az iskolai végzettség szempontjából kedvezőtlen adottságú régiókban a magas munkanélküliség együtt jár a hazai és a külföldi vállalkozások viszonylag alacsony sűrűségével.[18]

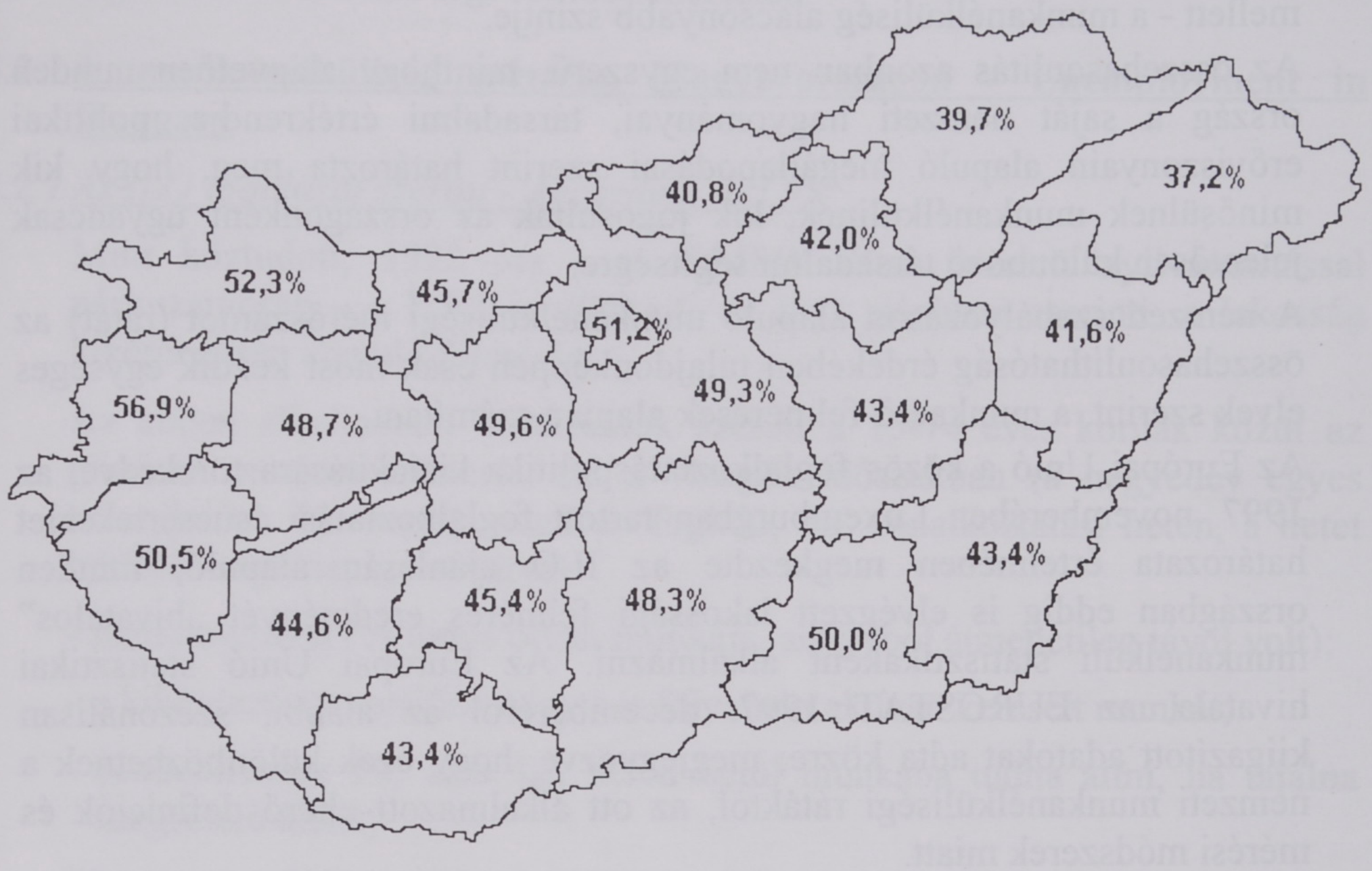
[17] Mátészalkán ilyen kedvezmények igénybevételével készült el például a MOM egykori üzemét megvásárló Carl Zeiss Hungária Optikai Kft. új gyára, amely a 800 foglalkoztatotton túl további 190 embernek ad munkát *{Népszabadság, 1997. aug. 30.}*; az Interfém Kft. salgótarjáni kandallógyára, amely a támogatás fejében 50 munkást legalább öt évig köteles foglalkoztatni *{Figyelő, 1997. jún. 26.}*; Nógrádban 20 pályázó 306 munkahely megteremtéséhez és 331 megtartásához kapott támogatást stb.

[18] Fazekas K.-Köllő J.: A külföldi vállalatok munkaerő-keresletének jellemzői Magyarországon 1995-ben. Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport 10. Munkaügyek témakörében készült tanulmány, 1997. (Megjelenés alatt)

6. ábra - Chart 6.

A foglalkoztatottak aránya a 15-74 éves népességben megyénként 1997 -
Percentage of 15-74 year old employed population by counties 1997

Országos arány: 46,7 %

* Gyed-en, gyes-en lévők nélkül - Excluding persons on parental leave

4. *A MUNKANÉLKÜLISÉG -UNEMPLOYMENT*

4.1 Nemzetközi tendenciák - International trends

Az Európai Unió, az Egyesült Államok, valamint Japán élesedő gazdasági versenyében az egyik sikermutató - a foglalkoztatottak nagyobb aránya mellett - a munkanélküliség alacsonyabb szintje.

Az összehasonlítás azonban nem egyszerű, minthogy alapvetően minden ország a saját nemzeti hagyományai, társadalmi értékrendje, politikai erőviszonyain alapuló megállapodásai szerint határozta meg, hogy kik minősülnek munkanélkülinek, kik jogosultak az országonként ugyancsak jelentősen különböző társadalmi segítségre.

A nemzeti szabályozáson alapuló munkanélküliségi mérőszámot (rátát) az összehasonlíthatóság érdekében tulajdonképpen csak most kezdik egységes elvek szerint, a munkaerő-felmérések alapján számítani.

Az Európai Unió a közös foglalkoztatáspolitika kialakítására törekedve, az 1997. novemberében Luxemburgban tartott foglalkoztatási csúcsértekezlet határozata értelmében megkezdte az ILO ajánlásán alapuló, minden országban eddig is elvégzett lakossági felmérés eredményét „hivatalos" munkanélküli statisztikaként alkalmazni. Az Európai Unió statisztikai hivatala, az EUROSTAT 1997. decemberéről az alábbi, szezonálisan kiigazított adatokat adta közre; megjegyezve, hogy ezek különbözhetnek a nemzeti munkanélküliségi rátáktól, az ott alkalmazott eltérő definíciók és mérési módszerek miatt.

4.1 táblázat - Table 4.1

A munkanélküliségi ráta az EU tagországaiban, 1997. december - Unemployment rate in EU Member States, Dec, 1997

Tagország - Member states	Az ILO ajánlása szerinti felmérésen alapuló ráta - Rate, based on LFS			
	Összesen - Total	ebből: - from which		
		férfiak - male	nők - female	25 éven aluliak - under age 25
Luxemburg - (L)	**3,6**	2,6	5,2	9,4
Ausztria - (A)	**4,3**	3,4	5,5	6,6
Hollandia - (NL)	**4,6**	3,5	6,1	7,6
Dánia - (DK)	**5,7**	4,3	7,3	7,2
Portugália - (P)	**6,6**	5,8	7,6	15,2
Egyesült Királyság - (UK)	**6,6**	7,1	5,8	13,1
Belgium - (B)	**9,0**	7,1	11,7	22,4
Svédország - (S)	**9,1**	9,7	8,4	18,4
Írország - (IRL)	**9,8**	9,6	10,1	14,7
Németország - (D)	**10,0**	9,2	11,0	10,3
Olaszország - (I)	-	-	-	-
Franciaország - (F)	**12,2**	10,4	14,3	28,0
Finnország - (FIN)	**12,6**	11,8	13,5	23,9
Spanyolország (E)	**20,4**	15,5	27,9	37,9
Görögország - (GR)	-	-	-	-
EU átlag:	**10,4**	9,0	12,3	20,3
USA	**4,7**	4,7	4,7	10,5
Japán	**3,4**	3,5	3,4	7,1

Adatforrás: EUROSTAT News release, No 20/98, 13 March 1998

Az átlagos, 10,4 %-os decemberi munkanélküliségi ráta valamivel alacsonyabb, mint az éves átlag (10,6) volt, de ez is 17,5 millió munkanélkülit jelent.

E szám néhány éven belüli jelentős csökkentésére kötelezték el magukat a tagállamok a luxemburgi csúcsértekezleten.

4.2 A munkanélküliség mértéke Magyarországon - Unemployment in Hungary

4.2.1 Az ILO ajánlásai szerint - According to LFS

Mint köztudott, 1992 óta - az OMMK által vezetett nyilvántartással párhuzamosan - a KSH is elkészíti az ILO ajánlásai szerinti, a lakosság kikérdezésén alapuló felmérést.

Az ebben alkalmazott kritériumok szerint a 15-74 éves korúak közül az minősül munkanélkülinek, aki a vizsgált időszakban (a negyedév egyes hónapjainak 12. napját magában foglaló, ún. vonatkoztatási héten, a hetet hétfőtől-vasárnapig számítva)

- nem dolgozott (és nincs olyan munkája, amelyből átmenetileg távol volt);
- a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát;
- rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást;

illetve már talált munkát, ahol 30 napon belül dolgozni kezd.

A felvételben tehát eltekintenek attól, hogy a megkérdezettnek korábban volt-e kereső foglalkozása, vagy már nyugdíjas; munkanélkülinek minősül, ha dolgozni szeretne és a fenti kritériumoknak megfelel.

1997-ben évi átlagban 348,8 ezren kerestek aktívan munkát, 214,1 ezer férfi (61,4 %) és 134,7 ezer nő (38,6 %). A munkát keresők több mint negyede (27,5 %) volt 25 évesnél fiatalabb.

A munkanélküliek száma 51,3 ezerrel volt kevesebb, mint egy évvel korábban.

4.2 táblázat - Table 4.2

A munkanélküliek száma és aránya korcsoportonként -
Distribution of unemployed by age and gender

ezer főben - thousand persons

Korcsoport - Age-groups	1996. Jan-Dec	1997. Jan-Dec	Változás - Change
15-19			
férfi - male	23,8	19,0	- 4,8
nő - female	15,3	13,5	- 1,8
együtt - all	39,1	32,5	- 6,6
20-24			
férfi - male	43,7	42,1	- 1,6
nő - female	23,5	21,3	- 2,2
együtt - all	67,2	63,4	- 2,3
25-29			
férfi - male	33,4	29,8	- 3,6
nő - female	21,1	15,2	- 5,9
együtt - all	54,5	45,0	- 9,5
30-39			
férfi - male	61,9	50,3	- 11,6
nő - female	39,1	34,7	- 4,4
együtt - all	101,0	85,0	- 16,0
40-54			
férfi - male	72,1	63,0	+ 0,6
nő - female	52,7	45,6	+ 0,1
együtt - all	124,8	108,6	+ 0,7
55-59			
férfi - male	7,5	8,1	+ 0,5
nő - female	2,3	2,4	- 0,4
együtt - all	9,8	10,5	+ 0,1
60-74			
férfi - male	1,3	1,8	+ 0,5
nő - female	2,4	2,0	- 0,4
együtt - all	3,7	3,8	+ 0,1
Total			
férfi - male	**243,7**	**214,1**	**- 29,6**
nő - female	**156,4**	**134,7**	**- 21,7**
együtt - all	**400,1**	**348,8**	**- 51,3**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

Hosszabb időszak adatait vizsgálva a munkanélküliek száma 1992 óta először csökkent 400 ezer alá. (A csökkenés természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy a munkanélküli státuszból kilépők foglalkoztatottá váltak; jelenti például a reménytelennek ítélt munkakeresés feladását is vagy, hogy többen vettek rész támogatott foglalkoztatási programokban stb.)

A csökkenés dacára korcsoportok szerint és nemenként - a kisebb-nagyobb évenkénti ingadozás ellenére - eléggé tartósak az évekkel ezelőtt kialakult munkanélküliségi arányok.

4.3 táblázat - Table 4.3

A munkanélküliek megoszlása korcsoportok szerint, nemenként
Distribution of unemployed by age group and gender

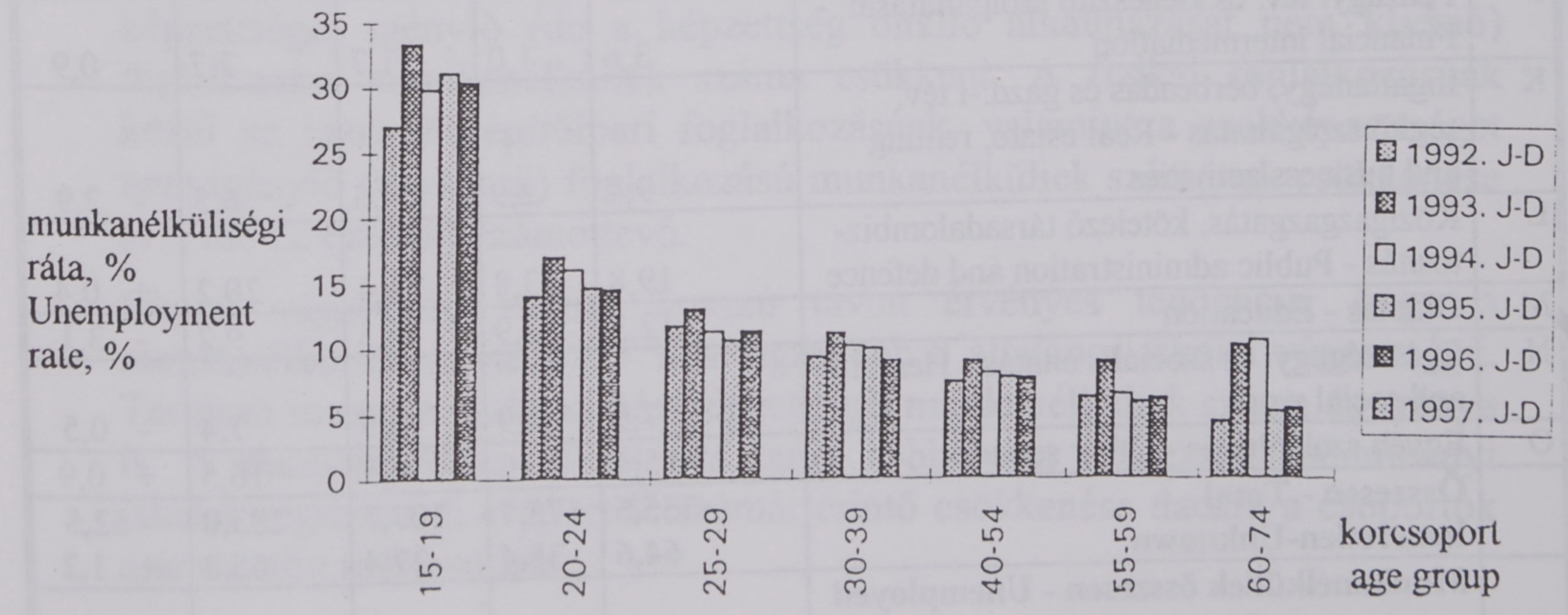
%

Időszak Period	Korcsoport (éves) - Age groups (yearly)							
	15-19	20-24	25-29	30-39	40-54	55-59	60-74	Összesen All
Férfiak - Male								
1992. J-D	10,8	17,6	12,7	28,1	26,2	3,4	1,2	100,0
1993. J-D	10,7	17,8	11,5	27,2	28,0	3,4	1,4	100,0
1994. J-D	10,4	18,7	12,0	26,6	27,9	2,9	1,4	100,0
1995. J-D	11,0	17,9	12,6	26,8	28,3	2,5	0,8	100,0
1996. J-D	9,8	17,9	13,7	25,4	29,6	3,1	0,5	100,0
1997. J-D	8,9	19,7	13,9	23,5	29,4	3,8	0,8	100,0
Nők - Female								
1992. J-D	12,1	12,7	11,9	30,2	29,4	2,0	1,7	100,0
1993. J-D	12,2	13,1	11,7	29,2	28,0	2,4	3,4	100,0
1994. J-D	11,2	14,4	11,4	29,9	28,5	1,1	3,6	100,0
1995. J-D	10,8	14,2	10,9	30,0	31,3	1,6	1,2	100,0
1996. J-D	9,8	15,0	13,5	25,0	33,7	1,5	1,5	100,0
1997. J-D	10,0	15,8	11,3	25,8	33,9	1,8	1,5	100,0
Együtt - All								
1992. J-D	**11,3**	**15,6**	**12,4**	**28,9**	**27,5**	**2,8**	**1,4**	**100,0**
1993. J-D	**11,3**	**16,0**	**11,6**	**28,0**	**28,0**	**3,0**	**2,2**	**100,0**
1994. J-D	**10,7**	**17,0**	**11,8**	**27,9**	**28,1**	**2,2**	**2,3**	**100,0**
1995. J-D	**1,9**	**16,5**	**12,0**	**28,0**	**29,4**	**2,2**	**1,0**	**100,0**
1996. J-D	**9,8**	**16,8**	**13,6**	**25,2**	**31,2**	**2,4**	**0,9**	**100,0**
1997. J-D	**9,3**	**18,2**	**12,9**	**24,4**	**31,1**	**3,0**	**1,1**	**100,0**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

7. ábra - Chart 7.

A munkanélküliségi ráta változása, 1992-1997 -
Unemployment rate, 1992-1997

Forrás: Munkaerőfelmérés, 1997, KSH, 1998. 46. old. - LFS, Quarterly Bulletin 1997, CSO, 1998, p. 46.

A munkaerő-felmérés 1997 negyedik negyedévi adatai szerint az egy évvel korábbi állapothoz képest a munkanélküliek 16 %-a (64,6 ezer fő) még soha nem dolgozott; de csupán 3,7 % (11,7 ezer fő) lépett ki a munkaerőpiacról 8 éve vagy annál régebben. A munkanélküliek több mint 80 %-ának 8 éven belül szűnt meg a munkaviszonya. (Jellemzően azért, mert elvesztette az állását, de a felmérés kritériumai értelmében önként is kiléphetett, vagy nyugdíjba kerülhetett.) A kibocsátó ágazat szerint mérve, ha szerény mértékben is, de a munkanélküliség csökkenése kevés kivétellel, szinte valamennyi ágazathoz tartozót érintett.

4.4 táblázat - Table 4.4

A munkanélküliek száma korábbi munkáltatójuk (tevékenységük), nemzetgazdasági ága szerint, nemenként - Unemployed by industry and gender, 1996-1997

ezer főben - thousand

Nemzetgazdasági ágak, ágazatok - Industries		1996. (Jan.-Dec.)	1997. (Jan.-Dec.)			Változás előző évhez Change
			Férfi Male	Nő Female	Összesen All	
A-B	Mezőgazd., vadgazd., erdőgazd. és halászat - Agriculture, hunting, forestry and fishing	35,7	19,2	7,7	26,9	- 8,8
C	Bányászat - Mining and quarrying	3,2	3,7	0,1	3,8	+ 0,6
D	Feldolgozóipar - Manufacturing	99,4	50,7	37,0	87,7	- 11,7
E	Vill.energia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	5,7	4,2	1,4	5,6	- 0,1
F	Építőipar - Construction	38,8	28,4	1,9	30,3	- 8,5
G	Keresk, közútijármű-jav. és -karbantart.- Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles	44,1	17,3	17,9	35,2	- 8,9
H	Szálláshely-szolg. és vendégl. - Hotels and restaurants	16,3	6,5	8,0	14,5	- 1,8
I	Szállítás, raktározás, posta és távközl. - Transport, storage and communication	23,9	12,2	4,3	16,5	- 7,4
J	Pénzügyi tev. és kiegészítő szolgáltatásai. - Financial intermediation	3,6	1,0	1,7	2,7	- 0,9
K	ingatlanügy, bérbeadás és gazd.-i tev. segítő szolgáltatás - Real estate, renting and business activities	9,4	2,9	3,6	6,5	- 2,9
L	Közigazgazgatás, kötelező társadalombiztosítás - Public administration and defence	19,8	13,8	6,4	20,2	+ 0,4
M	Oktatás - Education	12,3	2,9	6,3	9,2	- 3,1
N	Egészségügyi és szociális ellátás - Health and social work	7,9	2,9	4,5	7,4	- 0,5
O	Egyéb szolgáltatás - Other services	15,4	10,0	6,5	16,5	+ 0,9
	Összesen - Total -	**335,5**	**175,7**	**107,3**	**283,0**	**- 52,5**
	Ismeretlen-Unknown	**64,6**	**38,4**	**27,4**	**65,8**	**+ 1,2**
	Munkanélküliek összesen - Unemployed persons together	**400,1**	**214,1**	**134,7**	**348,8**	**- 51,3**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

A munkanélküliek meghatározó hányada, ha korábban dolgozott, alkalmazott volt; a szövetkezeti tagok és az önfoglalkoztatók száma is, aránya is elenyésző.

4.5 táblázat - Table 4.5

A munkanélküliek száma* és megoszlása korábbi foglalkoztatásuk jellege szerint
Number and distribution of unemployed* by the nature of their earlier job

A foglalkoztatás jellege - Nature of employment	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Alkalmazott - Employee						
ezer fő - '000 pers.	347,1	391,7	336,5	320,8	312,0	262,4
%	86,9	89,4	90,6	91,9	93,0	92,7
Szövetkezet tagja - Coop. member						
ezer fő - '000 pers.	24,5	21,2	14,0	11,0	6,9	4,3
%	6,1	4,8	3,8	3,1	2,1	1,5
Társas vállalkozás tagja - Member of partnership ezer fő - '000 pers.	15,9	10,9	9,3	7,6	3,8	5,4
%	4,0	2,5	2,5	2,2	1,1	1,9
Egyéni vállalkozó - Sole proprietor						
ezer fő - '000 pers.	9,6	12,6	11,0	9,3	12,1	10,1
%	2,4	2,9	2,9	2,7	3,6	3,6
Segítő családtag - Family member						
ezer fő - '000 pers.	2,0	1,5	0,7	0,4	0,7	0,8
%	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3
Összesen - Total						
ezer fő - '000 pers.	**399,1**	**437,9**	**371,5**	**349,1**	**335,5**	**283,0**
%	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

* Csak a korábban rendszeres munkával rendelkezők száma - Including persons only, having regular job earlier

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

A munkanélküliek egy év alatt 51 ezer fős csökkenése érintett minden foglalkozási főcsoportot. A szellemi foglalkozásúak 16 ezer fős csökkenésén belül a legnagyobb mértékben - 10 ezer fővel - a felsőfokú képzettséget igénylő (de a képzettség önálló alkalmazását nem kívánó) foglalkozású munkanélküliek száma csökkent. A fizikai foglalkozásúak közül az ipari- és építőipari foglalkozásúak, valamint a szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozású munkanélküliek számának csökkenése (13, ill. 12 ezer fő) számottevő.

Iskolai végzettség szerint hosszú távon érvényes tendencia, hogy a munkanélküliek mintegy 40 %-a legfeljebb 8 általános iskolai végzettségű. Tartósan magas a szakmunkás-végzettségű munkanélküliek száma és aránya is. A munkanélküliek 1994 óta tartó, több mint százezres, valamennyi iskolai végzettségű csoport létszámát érintő csökkenése dacára a csoportok arányai alig módosultak.

4.6 táblázat - Table 4.6

A munkanélküliek megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint - Distribution of unemployed by education

%

Iskolai végzettség - Education	1992	1993	1994	1995	1996	1997
8 általánosnál kevesebb - Incomplete primary education	6,8	5,8	4,5	4,1	4,9	4,4
8 általános - Primary education	37,4	35,9	35,6	34,9	32,9	36,5
Szakmunkásképző - Apprentice school	30,3	32,6	33,9	35,5	35,1	34,5
Szakiskola - Vocational school	1,5	1,1	1,1	1,2	1,4	1,3
Gimnázium - High school	8,4	8,2	7,8	7,9	8,6	8,7
Szakközépiskola - Other secondary school	12,0	13,1	13,3	12,4	12,9	11,7
Főiskola - College	2,1	2,4	2,7	3,0	2,7	2,0
Egyetem - University	1,4	1,0	1,1	1,1	1,4	0,8
Együtt - Total	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

Az 1997. évi adatok is megerősítik az évek óta ismert, és sokféle egyéb forrás megállapításaival egybehangzó jelenséget: a munkaerőpiac a képzettebbeket igényli. Míg a keresők 22, addig a munkanélküliek több mint 40 %-a rendelkezett csupán 8 általános vagy annál alacsonyabb végzettséggel; s míg a foglalkoztatottak 34,7, addig a munkanélküliek 14,5 %-ának volt szakközépiskolai és annál magasabb végzettsége.

Az évek óta tartó csökkenés ellenére folyamatosan növekszik a munkakeresés időtartama, azaz a munkanélküliség tartóssága. Az év utolsó negyedévének adatai szerint egy évnél régebben keresett munkát 1993-ban 190 ezer, 1994-ben 181 ezer, 1995-ben 216 ezer, 1996-ban 199 ezer, 1997-ben 160 ezer fő. A csökkenő munkanélküliség ellenére 1997 végén (csakúgy, mint egy évvel korábban) az munkanélküliek több mint fele egy éve, vagy annál régebben keresett munkát eredménytelenül. 1996 végén 16, 1997 végén 18,9 hónap volt a munkakeresés átlagos időtartama.

4.7 táblázat - Table 4.7

A munkanélküliek száma* a munkakeresés időtartama szerint -
Unemployed persons* by length of job search

1000 fő - Thousand

A munkakeresés időtartama - Length of job search	1996. IV. n.é. - QIV.		1997. IV. n.é. - QIV.	
	fő - persons	%	fő - persons	%
1 hónapnál kevesebb - less than 1 month	19,4	5,3	12,4	4,2
1 - 3 hónap - 1 - 3 months	50,3	13,8	35,5	12,0
4 - 6 hónap - 4 - 6 months	45,3	12,4	36,6	12,4
7 -11 hónap - 7 - 11 months	52,3	14,3	50,9	17,2
12 hónap - 12 months	15,3	4,2	12,7	4,3
13 -18 hónap - 13 - 18 months	57,0	15,6	45,5	15,4
19 -24 hónap - 19 - 24 months	32,8	8,9	26,6	9,0
25 hónap és több - 25 months and more	93,4	25,5	75,3	25,5
Összesen - Total	**365,8**	**100,0**	**328,7**	**100,0**
A munkakeresés átlagos időtartama hónapban - Average length of job search, months	16,0		18,9	

* A 30 napon belül új állásban kezdők nélkül - Excluding persons who will begin to work in a new job within 30 days

Adatforrás: Munkaerőpiaci jellemzők 1997. IV. negyedévében, KSH, 1998. 36. old. - **Source:** LFS Quartely Bulletin, CSO, 1998. p.36.

A felmérésből nem állapítható meg, hogy az év során mennyien helyezkedtek el a munkanélküliek közül, s mennyien adták fel az álláskeresést. (A gazdaságilag inaktívak növekvő száma - 1996 vége és 1997 vége között 58 ezer fő - ezt a lehetőséget is valószínűsíti.)

Amíg a foglalkoztatás nem növekszik jelentősen, csak kevéssé lehet számítani a tartósan munkanélküliek számának és magas arányának érdemleges csökkenésére, még ha az 1997. évi adatok szerény csökkenést is jeleznek.

A munkanélküliek számának csökkenése visszahatott az érintett háztartásokra: 1996 végén a háztartások 8,7 %, 1997 végén 7,3 %-ban volt egy vagy több munkanélküli.

4.8 táblázat - Table 4.8

A munkanélküliség által érintett háztartások -
Households with unemployed members

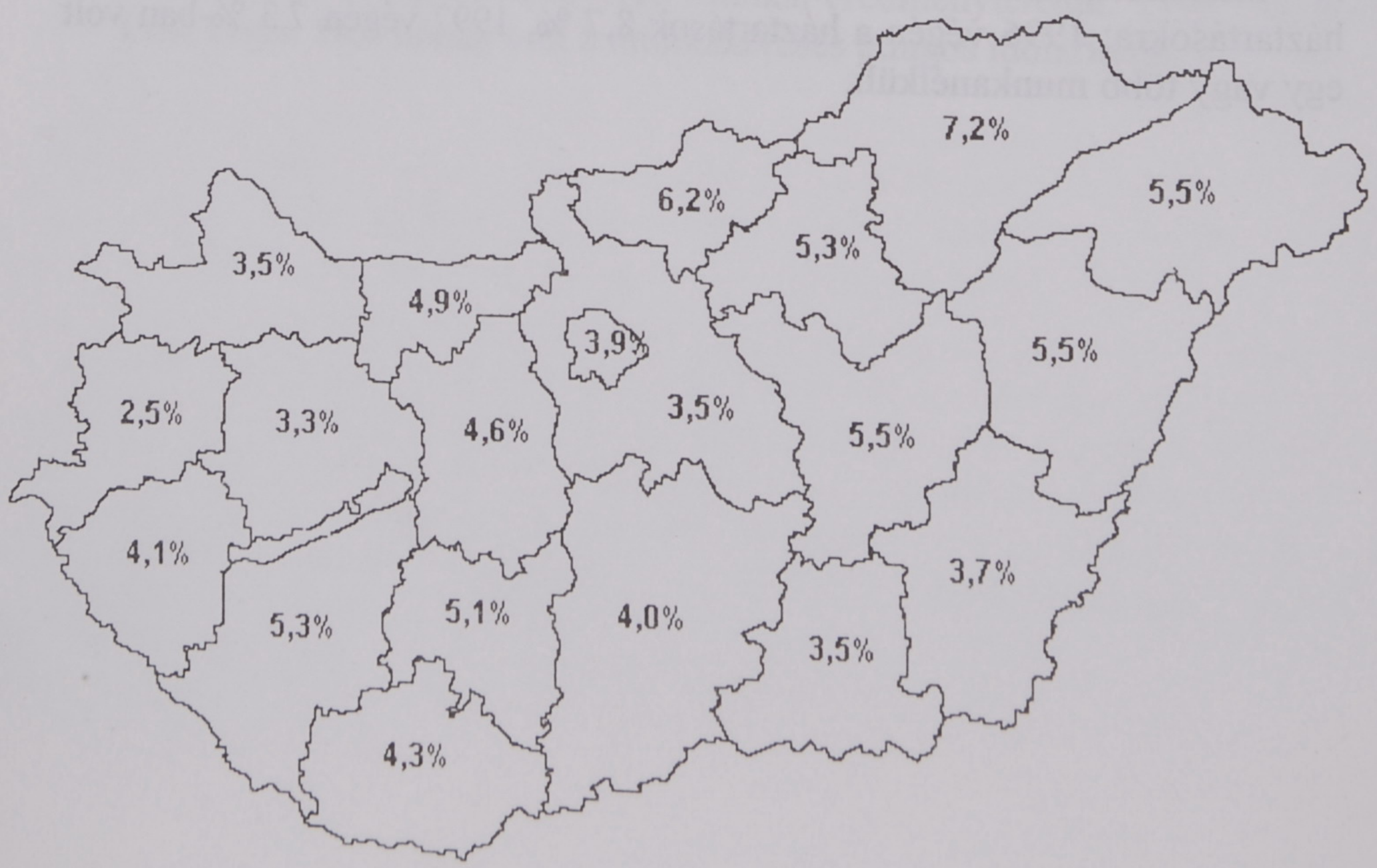
Háztartásnagyság - Size of household	A háztartások száma összesen (ezer) - Number of households (thousand)	ebből: a munkanélküliek száma a háztartásban - of which: number of unemployed persons in the household is		A munkanélküliség által érintett háztartások összesen (%) Ratio of households with unemployed members (%)
		egy one	kettő v. több two or more	
1996. IV. negyedév - Fourth quarter				
Egytagú - Single	1.034,2	26,6	-	2,6
Kéttagú - Two members	1.037,3	52,4	4,1	5,5
Háromtagú - Three members	731,5	80,0	8,5	12,1
Négytagú - Four members	710,2	88,6	9,8	13,9
Öt- és több tagú - Five and more members	353,3	51,7	14,1	18,6
Összesen - Total	**3.866,5**	**299,3**	**36,5**	**8,7**
1997. IV. negyedév - Fourth quarter				
Egytagú - Single	972,0	18,1	-	1,9
Kéttagú - Two members	1.046,5	45,2	2,4	4,5
Háromtagú - Three members	736,0	66,6	8,0	10,1
Négytagú - Four members	703,6	72,4	8,7	11,5
Öt- és több tagú - Five and more members	361,3	47,9	9,3	15,9
Összesen - Total	**3.819,4**	**250,2**	**28,4**	**7,3**

Adatforrás: Munkaerőpiaci jellemzők 1997. IV. negyedévében, KSH 1998 - **Source:** Labour Force Survey, Quarterly Bulletin, CSO, 1998.

8. ábra - Chart 8.

A munkanélküliek aránya a 15-74 éves népességben megyénként 1997 -
Unemployment in the 15-74 year old population by county in %, 1997

Országos arány: 4,5 %

4.2.2 *A magyar jogszabályok szerint - According to Hungarian regulations*

Mint minden nemzet, Magyarország is törvénnyel szabályozta, hogy ki minősül munkanélkülinek, illetve, hogy a munkanélküliek közül ki meddig jogosult támogatások igénybevételére.

A szabályokat az 1991. évi IV. törvény foglalta össze. Az 1991. március elsején hatályba lépett törvényt azóta szinte évenként módosították. Egyebek között azért, mert a törvény megszületésekor senki sem számolt a foglalkoztatottak számának drámai csökkenésével, a munkahely-vesztés súlyosbodásával. Mind a közvélemény, mind a kormányzat számára ismeretlen feladat volt a munkanélküliség kezelése, s a szakmai közvélemény egy része is tévesen értelmezte (jobbára a fejlett országok elméleteire alapozva) a váratlanul nagyarányú munkanélküliség okait, kezelésének lehetőségeit.

A Foglalkoztatási Törvény alapelvei - a számtalan részlet-módosítás dacára - nem változtak abban, hogy Magyarországon kik tekinthetők munkanélkülinek. A törvény a hazai munkavállalási kort veszi alapul, tehát mind a 15 évesnél fiatalabbak, mind a nyugdíjkorhatárt átlépők kívül maradnak a munkanélkülieket támogatni kívánó társadalmi szolidaritás körén.

A további megkötések szerint azok, az addig kereső foglalkozásúak minősülhetnek munkanélkülinek, akik állásuk elvesztése után a munkaerőpiaci szervezetnél munkanélküliként regisztráltatják magukat, s újbóli elhelyezkedésük érdekében együtt működnek a munkaerőpiaci szolgálattal; munkát keresnek és a munka végzésére rendelkezésre állnak.

Nem minősülnek munkanélkülinek, akik részvevőivé válnak valamely, a foglalkoztatást elősegítő programnak (átképzés, közmunka stb.) legalábbis a program befejeztéig; az alkalmilag munkát vállalók (a munkavégzés időtartama alatt), illetőleg a gyerekgondozás idején, azért járadékban részesülők. (A munkaerőpiaci képzésben részvevők a képzés ideje alatt az inaktívak között szerepelnek.)

A regisztrált munkanélküliek igényt tarthatnak állás-közvetítésre, illetőleg - ha a vonatkozó szabályoknak megfelelnek - meghatározott idejű és összegű munkanélküli ellátásra, továbbá részt vehetnek az elhelyezkedési esélyeiket javító, képzési és foglalkoztatási programokban.

Bár a „munkanélküli" meghatározás sokkal korlátozottabb, mint a KSH munkaerő-felmérésében, a munkaügyi szervezetnél évek óta jelentősen több a regisztrált munkanélküli. {Az egyik lehetséges magyarázat: a KSH felmérésében jórészt csak a járadékban, jövedelem-pótló ellátásban részesülők tekintik magukat munkanélkülinek. Sőt, a munkaerő-felmérésben foglalkoztatottnak minősülnek a vizsgált héten akácsak egy órányi jövedelemmel járó munkát végzők, miközben munkanélküliként regisztrált marad az a járadékban részesülő is, aki a kötelező legkisebb összegű munkabér 50 %-át meg nem haladó összegű bérért kereső tevékenységet folytat. Feltehető az is, hogy az OMMK nyilvántartásában sok a visszatérő munkanélküli (például a mezőgazdaságból, a közhasznú munkákról stb.).

Az OMMK havi adataiban a visszatérők mint új, „többlet" munkanélküliek jelennek meg; míg a KSH felmérésében a hosszabb-rövidebb ideje tartó állapotot rögzítik.}

A munkaügyi szervezetnél regisztráltak száma 1996-hoz képest mintegy 12 ezer fővel csökkent.

4.9 táblázat - Table 4.9

A regisztrált munkanélküliek száma és aránya 1990-1997-ben -
Number and rate of registered unemployed in 1990-1997

Év, december* Year, Dec.*	Regisztrált munkanélküli Registered unemployed		Munkanélküliségi ráta** Unemployment rate**
	ezer fő thousand persons	nők aránya % share of females	
1990	79,5	42,0	1,4
1991	406,1	39,8	7,4
1992	663,0	41,2	12,3
1993	632,1	40,5	12,1
1994	519,6	41,8	10,4
1995	495,9	42,5	10,4
1996	477,5	42,3	10,5
1997	464,0	43,7	10,4

* Az OMMK adatai az adott hónap 20. napján regisztráltak létszámát tartalmazzák. - Data of NLC involve the number of registered unemployed on the 20th of the reference month.

** A munkanélküliségi rátát 1991. decemberéig az aktív keresők létszámához viszonyítva számították; majd a gazdaságilag aktív népesség száma lett a viszonyítási alap. A kétféle rátát az OMMK gyakorlata szerint közöljük. - The unemployment rates were computed based on number of active earners until December 1991. Since 1991 number of registered unemployed is divided by the economically active population (labour force). The two types of unemployment rates are published according to the practice of the NLC.

Adatforrás: OMMK Munkaerőpiaci helyzetkép, havi jelentések. - **Source:** Labour Market Monitoring, NLC Monthly Reports, NLC

A regisztrált munkanélküliek közül 105,7 ezer fő (22,5 %) volt 25 évesnél fiatalabb; 386,3 ezer fő (82 %) fizikai foglalkozású.

A létszám alakulásának egyik tényezője az új belépők száma. 1997-ben - a pályakezdők nélkül - ismét valamivel több volt a havonta újonnan regisztrált, mint az előző években (havi átlag 1994-ben: 34.589 fő, 1995-ben 37.619, 1996-ban 45.278, 1997-ben 46.899 fő).

A gazdaság valamennyi ágából jelentkeztek - havonta változó mértékben - az új munkanélküliek. Feltételezhető, hogy egy részük visszatérően (pontosabban tartósan) munkanélküli, akiknél a munkanélküli állapotot néhány hónapra szakította csak meg a közhasznú munka, a rövidebb idejű átképzés, vagy a mezőgazdasági, illetve más szezonális foglalkoztatás.

4.10 táblázat - Table 4.10

Az új munkanélküliek száma és aránya a kibocsátó ágazat szerint 1997-ben - Newly unemployed by sectors 1997

1997.	Ágazat - Branches							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	**Összesen Total**
Január -Jan	14.243	15.335	9.291	6.907	2.529	20.686	331	**69.322**
Február -Febr	9.650	14.619	5.704	7.330	2.256	19.740	539	**59.838**
Március -March	6.905	12.005	3.597	5.878	1.806	15.492	364	**46.047**
Április - Apr	6.043	10.891	2.898	5.391	1.627	14.543	357	**41.750**
Május - May	5.728	10.479	2.702	5.117	1.630	13.412	261	**39.329**
Június - Jun	6.264	11.480	2.944	5.699	1.914	15.421	310	**44.032**
Július - Jul	5.631	10.275	2.535	5.244	1.625	15.188	220	**40.718**
Augusztus - Aug	5.200	9.353	2.547	4.788	1.435	13.355	212	**36.889**
Szeptember - Sept	5.774	9.644	2.695	5.934	1.532	14.921	276	**40.776**
Október - Oct	5.746	10.335	2.875	6.174	1.539	14.910	211	**41.790**
November - Nov	8.409	13.231	4.491	6.702	2.035	17.062	252	**52.182**
December - Dec	9.300	11.366	5.360	5.104	1.886	16.902	196	**50.114**
Megoszlás, %								
Január -Jan	20,5	22,1	13,4	10,0	3,6	29,9	0,5	**100,0**
Február -Febr	16,1	24,4	9,5	12,3	3,8	30,0	0,9	**100,0**
Március -March	15,0	26,1	7,8	12,8	3,9	33,6	0,8	**100,0**
Április - Apr	14,5	26,1	6,9	12,9	3,9	34,8	0,9	**100,0**
Május - May	14,6	26,6	6,9	13,0	4,1	34,1	0,7	**100,0**
Június - Jun	14,2	26,1	6,7	13,0	4,3	35,0	0,7	**100,0**
Július - Jul	13,8	25,2	6,2	12,9	4,0	37,3	0,6	**100,0**
Augusztus - Aug	14,1	25,3	6,9	13,0	3,9	36,2	0,6	**100,0**
Szeptember - Sept	14,2	23,6	6,6	14,5	3,8	36,6	0,7	**100,0**
Október - Oct	13,7	24,7	6,9	14,8	3,7	35,7	0,5	**100,0**
November - Nov	16,1	25,4	8,6	12,8	3,9	32,7	0,5	**100,0**
December - Dec	18,5	22,7	10,7	10,2	3,8	33,7	0,4	**100,0**

* 1=Mező-, erdőgazdaság - Agriculture, forestry; 2=Ipar - Industry; 3=Építőipar - Construct.; 4=Keresk.,vendéglátás - Trade and catering; 5=Száll., raktározás - Transp., storage; 6=Nem anyagi szolg. - Non-material services; 7=Nem besorolható - Unclassifiable

Adatforrás: OMMK adatközlés - **Source:** NLC

Mint az adatok mutatják, hónapról-hónapra a legnagyobb kibocsátó a költségvetési ágazatokat is tartalmazó „nem anyagi szolgáltatás" címen összevont ágazat-csoport volt. Ebben az ágazatban jelentkeznek elsősorban a közmunkán, a közhasznú munkán időlegesen foglalkoztatottak, akik néhány hónapnyi munkaviszony után ismét munkanélkülivé váltak. Csökkent a létszám az ágazathoz sorolt oktatásban is.

A többi ágazatban viszont, mint erről a későbbiekben részletesebben is szólunk, eléggé jelentős volt a munkaerő-forgalom. Az elbocsátások, ha esetenként rövid időre is, de kétségkívül növelték a munkanélküliséget.

A belépők magas száma ellenére a még nagyobb arányú kiáramlás következtében csökkenhetett a regisztrált munkanélküliek száma.

4.11 táblázat - Table 4.11

A regisztrált munkanélküliek létszáma* havonta 1997-ben -
Monthly breakdown of the registered unemployed,* 1997

1997	Induló létszám Number of unemployed at the beginning of the month	Új belépők New entrants	A regisztrációból kikerültek - Exit due to					
			elhelyezkedés** re-employment**		egyéb okból other reason		**összesen total**	
			persons	%	persons	%	**persons**	**%**
Január -Jan	438.103	69.322	5.384	27,6	66.518	72,4	**71.902**	**100,0**
Február -Febr	435.523	59.838	7.884	19,6	32.342	80,4	**40.226**	**100,0**
Március -March	455.135	46.047	12.135	24,3	37.771	75,7	**49.906**	**100,0**
Április - Apr	451.276	41.750	11.168	21,6	40.432	78,4	**51.600**	**100,0**
Május - May	441.426	39.329	8.897	18,3	39.824	81,7	**48.726**	**100,0**
Június - Jun	432.039	44.032	7.462	15,1	41.887	84,9	**49.349**	**100,0**
Július - Jul	426.722	40.718	5.837	13,0	39.172	87,0	**45.009**	**100,0**
Augusztus - Aug	422.431	36.889	6.096	14,3	36.658	85,7	**42.754**	**100,0**
Szeptember - Sept	416.567	40.776	7.916	16,9	39.035	83,1	**46.951**	**100,0**
Október - Oct	410.392	41.790	6.394	13,6	40.608	86,4	**47.002**	**100,0**
November - Nov	405.180	52.182	5.262	9,8	38.273	87,9	**43.535**	**100,0**
December - Dec	413.827	50.114	3.303	7,9	38.628	92,1	**41.931**	**100,0**

* A pályakezdők nélkül - Without recent school graduates

** A járadékosok közül elhelyezkedés miatt kikerülők - Exit from benefit recipients due to re-employment

Adatforrás: OMMK havi közlemények - **Source:** Monthly Reports, NLC

A kilépés legjobb oka az elhelyezkedés. Mint erről már szó volt, a munkaügyi szolgálatnál bejelentett állásokba 1997-ben 88.7 ezer munkanélküli helyezkedett el, azaz havonta mintegy 7.400 fő, a nyilvántartásból havonta átlagosan kikerülők kb. 13 %-a. Ez a szám tartalmazza a tényleges keresletet csakúgy, mint a támogatott munkahelyeken (leggyakrabban közhasznú munkán) elhelyezkedést.

Az elhelyezkedők alacsony száma a foglalkoztatás stagnálásának ismeretében nem meglepő. Az adatok önmagukban is jelzik a támogatott foglalkoztatás érdekében tett erőfeszítések változatlanul nagy szerepét.

A regisztrációból kikerülő munkanélküliek meghatározó többsége azonban más okok miatt kerül ki a regisztrációból. Az egyik legáltalánosabb ok a járadékra jogosultság (egy éves) időtartamának kimerítése. Az OMMK-ban több évig, ismétlődően elvégzett ún. követéses vizsgálatok tapasztalata az volt, hogy bár az 1991. és 1996. között az ellátásból kikerült több mint 900 ezer (pályakezdők nélkül 776 ezer) ember közül évről-évre többen helyezkedtek el, a továbbra is munkanélküli, vagy inaktívvá vált többség kapcsolata megszakadt a munkaerő-szolgálattal.

Az ellátásból kikerült munkanélküliek csupán egy része regisztráltatta magát továbbra is, elsősorban a jövedelempótló támogatásban részesülők (1996-ban a felmérésben szereplő 20,5 ezer munkanélküli közül 2,3 ezer fő, kizárólag azok, akik jogosultságot szereztek a jövedelempótló támogatásra). Az inaktívvá váltak számszerűen ugyancsak csökkenő csoportja részben már

nem minősült munkanélkülinek (például a rendes vagy rokkantsági nyugdíjba menők), másrészt sokan lemondtak a munkahely-keresésről, legalábbis ehhez a munkaerő-szolgálat segítségéről. *{Lázár György-Székely Judit: Részletes jelentés a munkanélküli ellátásra való jogosultságukat 1995 évben kimerítettek követéses vizsgálatának eredményeiről, OMK, 1996. szept.}*

A járadékra már nem jogosultak jelentős része tehát megszakította kapcsolatát a munkaerőpiaci szervezettel, különösen, ha elhelyezkedéséhez sem remélt onnan segítséget, s így kikerült a regisztrált munkanélküliek állományi létszámából. Kikerülnek a regisztrációból azok is, akik részeseivé váltak valamely, az újra-elhelyezkedést segíteni hivatott programnak (a képzésektől a közhasznú munkáig). Végül kikerülnek a regisztrációból a járadékot szüneteltetők (alkalmi munkavállalás, sorkatonai szolgálat stb.) s azok, akiket az együttműködés elmulasztása miatt vagy más okból a regisztrációból töröltek.

Az egyének munkaerőpiaci helyzetét, elhelyezkedését segítő programok - mint erről más összefüggésben szóltunk - az év során, legalábbis átmenetileg - összességében a munkanélküliek mintegy felét vonják ki a regisztráltak közül. 1997-ben az arány 55 % volt.

4.12 táblázat - Table 4.12

A regisztrált munkanélküliek, az aktív foglalkoztatási programokban és a képzésben részvevők létszáma - Number of registered unemployed, participants in active employment programmes and training

	1993	1994	1995	1996	1997
A regisztrált munkanélküliek száma* - Registered unemployed persons*	**672.050**	**568.366**	**507.695**	**500.622**	**477.122**
Az aktív programokban részvevők száma** Participants in active employment programmes**					
fő - pers.	123.395	171.028	160.211	227.600	195.725
%	18,0	30,0	32,0	45,0	41,0
A képzésben résztvevő munkanélküliek száma** Parcipiants in retraining programs for the unemployed **					
fő - pers.	83.251	93.927	71.182	71.980	75.993
%	13,0	16,0	13,0	14,0	16,0

* Éves átlag - Yearly average

** Teljes éves létszám, beleértve az akárcsak egy napig részvevőket is - Yearly total sum, including everyone who participiated for at least one day

Adatforrás: OMK Havi közlemények - **Source:** Monthly Reports, NLC

A regisztrált munkanélküliek számának változása tehát ma még nagyobb mértékben függ az egyének munkaerőpiaci helyzetét javítani hivatott programoktól, mint a gazdaság foglalkoztatási igényeitől.

Ebben a vonatkozásban helyzetünk az Európai Unió számos tagországának helyzetéhez hasonló.

4.2.3 *Regisztráltak és munkanélküli ellátásban részesülők - Registered unemployed and benefit recipients*

A regisztrált munkavállalási korú, és előzőleg munkaviszonnyal rendelkező munkanélküliek közül csak azok részesülhetnek a munkanélküli ellátás valamelyik formájában (járadék, jövedelem-pótló támogatás, előnyugdíj) akik a Foglalkoztatási Törvényben meghatározott kritériumoknak megfelelnek.

A nagyarányú munkanélküliség kezdetén az akkor regisztráltak mintegy háromnegyede részesült a társadalmi szolidaritás jegyében a munkanélkülieket megillető segítségben, jellemzően járadékban. A munkanélküliség erőteljes növekedésével párhuzamosan csökkent a járadékra jogosultság ideje (a kezdeti maximum 2 évről előbb másfél, majd 1993-tól egy évre) és a járadék összege; továbbá szűkültek az igénybevétel feltételei. 1993-tól - a Szociális Törvény rendelkezései értelmében - meghatározott összegű jövedelempótló támogatásban részesülhetnek a járadék-jogosultságukat már kimerített, de elhelyezkedni nem tudó, és szociálisan támogatásra szoruló munkanélküliek. Számuk már 1994-ben csaknem elérte, 1995 óta pedig meghaladja a járulékban részesülőkét.

Előnyugdíjat azok a munkanélkülivé vált és legalább 6 hónapig munkanélküliségi járadékban részesültek vehettek igénybe, akik megfeleltek a Foglalkoztatási Törvényben előírt (ugyancsak többször módosított) feltételeknek.

4.13 táblázat - Table 4.13

A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek - Registered unemployed and benefit recipients

Év - Year	Regisztrált munkanélküliek - Registered unempl.	Ellátásban részesülő - Benefit recipients				Ellátásban részesülők a regisztráltak %-ában - Recipiens in % of reg. unempl.
		Munkanélküli járadék - Unempl. benefit	Jövedelempótló támogatás - Wage supplement	Előnyugdíj Prepension	**Együtt All**	
1990	47.739	30.302	-	n.a.	**30.302**	63,5
1991	227.270	174.641	-	n.a.	**174.641**	76,8
1992	556.965	412.945	18.408	17.864	**449.217**	80,7
1993	671.745	404.823	89.329	25.877	**520.029**	77,4
1994	568.366	228.924	190.303	29.430	**448.657**	78,9
1995	507.695	182.788	209.982	22.914	**415.684**	81,9
1996	500.622	171.737	211.309	28.975	**412.021**	82,3
1997	470.112	141.731	201.304	29.505	**372.540**	79,2

Adatforrás: OMMK Adattár, 1998; KSH Havi statisztikai közlemények - **Source:** NCL Time Series, 1998; Monthly Bulletins, CSO

Azaz, bár munkanélküli járadékot a regisztrált munkanélkülieknek csupán mintegy 30 %-a kapott, a jövedelempótló támogatásokkal együtt a támogatottak aránya csaknem 80 % volt 1997-ben.

Az évenként némileg hullámzóan, de 1991 óta 76-80 %-os arány egyfelől a társadalmi szolidaritás és kötelességtudat jelzése. (Az ellátások fedezete a munkaadók és a munkavállalók által a bérek arányában fizetett szolidaritási járulék.)

Másfelől a pangó munkaerőpiac, s a munkanélküliek súlyos belső strukturális problémájának jelzése: évek óta mintegy kétszázezer ember, a munkanélküliek több mint 40 %-a elhelyezhetetlen, jövedelempótló támogatásra szoruló férfi és nő.

A széleskörű munkanélküli ellátás valamennyi formája igen szerénynek minősíthető. A munkanélküli ellátás összege évről-évre egyre kisebb hányadát teszi ki a dolgozók átlagkeresetének.

4.14 táblázat - Table 4.14

A havi átlagkeresetek és a munkanélküli ellátás átlagos havi összege - Average monthly earnings and average monthly unemployment benefits

Ft-ban - in HUF

Időszak Reference period	A havi bruttó átlagkereset Average monthly gross earning	A munkanélküli ellátás átlagos havi összege Average monthly unemployment benefit	Az ellátás mértéke az átlagkeresethez viszonyítva Unemployment benfit related to earning (%)
1990	13.446	3.845	28,6
1991	17.934	7.903	44,1
1992	22.294*	8.798	39,5
1993	27.173*	9.949	35,9
1994	33.939**	10.841	31,9
1995	38.900**	11.891	30,6
1996	46.837**	13.461	28,7
1997	58.002**	16.141	27,8

* A 20 fő feletti szervezeteknél - Coverage is economic units employing more than 20
** A 10 fő feletti szervezeteknél - Coverage is economic units employing more than 10
Adatforrás: KSH Évkönyvek, KSH és OMMK Statisztikai havi kiadványok - **Source:** Yearbooks of CSO; Monthly Reports, NLC

A munkanélküli járadékként kifizethető összeg - az 1993-tól érvényes szabályok szerint - a folyósítás első szakaszában az előző évben elért átlagkereset 75 %-a, a továbbiakban pedig 60 %-a volt. Az 1996. novemberében történt módosítás óta a munkanélküli járadék összege a járulékalap (előző évi átlagkereset) 65 %-a. Alsó határa megegyezik az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 90 %-ával, felső határa pedig a megállapított összeg kétszerese.

A munkanélküli járadék átlagos összege még a diplomások esetében sem érte el a minimálbért (19.500 Ft).

4.15 táblázat - Table 4.15

A munkanélküli járadék átlagos összege 1997. november 20. és december 20. között - Average unemployment benefits 20 November - 20 December 1997

Iskolai végzettség Educational qualification	Létszám* Number of benefit recipients		Átlagos havi járadék Ft/fő - Average monthly unemployment benefit HUF/pers	A járadék átlagos időtartama (nap) Average spell of the benefit days
	fő - pers	%		
8 általános alatt -Incomplete primary education	5.794	3,6	14.761	371
Általános iskola - Primary education	50.359	31,3	15.622	295
Szakmunkás képző - Apprentice school	57.530	35,8	15.823	278
Szakiskola - Vocational school	3.297	2,1	16.023	238
Szakközép iskola - Vocational secondary school	18.406	11,5	16.965	234
Technikum - High school for technicians	5.645	3,5	18.026	241
Gimnázium - High school	13.654	8,5	16.836	237
Főiskola - College	4.170	2,6	18.961	208
Egyetem - University	1.689	1,1	19.344	214
Összesen - Total	**160.544**	**100,0**	**16.141**	**273**

* Pályakezdők nélkül - excluding recent school graduates

Adatforrás: OMMK havi közlemények - **Source:** Monthly Reports, NLC

A járadék-jogosultságot már kimerített (regisztrált) munkanélküliek közül csak azok részesülhetnek jövedelempótló támogatásban, akiknek családjában az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori minimumának a 80 %-át. Ez 1997-ben havi 9.200.- Ft volt. Ugyanennyi a támogatás havi összege is.

A jövedelempótló támogatás - amelyre elsősorban a leghátrányosabb helyzetűek, az alacsony képzettségűek, idősebbek, depressziós körzetekben és kis településen élők szorulnak rá - két évig kapható; ezután csak akkor válik rá jogosulttá a munkanélküli, ha 180 napnyi munkaviszonyt tud igazolni. A munkaviszony gyakran egyetlen formája a településen megszervezett közhasznú munka. Az elmúlt években igen sokan azért vesztették el a szerény támogatásra jogosultságukat, mert nem jutottak közhasznú munkához sem.

Az előnyugdíj sem jelent nagyvonalú ellátást. A 6 hónapig kapott munkanélküli járulékot követően állapítják meg a nyugdíjat, a megszerzett szolgálati idő szerint.

Az ellátások alacsony volta nemcsak a törvény szigorával, hanem azzal is összefügg, hogy a munkanélküliek zöme az alacsonyan képzett, s ezért korábbi munkahelyén is az alacsony bérűek közé tartozott.

4.16 táblázat - Table 4.16

A regisztrált munkanélküliek száma és megoszlása iskolai végzettség és állománycsoport szerint, 1995-1997 -
Number and distribution of registered unemployed by education and skill

	1995		1996		1997	
	fő* - pers*	%	fő* - pers*	%	fő* - pers*	%
Végzettség - Level of education						
8 ált. és > - Primary school or less	212.557	41,9	206.097	41,2	191.772	40,8
Szakmunkás, szakiskola - Vocational school	117.780	35,0	175.634	35,1	167.585	35,6
Középiskola - General secondary school	105.388	20,8	105.211	21,0	97.708	20,8
Felsőfokú - College or university	11.973	2,4	13.680	2,7	13.048	2,8
Állomány-csoport - Skill						
Szakmunkás - Skilled workers	177.362	34,9	174.954	34,9	167.534	35,6
Betanított munkás - Semi skilled	121.999	24,0	123.067	24,6	117.641	25,0
Segédmunkás - Unskilled	114.966	22,6	109.390	21,9	100.574	21,4
Fizikai együtt - Manual total	414.326	81,6	407.411	81,4	385.749	82,1
Szellemi együtt - Non manual total	93.369	18,4	93.211	18,6	84.363	17,9
Összesen - Total	**507.695**	**100,0**	**500.622**	**100,0**	**470.112**	**100,0**

* Havi átlag - Monthly average
Adatforrás: OMMK - **Source:** NLC

Már az előzőek is jelezték, hogy a regisztráltak körében többségben vannak a tartósan (egy évnél régebben) munkanélküliek. 1997. decemberében a 463,9 ezer regisztrált munkanélküli 75,5 %-a (350,3 ezer fő), több mint egy éve munkanélküli volt.

4.2.4 A területi különbségek - Regional differences

A regisztrált munkanélküliség csökkenése ellenére lényegében változatlanok a munkanélküliség kezdettől meglévő jelentős területi különbségei, az ország különböző vidékei közötti tartós egyenlőtlenségek:

4.17 táblázat - Table 4.17

A legalacsonyabb és a legmagasabb megyei munkanélküliség ráták -
The lowest and highest unemployment rate by county

Időpont (év, december) Year, Dec.	A munkanélküliségtől -			
	kevésbé - less		erősen - highly	
	sújtott megyék az adott időszak munkanélküliségi rátái alapján* impacted counties			
1990	Budapest	0,3	Szabolcs-Szatmár-Bereg	4,5
	Vas	0,6	Nógrád	4,2
	Győr-Moson-Sopron	1,0	Borsod-Abaúj-Zemplén	3,5
	Pest	1,0		
1991	Budapest	2,6	Szabolcs-Szatmár-Bereg	16,4
	Győr-Moson-Sopron	5,7	Nógrád	16,1
	Zala	6,8	Borsod-Abaúj-Zemplén	13,9
1992	Budapest	5,7	Szabolcs-Szatmár-Bereg	22,4
	Győr-Moson-Sopron	8,0	Nógrád	19,0
	Vas	8,4	Borsod-Abaúj-Zemplén	18,6
1993	Budapest	6,3	Borsod-Abaúj-Zemplén	19,9
	Győr-Moson-Sopron	7,8	Nógrád	19,7
	Vas	8,8	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,7
1994	Budapest	5,4	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,5
	Győr-Moson-Sopron	6,9	Borsod-Abaúj-Zemplén	15,6
	Pest	7,2	Nógrád	15,5
1995	Budapest	5,7	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,8
	Győr-Moson-Sopron	6,5	Borsod-Abaúj-Zemplén	16,6
	Vas	7,1	Nógrád	15,4
1996	Budapest	5,0	Szabolcs-Szatmár-Bereg	19,0
	Győr-Moson-Sopron	6,7	Borsod-Abaúj-Zemplén	18,4
	Vas	6,8	Nógrád	16,3
1997	Budapest	4,5	Szabolcs-Szatmár-Bereg	19,2
	Győr-Moson-Sopron	5,8	Borsod-Abaúj-Zemplén	19,2
	Vas	6,3	Nógrád	15,6

* 1992. januártól a gazdaságilag aktív népesség, korábban az aktív keresők száma volt a ráta viszonyítási alapja. - Since January 1992 the unemployment rate is competed on the basis the size of economically active population. Before 1992 it was computed on the basis of active earners.

Adatforrás: OMMK jelentései - **Source :** NLC, monthy reports

4.3 A hátrányos helyzetű csoportok - Disadvantaged groups

A munkanélküliség általános csökkentésére irányuló törekvésekben különleges erőfeszítések történnek a munkaerőpiac hátrányos helyzetben lévő szereplői, a fiatalok, a nők, a fogyatékosok és az etnikai kisebbséghez tartozók elhelyezkedési esélyeinek javítására.

4.3.1 Az ifjúsági munkanélküliség - Youth unemloyment

Az Európai Unió számos tagállamában az egyik legsúlyosabbnak tekintett probléma a fiatalok munkanélkülisége. Az Európai Unió átlagában a 15-24 évesek körében az 1991. évi 16,5 %-ról 1996-ban 21,8 %-ra nőtt a munkanélküliség.

Az átlag - csakúgy, mint a felnőttek esetében - jelentős különbségeket takar, a csaknem 42 %-os spanyolországi rátától Ausztria 6 %-os ifjúsági munkanélküliségéig.

A tagországok mindegyikében törekszenek arra, hogy az oktatással, munkaerőpiaci képzéssel jobb esélyeket nyújtva készítsék fel a fiatalokat a munkaerőpiacra lépésre, illetve elhalasszák belépésüket.

Az Európai Unió statisztikáiban külön is kimutatják a tanulók és a munkaerőpiaci képzésben részvevők arányát a 15-24 évesek korosztályaiban. Az alábbi adatok az iskolai oktatásban részvevőkön kívül a munkaerőpiaci oktatásban gyakorlaton részvevő, foglalkoztatott és munkanélküli fiatalok adatait is tartalmazzák, kivéve a kifejezetten munka-gyakorlaton („on-the-job" training) lévőket. Így is figyelemre méltó, hogy az Európai Unió átlagában a 15-19 évesek 82,5 %-a vesz részt oktatásban vagy gyakorlaton; a 20-24 éveseknek pedig 37 %-a.

4.18 táblázat - Table 4.18

A 15-24 évesek munkanélküliségi rátája és részvétele az oktatásban-munkaerőpiaci képzésben az Európai Unió tagállamaiban -
Unemployment rate and participation in education/training among 15-24 year olds in EU member-states

%

Tagországok	Ifjúsági munkanélküliség - Youth unempl.	Oktatásban/képzésben részvevők - In education/training	
		15-19	20-24
		évesek - year old	
Belgium - (B)	22,9	93,8	41,4
Dánia - (DK)	10,6	81,5	48,5
Németország - (D)	9,6	92,0	37,0
Görögország - (GR)	31,0	80,4	30,2
Spanyolország - (E)	41,9	80,7	44,6
Franciaország - (F)	28,9	92,9	42,4
Írország - (IRL)	18,1	82,2	28,0
Olaszország - (I)	33,5	74,9	35,3
Luxemburg - (L)	9,1	88,3	34,2
Hollandia - (NL)	11,5	81,3	48,4
Ausztria - (A)	6,0	81,6	32,3
Portugália - (P)	16,7	76,2	40,5
Finnország . (FIN)	38,2	86,7	49,2
Svédország - (S)	21,1	76,2	27,7
Egyesült Királyság - (UK)	15,5	70,9	23,8
EU átlag - EU average	21,8	82,5	37,0

Adatforrás: Employment in Europe, 1997, pp.117-132.

A fiatalok, de különösen a 15-19 évesek tanulási, elhelyezkedési esélyeinek javítása érdekében tett eddigi erőfeszítésen túlmenően ösztönzi az Európai Unió a további, - az 1998. évi foglalkoztatáspolitikai irányelvekben ismertetett - hathatós intézkedéseket.

Magyarországon a lakossági munkaerő-felmérés adatai szerint a munkanélküliség általános csökkenésével együtt csökkent ugyan a fiatalok munkanélkülisége: az 1996. évi 106,3 ezer főről 1997-ben 95,9 ezerre; a munkát keresők aránya azonban 1997. negyedik negyedévében változatlanul alig volt kevesebb (13,7 %), mint az országos ráta (7,7 %) kétszerese.

4.19 táblázat - Table 4.19

Az ifjúsági munkanélküliség Magyarországon - Youth unemployment in Hungary

ezer főben - thousand persons

Év Year	Korcsoport Age group	Munkanélküli Unemployed persons	Passzív munkanélküli - Discouraged persons	Együtt Total	Munkanélküliségi ráta (%) - Unemployment rate (%)
1992	15-19	50,3	18,6	68,9	27,0
1993		58,5	17,1	75,6	33,3
1994		48,2	14,5	62,7	29,8
1995		45,6	13,4	59,0	31,1
1996		39,1	13,4	52,5	30,4
1997		32,5	8,7	41,2	28,8
1992	20-24	69,5	13,8	83,3	14,0
1993		82,8	11,5	94,3	17,0
1994		76,9	12,4	89,3	16,0
1995		68,7	13,2	81,9	14,7
1996		67,2	13,4	80,6	14,5
1997		63,4	13,5	76,9	13,0
1992	**Együtt Total**	**119,8**	**32,4**	**152,2**	**17,5**
1993		**141,3**	**28,6**	**169,9**	**21,3**
1994		**125,1**	**26,9**	**152,0**	**19,4**
1995		**114,3**	**26,6**	**140,9**	**18,5**
1996		**118,2**	**29,1**	**133,1**	**18,0**
1997		**95,9**	**22,2**	**118,1**	**15,9**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

Az OMMK adatai szerint 1996-ban 123.966 regisztrált munkanélküli volt 25 éves és fiatalabb, 1997-ben 105.578 fő. 1996-ban a regisztrált munkanélküliek közül minden negyedik (24,8 %) a fiatalok korosztályaiba tartozott, 1997-ben arányuk 22,5 %-ra csökkent.

A pályakezdő munkanélküli segélyének megszűnése dacára magas maradt a regisztrált fiatalok aránya. Ennek egyik oka az életbelépett támogatási rendszer, a másik azonban feltehetően az, hogy megjelentek a legfeljebb 8 általánost végzett fiatalok is, akik korábban csak szórványosan regisztráltatták magukat, minthogy sem segélyre, sem munka-ajánlatra nem számíthattak.

Félő, hogy az alacsony iskolai végzettségű és szakmailag is képzetlen, de legalábbis gyakorlatlan fiatalok jelentős része ezután sem lesz keresett a munkaerőpiacon. Az alkalmi munkákon túl elsősorban a (tovább)tanulásukat segítő programokban részvételük javíthatja munkaerőpiaci esélyeiket.

4.3.2 *A női munkanélküliség - Female unemployment*

Az Európai Unió adataiból úgy tűnik, 1996-ra számottevően csökkent a nők munkaerőpiaci hátránya számos tagországban, feltehetően részben a részmunkaidős foglalkoztatások terjedésével.

Bár az Európai Unió 10,6 %-os munkanélküliségi rátáján belül a férfiak 9,6 %-os munkanélküliségével szemben még jelentős, 23,3 %-os a nők munkanélkülisége, a nagy különbségek inkább csak néhány országra jellemzőek. (Görögország: a férfiak munkanélküliségi rátája 6 %, a nőké 15,3; Spanyolországban az arányok 17,5-29,5 %, Olaszország: 9,4-16,4 %).

Az Egyesült Királyságban és Svédországban korábban is alacsonyabb volt a női munkanélküliség, mint a férfiaké (Egyesült Királyság: a férfiak rátája 9,5, a nőké 6,5 %, Svédország: 10,5-9,4 %).

Néhány további országban már alig volt különbség a két nem munkanélküliségének mértéke között (Finnország: 15-15,8 %; Írország: 11,6-12 %; Németország: 8,2-9,8 %).

A mérték természetesen számos tényező függvénye, nem utolsó sorban a tradícióké, a hagyományos férfi-női szerepek elfogadásáé vagy elutasításáé, az iskolázottsági szint-különbségé, vagy a foglalkoztatásukra módot adó formák elterjedtségéé (részmunkaidő) stb.

Magyarországon korábban a nemek közötti egyenrangúság bizonyítékaként szokták említeni a nőknek a férfiakénál tartósan alacsonyabb munkanélküliségét. Kétségtelen, hogy még 1997-ben is a férfiak 9,5 %-os munkanélküliségi rátájával szemben a nők 7,8 %-os rátája állt. *{KSH, Munkaerő-felmérés}*

Ennek ellenére több korcsoportban már a férfiakénál valamivel nagyobbá vált a nők munkanélkülisége.

4.20 táblázat - Table 4.20

A munkanélküliek megoszlása korcsoportok szerint, nemenként, 1997-ben - Distribution of unemployed persons by age group and gender, 1997

Korcsoport Age-group	Férfi - Male	Nő - Female
	A munkanélküliségi ráta - Uneployment rate	
15-19	8,9	10,0
20-24	19,7	15,8
25-29	13,9	11,3
30-39	23,5	25,8
40-54	29,4	33,9
55-59	3,8	1,8
60-74	0,8	1,5

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

Az igazi különbség azonban nem a munkanélküliség, hanem a foglalkoztatás és az inaktivitás mértékében van; a nők tömege kivonult-kiszorult a munkaerőpiacról. (Az inaktivitás kérdését az 5. fejezet tárgyalja részletesen.)

A nők helyzetének értékelésekor a munkanélküliség mértéke csupán az egyik indikátor; az értelmezéshez a foglalkoztatás és az inaktivitás együttes figyelembevétele szükséges.

Az egyik objektív tényező, hogy a 90-es évek elején a foglalkoztatás súlyos csökkenése kevésbé érintette azokat az ágazatokat, amelyekben hagyományosan a nők dolgoztak többségben (oktatás, egészségügy és szociális ellátás, pénzügyi szolgáltatások, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás - ezekben az ágazatokban a foglalkoztatottak 50-80 % volt nő).

A női munkanélküliség tehát - mint minden országban, nálunk is - alapvetően csak a saját viszonyaink között értelmezhető. Különös tekintettel arra, hogy az európai országok többségétől eltérően nálunk még hiányzik a nők (újra)foglalkoztatásának egyik fő formája, a részmunkaidő, ami valószínűleg sokak számára lehetővé tenné a munkába-lépést.

4.3.3 A megváltozott munkaképességűek[19] - Disabled

Az egészségükben tartósan károsodott, megváltozott munkaképességűek jelentős része kiszorult a munkaerőpiacról, s többségük passzív ellátásra (szociális járadékra, illetve rokkantsági nyugdíjra) kényszerült. A 90-es években 540.000-ről 740.000 főre nőtt az alacsony, de biztos jövedelem reményében a rokkantsági ellátottak száma, s közülük 450.000 a gazdaságilag aktív életkorba tartozott.

A megváltozott munkaképességű emberek esély egyenlőségének megteremtése, a passzív ellátások helyett a foglalkozási rehabilitáció esélyének biztosítása érdekében az Országgyűlés 75/1997.(VII.18.) OGY határozatában rendelkezett a megváltozott munkaképességűek és rokkantak társadalombiztosítási és szociális ellátó rendszerének átalakításáról.

A határozat értelmében a létrehozandó orvosszakértői feltételek, valamint a pénzbeli ellátások átalakításáért a Népjóléti Minisztérium, a foglalkozási rehabilitáció jogi és intézményi feltételeinek megteremtéséért a Munkaügyi Minisztérium lett felelős.

A foglalkoztatási törvény 1997. évi módosításával megváltoztak egyebek között a munkanélküli járadék és a rokkantsági nyugdíj folyósítási feltételei, lehetőség nyílt a munkanélküli ellátás meghosszabbított folyósítására.

1998. január 1-től a munkaerőpiaci szervezet központi egységei keretében létre kell hozni a foglalkozási rehabilitáció szakmai centrumaként a rehabilitációs munkacsoportokat.

---

[19] A fejezet Gere Ilona (Munkaügyi Kutatóintézet) tanulmánya alapján készült.

1997. tavaszán három - különböző munkaerőpiaci adottságú - megyében (Baranya, Fejér, Nógrád) megkezdődött a rehabilitációs munkacsoportok modelljének kialakítása. Mindhárom megyében felmérték a regisztrált munkanélküliek között a megváltozott munkaképességűek arányát (kb. 10 %), majd megkezdték a rehabilitációs tanácsadási tevékenységet.

Az eredményes rehabilitáció érdekében módosították a foglalkoztatásra kötelezett munkáltatók körét. 1998. január elsejétől valamennyi 20 főnél nagyobb létszámot foglalkoztató munkáltatónak - beleértve a korábban mentességet élvező költségvetési szerveket és non-profit szervezeteket is - a statisztikai állományi létszám 5 %-áig megváltozott munkaképességű dolgozót kell foglalkoztatni. A foglalkoztatási kötelezettségét nem teljesítő munkáltatók a hiányzó létszám után 1998-ban évi 11.000.- Ft rehabilitációs hozzájárulást kötelesek fizetni. A rehabilitációs hozzájárulás mértéke évről évre emelkedik, 1998-ban a minimális munkabér havi összegének 61%-a, majd a mindenkori minimális munkabérhez közelítő mértékű lesz.

A befizetésekből is képződő Rehabilitációs Alap jelentős része a megyei munkaügyi szervezetekhez kerül.

A foglalkozási rehabilitáció többletterheinek kompenzálása érdekében a kvóta felett foglalkoztatott megváltozott munkaképességű dolgozói létszám után a munkáltatók költségvetési dotációt igényelhetnek, amelynek mértéke a megváltozott munkaképességű részére kifizetett bér, de legfeljebb a minimálbér 45-150, szociális foglalkoztatók esetében 50-150 százaléka.

1998. január 1-től meghatározott kedvezményeket kaphatnak a 20 fősnél kisebb, de megváltozott munkaképességüeket foglalkoztató, valamint a non-profit szervezetek. Külön foglalkozik a jogszabály a megváltozott munkaképességűeket jelentős arányban foglalkoztató védett munkahelyek, (célszervezetek) támogatásával.

Jelenleg 47 célszervezet működik, 16 ezer foglalkoztatottal, közülük kb. 12 ezer a megváltozott - 6.000 a súlyosan megváltozott - munkaképességű. E célszervezetek támogatásának költségei teszik ki a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatására fordított összegek döntô részét.

A szándékok szerint erősödik a minőségi rehabilitációt lehetővé tevő szakmai átképzések, továbbképzések rendszere is és szervezés alatt áll három habilitációs célú központ a fiatal rokkantak foglalkoztatásának elősegítésére.

4.3.4 A roma népesség - The Rom

Magyarországon a legnagyobb lélekszámú etnikai kisebbség a roma népcsoport. A társadalmi és gazdasági helyzetet illetően sok szempontból heterogén népesség jelentős része él szegénységben, rossz körülmények között.

A teljes foglalkoztatás idején a romák (főként a férfiak) jelentős hányada dolgozott, - nagyrészt segéd- és betanított munkás munkakörökben. Az 1980-as évek végétől megkezdődött leépítések során, az átlagbér-szabályozás megszűnését követően azonban az elsők között vesztették el

munkájukat; a 90-es évek elején, a munkahelyek tömeges megszűnésekor pedig legtöbbjük állástalanná vált.

Munkanélküliként regisztráltságuk mértékéről nincs adat (részben, mert a roma szervezetek a pozitív célú diszkriminációt is ellenzik). A Magyar Háztartás Panel évek óta felméri a mintájában szereplő roma-családok tagjainak gazdasági aktivitását. Az 1997. évi felvételük szerint a roma népességben - csakúgy, mint a korábbi években - sokkal több a munkanélküli, mint a nem-romák között. A felvétel szerint a romák körében 55 %-os volt a munkanélküliségi ráta.

4.21 táblázat - Table 4.21

Munkanélküliség a roma-népességben - Unemployment among the Rom

%

A válaszadó a kérdező szerint According survey taker, respondent is*	Foglalkoz-tatott - Employed	Munkanél-küli - Unemployed	Inaktív Ec. inactive	Minta-nagyság - Nr.of sample	Munkanélkü-liségi ráta - Unempl. rate
Nem cigány - Not Rom	45	7	48	2.706	13,1
Cigány - Rom	20	25	55	109	55,3
Összesen - Total	**44**	**8**	**48**	**2.855**	**15,1**

* Rom organizations are opposed to affirmative action and positive discrimination, therefore questions about ethnicity are not part of the survey.

Adatforrás: Magyar Háztartás Panel, Műhelytanulmányok 9. Zárótanulmány, 1998. febr. 30. old. - **Source:** Hungarian Haushold Panel, Febr, 1998

A hazai cigányság problémáinak egyik elhivatott kutatója, Kertesi Gábor évekkel ezelőtt kimutatta, hogy a cigány etnikumhoz tartozók sokkal nagyobb erőfeszítéseket tesznek elhelyezkedésük érdekében, mint a többi munkanélküli. *{Kertesi Gábor: Employment and unemployment of gipsies before and after the change of regime, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 1995, Kéziratban}*

A társadalom (és a foglalkoztatáspolitika) többféle programot kezdeményezett ugyan (pl. a szociális földprogram keretében, termőföld juttatás a falun élőknek; az OFÁ-nak a non-profit szervezeteken keresztül bonyolított speciális programjai) az eredmények azonban eléggé szerények. Különösen a kis településeken élők elhelyezkedési esélyei rosszak, (mint valamennyi ott élő munkanélkülinek); a cigány származásúak esetében azonban a gyenge esélyeket is rontják az előítéletek.

A roma munkanélküliek mindeddig szervezett formában elsősorban közhasznú munkához juthattak. A többnyire nagy létszámú családok megélhetésének elősegítése az eddigieknél hatékonyabb társadalmi erőfeszítéseket kíván.

4.4 A munkanélküliség újabb okai - Current reasons of unemployment

Az OMMK már idézett adatai szerint 1997-ben havonta átlagosan több mint 57 ezren regisztráltatták magukat munkanélküliként: 46.899 nem-pályakezdő (83,5 %) és 9.240 pályakezdő (16,5 %).

Az 1994 óta havi átlagban növekvő számú új (vagy visszatérő) regisztrált munkanélküli nagy száma elsősorban azt jelzi, hogy a gazdaságban még távolról sem zárultak le az átalakulási folyamatok. Még mindig jelentős számban vesznek el munkahelyek; bár az újonnan regisztráltak egy része már gyerekgondozásról, katonaságtól a munkaerőpiacra visszatérő, időszakos (szezonális) munkáját befejező, a munkahelyén önként felmondó stb. is lehet. A KSH munkaerő-felmérésében az állást keresők mintegy 60-70 %-a azonban azért keres munkát, mert elvesztette addigi állását. Ha ezt közelítő adatként elfogadjuk, akkor úgy számolhatunk, hogy a gazdaság megszűnő munkahelyeinek zöme még mindig az erőteljes átrendeződési folyamatok következménye. A foglalkoztatottság adott szintje mellett az elbocsátások eléggé magas arányúak.

A munkahelyek megszűnését régebbi, még le nem zárult folyamatok, s újabbak egyaránt okozzák.

A jellemző folyamatok egyike még mindig a 90-es évek elején tönkrement, talpraállásra képtelen vállalatok megszűnése, a csőd, és főként a felszámolási eljárásokkal együttjáró munkahely-vesztés.

a.) A csődök, felszámolások - Bankrupties, liquidation procedures

A gazdaság konszolidálódásával (s az öncsőd intézményének megszüntetésével) 1993 után szembeszökően csökkent az új csőd-bejelentések száma (1995: 145 új ügy; 1996: 80, 1997: 50 ügy). A feltorlódott ügyek miatt azonban a bíróságok továbbra is évente mintegy 3 ezer csődeljárással foglalkoztak. Az elmúlt évek tapasztalatai szerint a csődbe került cégek részben vagyonuk, részben létszámuk csökkentésével próbálják visszaszerezni működő-képességüket.[20] Az évek során azonban jelentősen romlott a hitelezők megegyezési készsége, s ezért a bíróságok a csődbe került cégeket kénytelenek felszámolásra ítélni. A régi és az újabb fizetésképtelenség miatt 1998. január 1-én 18.410 jogi személyiségű cég állt felszámolás és végelszámolás alatt. *{A működő gazdasági szervezetek száma, KSH, 1998/1.}*

A felszámolók - ha már nincs esély a működő cég értékesítésére - előbb-utóbb kénytelenek megválni a még alkalmazott létszámtól. Noha a cégek nagy része kiürült az idők során, a felszámolásokkal még mindig vesznek el munkahelyek. Az elbocsátások új hullámát az 1-2 éve csődbe került

---

[20] Az Újpesti Gépelemgyár Kft-nél már az irodahelyiségeket és a termelő területet hatvan, illetve negyven százalékkal csökkentették, elbocsátották a dolgozók hetvenöt százalékát. 1995-96-ban már csupán tíz fővel tudták tovább csökkenteni a létszámot. *{Világgazdaság, 1997. ápr. 9.}*

cégek adták.[21] A nagyobbaknál az elbocsátások többszáz főt is érinthettek.

b.) A racionalizálások - Reorganisations

A „racionalizálás" gyűjtőfogalma alá - az egyszerűség kedvéért - sokféle indítékú létszámcsökkentést soroltunk. A cégek széles körében folyó újjászervezési, piaci alkalmazkodási akcióknak egyaránt részesei még állami (banki), külföldi és hazai magán tulajdonú, kisebb és nagyobb vállalkozások. A cél azonos: a gazdasági pozíció javítása, a hatékonyság növelése. A többnyire a cég egész gazdálkodását érintő erőfeszítéseknek egyik eleme a létszám lehető legtakarékosabb felhasználása. A létszámcsökkentés mértéke, a cég méreteitől is függően ugyan, de általában szerény, ez esetben a sok kicsi adódik hozzá a más indítékú és többnyire nagyobb arányú elbocsátásokhoz.[22]

Megkezdődött a folyamatosnak ígérkező létszámcsökkentés a közüzemi szolgáltató vállalatoknál: 800 fővel csökkentette létszámát a MOL, 600 fővel a KÖGÁZ, 600-an távoztak a Tiszai Erőműtől.[23]

---

[21] Néhány az újsághírekből:

- Mintegy 600 főt bocsátott el a Sepsiker. Megindult a felszámolási eljárás. *{Világgazdaság, 1997. dec. 15.}*
- Bezár a mosonmagyaróvári kerámiaszál-gyártó. A francia tulajdonú cég mintegy félmilliárd forintos beruházással megépített termelőüzemének kapacitását tavaly csak mintegy 60 százalékban használták ki. A céget egy éven belül felszámolják, a dolgozóknak felmondanak. *{Világgazdaság, 1997. márc. 4.}*
- A Szolnoki Bútoripari Kft megrendelés híján mintegy 200 dolgozóját kényszerszabadságra küldi. A felszámolás keretében az első jelentős létszámcsökkentés augusztus 8-án várható, amikor 100 dolgozót bocsátanak el a gyártól. *{Napi Gazdaság, 1997. jún. 20.}*
- A kisvárdai Vulkán Öntödei Kft-nél a januárban indult felszámolási eljárás alapján rövidesen 300 dolgozónak szűnik meg a munkaviszonya, bár a felszámoló nem kívánja felfüggeszteni az eladás idejére az életképes üzemrészek működését. *{Napi Gazdaság, 1997. márc. 11.}*

[22] Például:

- Megindult a reorganizáció az Atheneum Nyomdában - Elkerülhetetlen a létszámleépítés. A napokban új tulajdonoshoz került nyomdában a létszámot 160 fővel kell csökkenteni; a 260-ból 100 munkatársat tartanak meg. *{Világgazdaság, 1997. szept. 25.}*
- A tavaly privatizált Tiszai Vegyikombinát Rt. nyereséggel zárta a múlt évet, ezt csökkenő létszámmal érték el. A társaság létszáma néhány százalékkal csökkent; 1997-et 3.800 alkalmazottal kezdték. *{Népszabadság, 1997. febr. 27.}*
- A Raab Karcher összevonja a Tüzép-érdekeltségeit és a jelenlegi 675 fős létszám kisebb csökkentését is tervezi. *{HVG, 1997. máj. 3.}*

[23] Például:

- A MOL-nál „a leépítés folyamatos; a februári végi létszámhoz képest várhatóan további mintegy 500 dolgozó távozik. ... A tavaly augusztus végi, 16.155 fős létszámhoz viszonyítva - a tevékenység kihelyezéseken túl - legalább tíz százalékkal kell csökkenteni a cég létszámát 1997. június 30-ig". *{Világgazdaság, 1997. ápr. 9.}*
- A KÖGÁZ-nál „a tavalyi 1.400-ról ebben az évben mintegy 800 főre csökkent a foglalkoztatottak száma. *{Napi Gazdaság, 1997. febr. 4.}*
- Január 15-én jár le a Tiszai Erőmű Rt. önkéntes újrakezdési csomagjára a jelentkezési határidő. A lyukóbányai bányánál hatszázan éltek a felkínált lehetőséggel. *{Népszabadság, 1997. jan. 7.}*

Folytatódott a MÁV létszámának csökkenése, az 1995. évi 4.753, az 1996. évi 7.405 fős létszámcsökkentés után 1997-ben további 2.556 fő leépítését tervezték. *{Világgazdaság, 1997. ápr. 22.}*

A tervek szerint az év végéig ezer dolgozót kívántak elküldeni a Magyar Televízió Rt-től. *{Népszabadság, 1997. aug. 12.}*

Csökkent az alkalmazottak létszáma a nagy bankoknál is, egy év alatt csaknem 2.500 fővel. *{Napi Gazdaság, 1997. máj. 13.}*

A költségvetési szférában egyébként leálltak a korábban feltételezett, a tervezett állam-háztartási reformmal együttjáró létszámcsökkentések; bár a közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás nemzetgazdasági ágban mintegy 13 ezer, az oktatásban 33 ezer fővel csökkent a foglalkoztatottak száma 1997 utolsó negyedévében, az előző év azonos időszakához képest. Az egészségügy és szociális ellátás ágban ugyanebben az időszakban 20 ezer fő volt a növekedés. *{Munkaerőpiaci jellemzők, 1997. IV. negyedév, KSH, 1998. 23. old.}*

c.) Elbocsátások, különféle okból - Miscellaneous layoffs

A többé-kevésbé jól meghatározható okú létszám-csökkentéseknél jóval kisebb mértékben, de rendszeresen történtek elbocsátások - mint minden gazdaságban - egy-egy cég különféle gondjai, érdekei miatt.[24]

Korábbi, kormányzati elhatározásból folytatódott a szénbányászat leépítése. *{1997. IV. negyedévében 3,7 ezerrel csökkent a bányászatban foglalkoztatottak létszáma, az előző év azonos időszakához képest, Munkaerőpiaci jellemzők 1997. IV. negyedévében. KSH, 1998. 23. old.}*

Talán a bemutatottak is jelzik, hogy a nagyjából stabilizálódott egyenleg mögött még mindig erőteljesek voltak a munkahely-vesztést okozó folyamatok.

Más kérdés, hogy a foglalkoztatás alacsony szintjét fenntartották a munkahelyet teremtő folyamatok, mindenek előtt a fejlesztések és a zöldmezős beruházások, valamint a foglalkoztatáspolitika aktív eszközeire fordított pénzekből fedezett munkalehetőségek.

---

[24] Néhány példa:

- A Basalt Kft kőbányái rendelés-hiány miatt csökkentették a létszámot; az egykor foglalkoztatott 800 dolgozó helyett alig százan maradtak. *{Napi Gazdaság, 1997. febr. 25.}*
- A Fűzfői Nitrókémiai Rt. 200 dolgozót bocsátott el, főként azért, hogy a maradók fizetését a környékbeli üzemek magasabb átlagára növelhesse. *{Népszabadság, 1997. jan. 8.}*
- A Taszáron, illetve Kaposváron állomásozó amerikai katonák létszámának jelentős csökkenése miatt mondott fel 250 magyar dolgozójának a hadsereget kiszolgáló amerikai cég. *{Napi Gazdaság, 1997. jan. 20.}*
- Takarékossági okokból bezárta győri palackozóüzemét a Coca Cola, emiatt mintegy száz fővel csökkent a cég alkalmazottainak 1.500 fős tábora. *{Világgazdaság, 1997. szept. 19.}*

A női nyugdíjkorhatár emelése évenként halmozódóan mintegy 60 ezerrel több nőt tart a munkavállalási korúak között. A munkaerőpiacon maradók számát növeli a gyed igénybevételének újra-szabályozása is stb. Bár az intézkedések mindegyike gazdaságilag indokolható, a bővülő, de nem foglalkoztatható kínálat az inaktivitás növekedését, a munkaerőpiac tömeges elhagyását eredményezte.

A következőkben a 2,2 milliós (hazai munkavállalási korú) népesség inaktivitásának ismert és feltételezett okait tekintjük át.

5.2 Az inaktivitás indokai - Reasons of inactivity

A munkaerőpiactól távol maradásnak az egyén és a társadalom számára vitathatatlanul előnyös formája a továbbtanulás miatti távollét. A 15-19 évesek 60 %-át, a 20-24 éveseknek azonban már csak 12,5 %-át vonja ki a munkaerőpiacról a továbbtanulás.

5.2.1 A tanulók - Students above the age of 15

Az iskolarendszer évtizedek óta egyre több fiatalt tart vissza a munkaerőpiacra lépéstől. A továbbtanulók aránya 1988/89 óta, a nagylétszámú korosztályok megjelenése ellenére is töretlenül növekszik, s 1996/97-ben már több mint 631,2 ezer fiatal, a munkavállalási korúak 10,3 %-a vett részt nappali oktatásban.

5.3 táblázat - Table 5.3

A nappali tagozaton tanuló fiatalok száma és aránya az 1959/60-as - 1996/97-es tanévekben -
Number and % of full time students in 1959/60 - 1996/97 school years

ezer főben - thousand persons

Tanévek School year	15-25 évesek száma* Number* of pers. aged 15-25	ebből: tanuló - of which: students'			
		Tanulók száma Number of students'	%	A női tanulók - Female students'	
				Száma - Number	Aránya az összes tanuló %-ában - As % of all students
1959/60	1.432,5**	267,1**	18,6	109,9	38,2
1969/70	1.696,4**	465,6**	27,4	200,2	43,0
1979/80	1.464,4**	371,8**	25,4	174,9	46,5
1980/81	1.400,3	374,2	26,7	174,6	46,7
1989/90	1.445,5	483,0	33,4	232,6	48,2
1990/91	1.511,4	519,5	34,4	249,6	48,0
1991/92	1.561,0	547,6	35,1	267,3	48,8
1992/93	1.592,6	565,4	35,5	278,9	49,3
1993/94	1.609,4	577,7	35,9	287,8	49,8
1994/95	1.619,2	589,6	36,4	292,2	49,6
1995/96	1.618,9	605,3	37,4	301,1	49,7
1996/97	1.614,4	631,2	39,1	317,4	50,3

* Az adott év január 1-én - Year 1. Jan.; a korcsoportok elhatárolása eltér a lakossági felmérésétől - classification of age groups differs from the LFS'concept; this one contains the 25 year olds too.

** Népszámlálási adat - Data from Population Census

Adatforrás: KSH Évkönyvek - **Source:** Yearbooks, CSO

A nagylétszámú korosztályok helyébe már a jelentősen kisebb létszámúak léptek (1995. január 1-én 154,6 ezer volt a 15 évesek létszáma, 1997. január 1-én mintegy 138 ezer, 1998. elején pedig 129 ezer). A tanulás növekvő társadalmi igényét jelzi, hogy a csökkenő létszámokon belül folyamatosan növekszik az adott korosztályokhoz tartozó továbbtanulók aránya, elsősorban a 15-19 évesek körében.

1996-ban a 15-19 éves fiatalok 85, 1997-ben 86 %-a minősült gazdaságilag inaktívnak, a 20-24 évesek 39, illetve 40 %-a. Az együttesen mintegy 1,2 millió inaktív fiatal közül az 1996/97-es tanévben - a munkaerőmérleg adatai szerint - 564 ezer tanult; mégpedig a 15-19 évesek 70 %-a, a 20-24 évesek 34 %-a.

Az életkor növekedésével csökken a nappali oktatásban résztvevők aránya. A 15-16 éveseknek még 85-90 %-a tanul, a 24 éveseknek azonban már csak 4,5 %-a.

5.4 táblázat - Table 5.4

A nappali tagozaton tanulók megoszlása életkor és iskolatípusok szerint az 1996/97-es tanévben - Full time students by age and by type of school in the school year 1996/97

Életkor Age	**1997. I.1-én a népesség száma population total 1 Jan 1997**	Tanulók* Students*		Ebből: %-ban - of which: in percent					
		fő persons	%	ált. isk. primary school	gyógyped. isk.- for handicapped children	középfokú szakiskola vocational secondary school	szakmunkásképző iskola apprentice school	középiskola secondary school	egyetem főiskola college university
15	**138.066**	116.679	84,5	4,7	2,5	2,5	23,9	80,9	-
16	**143.715**	130.217	90,6	1,4	1,6	2,5	31,1	54,0	-
17	**154.536**	104.960	67,9	-	0,8	1,5	12,8	52,8	-
18	**161.937**	63.756	39,4	-	0,3	0,9	5,7	24,5	8,0
19	**170.814**	43.396	25,4	-	0,1	0,4	3,0	7,2	14,6
20	**177.977**	40.190	22,6	-	0,1	0,2	2,1	4,1	16,1
21	**189.318**	26.691	14,1	-	-	0,1	-	-	14,0
22	**181.062**	20.264	11,2	-	-	-	-	-	11,2
23	**150.677**	11.386	7,6	-	-	-	-	-	7,6
24	**146.306**	6.555	4,5	-	-	-	-	-	4,5
25	**141.631**	3.854	2,7	-	-	-	-	-	2,7
26 + or elder	-	6.907							
Total	-	**574.855**							

* Tanévnyitó (IX. 15.-i) adat, eltér az Évkönyvben szereplő adatoktól. - At the beginning of the school year (15 September)

Adatforrás: KSH, 1996. évi Évkönyv - **Source:** Yearbook 1996, CSO

A több mint egymillió, 15-24 éves korú inaktívból az iskolarendszer 564 ezer munkaerőpiaci távollétét igazolja, több mint 400 ezer esetében azonban más az ok. (Közéjük tartozhatnak a csak általános iskolát végzett 15-16 éves fiúk és lányok, akik esélytelenségük miatt nem is próbálkoznak munkakereséssel; az egyetemi, főiskolai felvételre, sorkatonai szolgálatra behívást várók, csakúgy, mint a már gyereküket gondozó fiatal anyák stb.) Nagy részük - munkaerőpiaci értelemben - tulajdonképpen rejtett munkanélküli.

Alap fedezte. Az előnyugdíjat a munkanélkülivé vált és legalább 6 hónapig munkanélküli járadékban részesültek vehették igénybe, ha megfeleltek a Foglalkoztatási Törvényben meghatározott feltételeknek. (Ennek költségeit a Szolidaritási Alap fedezte.) Foglalkoztatáspolitikai okból 1990-1997-ben összesen több mint 274,4 ezer fő került nyugdíjba. Minthogy az érintettek egy része évről-évre átkerül a rendes nyugdíjasok közé, 1997 végén százezer főt tett ki a foglalkoztatáspolitikai okból nyugdíjazottak állománya.

A fentiekben részletezett indokok szerint a 3,8 millió inaktívból 2,9 millió távolmaradásának van valamilyen jogcíme:

	ezer főben
- a (hazai) nyugdíjkorhatár feletti	1,604
- tanuló	631
- gyerekgondozáson lévő	295
- korhatár alatt nyugdíjazott	409
Együtt:	2,939

Mintegy 875 ezer munkavállalási korú távolmaradására nincs a fentiekhez hasonló egyszerű indok.

Az elhelyezkedni nem akaró, vagy nem képes emberek kisebb-nagyobb csoportja természetes tartozéka minden ország gazdaságának. Magyarországon a lényegében teljesnek tekinthető foglalkoztatottság éveiben mintegy 250-300 ezer olyan munkavállalási korú volt, aki nem tudott, vagy nem akart kereső foglalkozást vállalni. Eltartásukról családjuk gondoskodott.

A tömeges munkanélküliség megjelenésével, az állás-lehetőségek hirtelen és nagyarányú beszűkülésével egyre többen adják fel a reménytelennek ítélt álláskeresést. Demográfiai és egyéb jellemzőikről keveset tudunk. Mint az előzőekben bemutatott adatok jelezték: kb. 40 %-uk 24 évesnél fiatalabb, és 1997-ben több mint 60 %-uk volt nő.

A háztartásba visszahúzódók körében folyamatosan növekszik a nők száma. 1997-ben összességében a számításba vett 15-74 éves, 4.059,7 ezer nő közül 2.322,2 ezer volt inaktív. A munkaerőpiactól távol maradók között különösen a 20-24 évesek aránya magas; de a 25-29 évesek csaknem felét is az inaktív nők adják.

5.7 táblázat - Table 5.7

A gazdaságilag nem aktív nők aránya korcsoportonk szerint -
Percentage of economically inactive females by age group

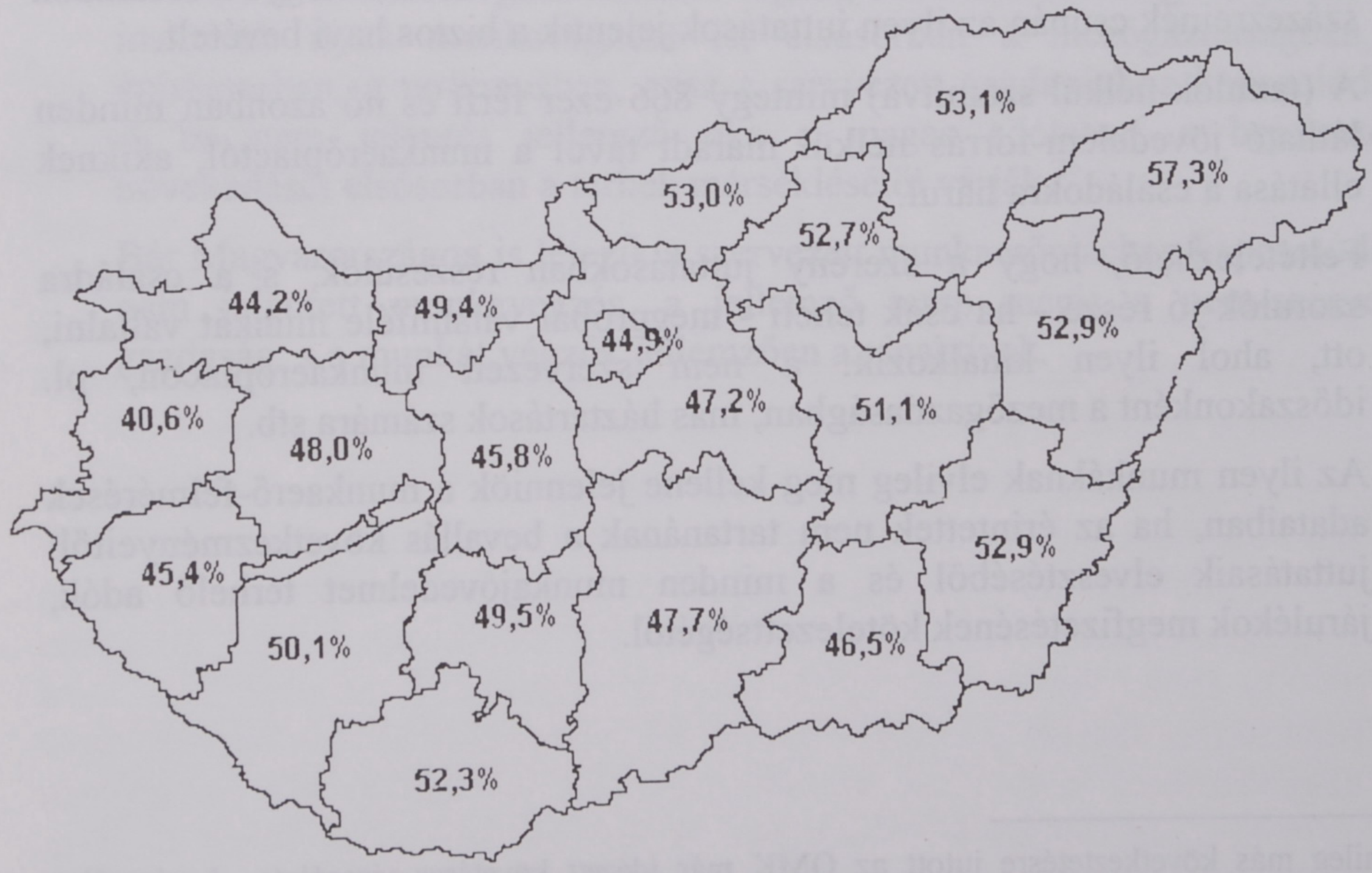
Korcsoport - Age group	Időszak - Period J-D					
	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.
15-19	78,5	80,2	82,4	85,9	87,1	88,2
20-24	39,4	42,6	43,5	46,6	50,7	50,8
25-29	37,9	40,2	40,3	45,7	46,5	47,1
30-39	20,1	22,2	25,0	28,1	28,9	30,7
40-54	22,7	24,7	27,5	28,8	28,6	29 8
55-59	80,7	83,2	86,2	85,3	84,5	83,8
60-74	92,1	94,2	95,0	96,6	96,5	97,0
Együtt - Total	**49,0**	**51,5**	**53,7**	**56,2**	**56,6**	**57,2**

Adatforrás: A munkaerő-felmérés idősorai 1992-1997, Adattár, 1997 KSH 1998 - **Source:** LFS, Time Series 1992-1997, CSO, 1998.

9. ábra - Chart 9.

A gazdaságilag nem aktív 15-74 évesek aránya megyénként, 1997 -
Percentage of economically inactive persons in 15-74 year old population by counties 1997

Országos arány: 48,8 %

5.3 Az inaktívak munkavállalási szándékai - Employment goals of the inactives

A munkaerő-felmérés adatai arra utalnak, hogy a munkaerőpiacot elhagyók 85-90 %-a nem is kíván visszatérni.

1997-ben az inaktívak mindössze 11 %-a vállalt volna munkát (a férfiak 14, a nők 10 %-a) de nem keresett, vagy keresett, de az állást nem tudta elfogadni („nem állt rendelkezésre").[25]

Az előzőekben 2,9 millió inaktív személy távollétére találtunk természetes indokot; csaknem 900 ezer esetre azonban nem adnak választ a felmérés adatai.

Az inaktívak egy része, bár többnyire szerény, de rendszeres jövedelmet élvezett (gyerekgondozási díj, segély vagy támogatás; öregségi, rokkantsági, korengedményes vagy előnyugdíj).

Számításaink szerint összesen mintegy 2,3 millió fő részesült a fenti jogcímek valamelyike alapján társadalmi eredetű jövedelemben. S ha a társadalom-biztosítást, a nyugdíj-alapot, a költségvetést összességében jelentősen meg is terhelik e kifizetések, az egyéneknek általában csak szerény bevételt jelentenek. (A legtöbb támogatás - pl. a gyerekgondozási díj, a korhatár alatti nyugdíj, az átlagos rokkantnyugdíj-összege jellemzően nem éri el a havi 15 ezer forintot.) Feltételezhető, hogy a családok százezreinek csupán az ilyen juttatások jelentik a biztos havi bevételt.

A (tanulók nélkül számítva) mintegy 866 ezer férfi és nő azonban minden látható jövedelem-forrás nélkül maradt távol a munkaerőpiactól, akiknek ellátása a családokra hárul.

Feltételezhető, hogy a szerény juttatásokban részesülők, s a családra szorulók jó része - ha csak teheti - megpróbál valamiféle munkát vállalni, ott, ahol ilyen kínálkozik: a nem szervezett munkaerőpiacon, pl. időszakonként a mezőgazdaságban, más háztartások számára stb.

Az ilyen munkáknak elvileg meg kellene jelenniök a munkaerő-felmérések adataiban, ha az érintettek nem tartanának a bevallás következményeitől: juttatásaik elvesztéséből és a minden munkajövedelmet terhelő adók, járulékok megfizetésének kötelezettségétől.

---

[25] Némileg más következtetésre jutott az OMK már ídézett követéses vizsgálata. A vizsgálat csupán a munkanélküli járadékban részesültekről ad információt; az inaktívak tömegei azonban valószínűleg nem voltak a járadékra jogosultak, s ezért nem is regisztráltatták magukat. A feltételezések szerint százezres sokaság el sem jutott a munkaerő-kirendeltségekig.
A munkanélküli járadékot az előző évben kimerítettek közül 1993-ban 48,4 ezren, 1994-ben 36,4 ezren, 1995-ben 21,5 ezren váltak inaktívvá; okát a legnagyobb arányban a saját egészségük megromlásában, különböző családi természetű adottságban (beteg hozzátartozó ellátása stb.) jelölték meg, a rokkant-nyugdíjra jogosultság és a gyerekgondozás mellett. Az érintettek csupán töredéke - 1996-ban 300 fő - jelezte, hogy nem is kíván elhelyezkedni. *{Lázár Gy.-Székely J.: i.m.}*

S bár a tapasztalatok szerint széles körben léteznek a nem-szervezett munkaerőpiac bizalmi alapon működő, a jórészt az inaktívakra (és részben a munkanélküliekre) épülő munkalehetőségeket közvetítő- és munkavégző hálózatai, ezek - az adott feltételek között - „rejtőzködő" hálózatok maradnak. Az sem feledhető: jórészt az ilyen munkaalkalmaknak köszönhető, hogy a hivatalosan nem foglalkoztatottak nagy része, köztük a társadalom leghátrányosabb helyzetű tagjai is megéltek valahogy, nem vált tömegessé és elviselhetetlenné a szegénység, a nyomor.

E munkavégzések nyílttá tételének szándéka csak akkor lehet sikeres, ha a szervezett munkaerőpiacot többnyire kényszerűen elhagyók esetében nem az alkalmi, esetleges keresetek megadóztatása a cél, hanem annak belátása, hogy a társadalom önvédelmi mechanizmusai által létrehozott „foglalkozások", a munkamegosztás új formái segítették és segítik létezni a különben menthetetlenül leszakadók sokaságát.

Az inaktívak immár a keresőkénél nagyobb táborában a nem-szervezett munkaerőpiac működésének tudomásulvétele, a nyílt működés elősegítése speciális megoldásokat kíván. (Például helyi foglalkoztatási egyesületek, non-profit szervezetek létrehozását, tevékenységük támogatását.)

A probléma egyébként jól ismert az Európai Unió tagállamaiban is. A tapasztalatok szerint azonban ott a be nem jelentett (undeclared) munkákat elsősorban a másodfoglalkozásúak végzik, bár számos országban jelentős az inaktívak ilyen munkavégzése is, elsősorban a mezőgazdaságban, az építőiparban, a turizmusban, azaz a szervezett gazdasághoz kapcsolódóan. A be nem jelentés jellemző oka a magas adóteher; a bejelentések növekedését elsősorban a terhek mérséklésétől várják.[26]

Bár Magyarországon is létezik a szervezett munkaerőpiachoz kapcsolódó be nem jelentett munkavégzés, a jellemző terep mégis a nem-szervezett gazdaság; s a munkát végzők jellemzően az inaktívak.

---

[26] Communication of the Comission on undeclared work European Comission, Directorate General 5, Brussels, V/A/1 1998. ápr.

II. A MUNKAERŐPIAC NÉHÁNY TOVÁBBI JELLEMZŐJE - FURTHER FEATURES OF THE HUNGARIAN LABOUR MARKET

6. *A KERESETEK ALAKULÁSA 1997-BEN* - EARNINGS IN 1997*

A rendszeres kereseti adatgyűjtések minden országban általában csak a jellemzően "hagyományos" munkavállalói rétegre terjednek ki, ami azt jelenti, hogy a legkisebb (általában 10, ritkábban 5 fő alatti létszámú) vállalkozásokról nincs kereseti információ. Ennek oka részben gyakorlati - a kicsi, gyakran csak 1-2 személyes szervezetek adminisztrációs terhelhetősége az átlagosnál kisebb - részben elvi. E körben ugyanis keverednek a tulajdonosi és az alkalmazotti jövedelmek, s a ténylegesen alkalmazásban állók esetében is gyakori, hogy a kereset egy részét legálisan, más részét pedig zsebből fizetik. Azaz a megfigyelési kör bővítése, kiterjesztése a kereseti információk minőségét ronthatja.

E megfontolásnak megfelelően a KSH a havi kereset statisztikai megfigyelésekor 1997-ben is a 10 fő feletti gazdálkodó szervezetekről, a foglalkoztatottság szempontjából jelentősnek minősülő non profit szervezetekről (pl. alapítványi, egyházi iskolák, szociális létesítmények) és létszámnagyságtól függetlenül a költségvetési intézményekről gyűjtött adatokat. Az itt foglalkoztatott 2.509 ezer fő az összes alkalmazásban álló mintegy 80-85 %-át jelentette.

1997-ben e körhöz tartozók foglalkoztatottsága stabilizálódott, az 1996. évi 7,5 %-kal szemben a létszámveszteség csak 1,5 % volt, s az is döntően a költségvetési szférában következett be. A versenyszféra néhány területén hosszú évek óta először 1997-ben nőtt a létszám. Így 1997-ben 9 %-kal többen dolgoztak a gépiparban, közel 7 %-kal többen a szálláshely szolgáltatás ágazatban. Továbbra is csökken a létszám az építőiparban, a mezőgazdaságban, ahol azonban a szezonális jellegű munkát vállalók számbeli növekedése ezt részben ellensúlyozza.

A megfigyelt körben foglalkoztatottak mintegy 94 %-a teljes munkaidőben állt alkalmazásban, hasonlóan az előző évihez. Bruttó átlagkeresetük 1997-ben (a publikált kereseti adatok hagyományosan csak a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra vonatkoznak) 22,3 %-kal emelkedett, s így átlagosan 57.270 Ft-ot ért el. Az 1997. évi - a fogyasztói árindex 18,3 %-os mértékéhez képest jelentős - bruttó keresetnövekedés ténylegesen ennél nagyobb, 24,1 %-os nettó keresetnövekedést jelentett az adó mértékének 1997. évi módosítása következtében (a legfelső adósáv 48 %-ról 42 %-ra csökkent). Így 1997-ben - 1994-hez hasonlóan - a reálkereset ismét nőtt, mégpedig közel ugyanannyival, 4,9 %-kal, mint amennyivel 1996-ban csökkent.

---

* **A fejezet szerzője: Dr. Lakatos Judit (KSH) - Author: dr. Judit Lakatos (CSO)**

6.1 táblázat - Table 6.1

A havi bruttó és nettó átlagkereset, a fogyasztói árindexek, valamint a reálkeresetek alakulása, 1989-1997 -
Monthly gross and net average earnings, the consumer price index and the real earnings, 1989-1997

Év Year	Teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi átlagkeresete* - Average monthly earnings of full time employees*				Fogyasztóiár index - Consumer price index	Reálkereseti index - Index of real earning
	bruttó - gross	nettó - net	bruttó - gross	nettó - net		
	Ft/hó/fő - HUF/months/pers.		előző év = 100,0 - previous year = 100,0			
1989	10.571	8.165	117,9	116,9	117,2	99,7
1990	13.446	10.108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991	17.934	12.948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992	22.294	15.628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993	27.173	18.397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994	33.939	23.424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995	38.900	25.891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46.837	30.262	120,4	116,9	123,6	94,6
1996	46.837	30.544**	120,4	117,4**	123,6	95,0
1997	57.270	38.145**	112,3	124,1**	118,3	104,9

* 1989-91: valamennyi jogi személyiségű szervezet; 1992-1994: a 20 fősnél nagyobb szervezetek; 1995-1997: a 10 fősnél nagyobb szervezetek. - Coverage of earnings data: 1989-1991: all organisation with legal entity; 1992-1994: 20+ organisations only; 1995-1997: 10+ organisations.

** A társadalombiztosítási járulék felső határának figyelembevételével számított nettó értékek. Net earnings data calculated by the upper limit of social insurance rate.

Adatforrás: Foglalkoztatottság és kereseti arányok 1993-96. KSH, 1995; Főbb munkaügyi folyamatok 1997. I-IV. negyedév, KSH, 1998. - **Source:** Employment and rate of earnings from 1993 to 1996, CSO, 1996; Main courses of labour in I-IV quarters of 1997, CSO, 1998

A kereset szintje és dinamikája tekintetében továbbra is jelentős különbség van a versenyszféra és a közszféra között. A két terület közötti kereseti olló különösen 1996-ban nyílt nagyra, amikor a versenyszférában 23,2, a költségvetési területeken mindössze 14,6 %-kal nőttek a keresetek. 1997-ben az alacsony bázishoz viszonyítva - és több központi intézkedéssel megtámogatva - a költségvetési szféra 23,2 %-os kereseti dinamikája meghaladta a versenyszféráét. A növekedés mértékéhez 1997-ben hozzájárult az is, hogy a fenntartók (az önkormányzatok és a tb.) maguk is nagyobb részt vállaltak ebben, mint tették azt 1996-ban. A megállapodásban 1997-re szereplő 17 %-hoz képest így - a pénzügyi kormányzat számára is némileg meglepő módon - hat százalékponttal nagyobb keresetemelkedés valósult meg, ami azonban csak ellensúlyozta az előző évi 5 százalékpontos elmaradást. (1996-ban a Költségvetési Intézmények Érdekegyeztető Tanácsában született megállapodás ugyanis 19,5 %-ról szólt.)

A jellemzően költségvetésből finanszírozott három gazdasági ág keresetdinamikája jelentősen eltért egymástól. A közigazgatás és kötelező társadalombiztosításban az átlagot jóval meghaladóan, 27,4 %-kal nőttek a

bruttó keresetek[27] az előző év azonos időszakához viszonyítva. Az oktatásban, illetve az egészségügy és szociális ellátásban a keresetek növekedése szerényebb volt (23,2 %, illetve 21,1 %). A költségvetés kereseti indexeit központi és helyi metszetben vizsgálva is jelentős az eltérés. A központi költségvetés keresetemelkedése 2,4 százalékponttal haladta meg a helyi költségvetés 22,2 %-os növekedését.[28]

Jogállás szerinti metszetben vizsgálva még jelentősebb különbségek mutatkoznak a közszférában. 1997-ben a szellemi munkakörben foglalkoztatott köztisztviselők bruttó átlagkeresete 86.350 Ft volt, 62,3 %-kal magasabb, mint a közalkalmazottaké. Az ágazati és jogállás szerinti eltérésben a különböző csoportok eltérő - esetenként igen erős - érdekérvényesítő képessége (lásd bíróság, ügyészség, központi államigazgatás) mellett az is meghúzódik, hogy a közigazgatásban kevéssé lehet eltérni az állami akarattól. Ez egyben azt is eredményezi, hogy a növekedési index - az 1997 évit kivéve - a költségvetés egészén belül itt változott a legkevésbé rapszodikusan.

6.2 táblázat - Tabie 6.2

A bruttó kereset növekedése a közszolgálati szférában 1992-97 -
Increasing of gross earnings in the public sector 1992-97
(előző év = 100,0% - previous year = 100,0 %)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Bruttó növekedés összesen - Total gross increasing	120,1	114,4	127,0	110,7	114,6	123,2
ebből: - from it:						
közigazgatás - public adm.	111,9	116,0	119,1	113,4	116,6	127,4
oktatás - education	122,9	112,4	131,9	107,4	111,8	123,2
egészségügyi és szociális ellátás - health and social work	120,4	112,6	132,4	109,2	115,4	121,1

Forrás: KSH - **Source:** CSO

A magasnak minősíthető keresetnövekedési ütem ellenére 1997-ben az ágazatok közötti kereseti különbségek nem csökkentek. Az egyébként is magas kereseti színvonalú ágakban, ágazatokban (pl. pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai, bányászat, közigazgatás, vegyipar) a bruttó keresetnövekedés üteme meghaladta a nemzetgazdasági átlagot, míg 20 % alatti maradt a keresetnövekedés a kereseti ranglista alsó harmadában elhelyezkedő területek közül a szociális ellátásban, a szálláshely szolgáltatás és vendéglátásban, de átlag alatti keresetemelkedés jellemezte a hagyományosan alacsony kereseti szintű mezőgazdaságot és a textília, ruházati, bőrtermék gyártást is. Az ágazatok kereseti arányait természetesen befolyásolja a gazdálkodó szervezetek létszámnagysága (pl. a szálláshely-szolgáltatásban, vendéglátásban, vagy a mezőgazdaságban a családi méretű

---

[27] A közhasznú munkán foglalkoztatottak keresetalakulását figyelmen kívül hagyva a növekedés 26,9 %

[28] A közhasznú munkán foglalkoztatottak keresetalakulását figyelmen kívül hagyva a növekedés 22,0 %

szervezetek a jellemzőek), valamint az ott foglalkoztatott munkaerő minősége. (Például a kereseti lista csúcsán elhelyezkedő pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai nemzetgazdasági ágban a foglalkoztatottak zöme szellemi munkakörben dolgozik, ami az átlagkeresetet egy más munkaerő összetételű területtel összehasonlítva megemeli. Igaz, hozható ellenpélda is. Így az oktatásban a diplomások kiemelkedően magas hányada ellenére a bruttó kereset az országos átlagnak 86 %-a, miközben a pénzügyi területé 1997-ben már az átlag kétszerese volt.) Ennek ellenére az ún. összehasonlítható (azaz a többé-kevésbé azonos munkakörben dolgozókra számolt) kereset alapján elvégzett vizsgálat is a fentivel többé-kevésbé megegyező ágazati sorrendet állít fel. A legjobban fizető területek között vannak ebben az esetben is a hagyományosan magas keresetű ágak, ágazatok (pl. bányászat, energetika, kőolajipar), amelyek érdekérvényesítő képessége is általában átlag feletti, valamint a kedvező jövedelmezőségű területek (dohányipar, egyes vegyipari területek, pénzügyi szolgáltatás).

A magas átlagkeresetű ágak, ágazatok közös jellemzője egyúttal az összes költségen belül az élőmunkaköltség viszonylag alacsony hányada, ami nemcsak a bérvitát könnyíti meg az érdekegyeztetés során, de a munkaadóknak is módot ad rá, hogy "nagyvonalúak" legyenek.

Az alacsony keresetű területek többsége egyben tartósan alacsony jövedelmezőségű (pl. mezőgazdaság vagy az ún. könnyűipar), az összes költségen belül magas a bérköltség aránya, esetleg erősen ki vannak téve dekonjunkturális hatásoknak (szálláshely szolgáltatás, vendéglátás, építőipar).

Az ágazati kereseti arányok tekintetében hagyományos - és végső soron 1997-ben is részben tovább növekvő - hátrány jellemzi a két nagy, döntően költségvetési forrásokból finanszírozott területet, az oktatást és az egészségügy és szociális ellátást. Míg a nyugat-európai országok többségében az itt dolgozók keresete - részben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők magas arányából következően - a nemzetgazdasági átlag felett van (oktatás), vagy alig marad el attól (egészségügy), addig nálunk az előbbi ág 14 %-kal, az utóbbi 21 %-kal maradt el az átlagtól 1997-ben.

E két költségvetési terület kereseti hátránya valószínűleg - legalábbis középtávon - továbbra is fennmarad, hiszen jelentősebb keresetnövekedés csak a hatékonysági kritériumok fokozott érvényesülése esetén képzelhető el. A jelentősebb átszervezések, valamint a technikai feltételek lényeges javítása azonban - ha elkezdődnének is - csak hosszabb távon hozhatnak eredményt.

6.3 táblázat - Table 6.3

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresetének alakulása a nemzetgazdaságban, 1997 - Monthy average gross earnings of full time employed 1997

Ág, ágazat megnevezése Sectors	Foglalkoztatotti súlyarány* Relativ weight in empl.*	Fizikai foglalkozásúak - Manual		Szellemi foglalkozásúak - Non manual		Alkalmazásban állók összesen - Al employed	
		Ft/HUF	1996 =100,0	Ft/HUF	1996 =100,0	Ft/HUF	1996 =100,0
Mezőgazdaság, vadászat, halászat - Agriculture, forestry	6,3	35 667	120,2	66 041	121,4	42 216	120,
Bányászat - Mining	0,5	64 751	127,2	130 340	128,2	76 952	128,
Feldolgozóipar - Manufacturing	27,4	46 254	120,8	99 868	126,1	57 597	122,
Ezen belül: - From it:							
Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártás - Manufacturing of food, beverages, tobacco	5,0	44 334	116,5	96 119	122,1	55 379	118,
Textília, ruházati bőrtermék gyártása - Textiles, wearing apparel, footwear, leather	5,0	32 281	122,2	70 106	122,3	36 675	121,
Fa-, papír-, nyomdaipari termék gyártás Wood, paper prod., publishing and printing	2,0	46 170	123,9	92 867	129,0	58 850	125,
Vegyipar - Chemistry	3,3	61 618	118,1	127 520	127,2	83 269	123,
Nemfém ásványi termék gyártása - Non-metallic mineral products	1,2	50 644	120,3	103 719	125,1	60 306	121,
Kohászat, fémfeldolgozás - Metals, metal products	2,9	50 930	121,5	93 306	125,1	59 378	122,
Gépipar - Machinery	7,1	50 477	122,5	100 551	127,4	61 312	122,
Egyéb feldolgozóipar - Furniture, recycling	0,9	34 566	122,5	68 218	122,7	40 664	122,
Villamosenergia-, gáz-, hő-, vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	3,3	61 586	120,8	107 484	119,9	75 729	121,
Építõipar - Construction	3,6	37 174	118,9	80 924	125,7	46 884	122,
Kereskedelem, közúti jármű, közszükségleti cikk javítása, karbantartása - Wholesale, retail trade, repair	7,9	34 502	117,8	81 262	121,2	53 733	118,2
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás - Hotels and restaurants	2,4	30 560	117,0	66 337	121,0	41 012	116,3
Szállítás, raktározás, posta és távközlés - Transport, storage and commun.	9,0	49 879	119,7	84 329	124,8	63 288	122,9
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai - Finance business services	2,5	65 962	138,6	115 222	127,5	114 083	128,5
Ingatlanügyletek, bérbeadás - Real estate, renting and business support	4,0	36 083	114,2	88 999	123,2	61 146	118,2
Közigazgatás és kötelező társadalom-biztosítás - Public administration	11,3	41 341	122,9	82 634	127,9	65 329	127,4
Oktatás - Education	9,8	28 262	121,3	54 448	122,1	49 460	123,0
Egészségügy és szociális ellátás - Health-care and social welfare	9,2	32 264	121,4	51 704	120,1	45 376	120,9
Ebből: - From it:							
Humán egészségügyi ellátás - Health	6,7	34 128	123,0	54 049	120,5	48 176	121,5
Szociális ellátás - Social work	2,3	27 705	118,1	39 863	118,2	34 721	118,7
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás - Other communical, public and personal services	2,8	38 670	116,3	71 432	113,7	54 533	113,9
Nemzetgazdaság összesen - All	**100,0**	**42 419**	**120,2**	**77 202**	**123,9**	**57 270**	**122,3**

* Az adott területen (ágban, ágazatban) foglalkoztatottak létszáma a munkaügyi statisztikában megfigyelt összes létszámhoz viszonyítva - Number of employed person in the given sector, comparing to the statistically observed population

Adatforrás: KSH - **Source:** CSO

A gazdálkodó szervezet nagysága önmagában nem feltétlenül keresetbefolyásoló tényező, bár általánosságban igaz, hogy a kisebb létszámot foglalkoztató vállalkozások kereseti színvonala egy adott ágazaton belül is elmarad az átlagtól. A 20 fő feletti létszám-kategóriákba tartozó gazdálkodó szerveztek növekvő kereseti szintjében és dinamikájában a szervezeti méret erőteljesen kifejezésre jut.

6.4 táblázat - Table 6.4

Fontosabb munkaügyi adatok létszám-kategóriánként, 1997 -
Main labour-statistic data by staff categories 1997

	Létszám kategóriák - Staff categories			
	11–20 fő - pers	21–50 fő - pers	51–300 fő - pers	300 + fő - pers
Működő gazdasági szervezetek száma - Number of active economic organization				
1996. december 31.	10.774	7.855	5.718	1.319
1997. december 31.	10.918	7.843	5.584	1.196
Alkalmazásban állók létszáma - Number of employees				
Ezer fő - Thousand persons	140,8	197,1	558,9	1.612,0
Előző év - Previous year = 100,0	109,0	97,2	102,5	97,0
Ezen belül: From it:				
Fizikai foglalkozású - Manual				
Ezer fő - Thousand persons	96,3	138,1	373,3	845,3
Előző év - Previous year = 100,0	109,5	99,2	101,5	96,0
Szellemi foglalkozású - Non manual				
Ezer fő - Thousand persons	44,5	59,0	185,6	766,7
Előző év - Previous year = 100,0	108,0	92,8	104,5	98,1
A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete - Monthy gross average earnings of full-time employees				
Ft - HUF	40.474	45.729	57.135	60.100
Előző év - Previous year = 100,0	112,2	113,4	125,3	123,2
Ezen belül: From it:				
Fizikai foglalkozású - Manual				
Ft - HUF	29.780	33.050	39.887	46.461
Előző év - Previous year = 100,0	119,0	113,2	120,5	121,6
Szellemi foglalkozású - Non manual				
Ft - HUF	63.695	75.024	91.388	74.696
Előző év - Previous year = 100,0	107,4	116,7	128,6	123,7

1997-ben a legmagasabb bruttó átlagkereset a 300 fő feletti gazdálkodó szervezeteket jellemezte (60.100 Ft, 23,2 %-os előző évhez viszonyított bruttó keresetnövekedés mellett). A szellemi dolgozók viszont az 51-300 fő közötti létszám-kategóriába tartozó gazdálkodóknál értek el kiugróan magas, közel 91.400 Ft-os bruttó átlagkeresetet, ami 28,6 %-os dinamikával párosult. Tény, hogy a középvállalatoknál a létszámban kevesebb, de éppen ezért a nagyvállalatok irányító munkaköreiben foglalkoztatottaknál egyénileg több felelősséget viselő szakembert készek az átlagosnál jobban megfizetni. A kategória keresetalakulása szempontjából azonban az sem közömbös, hogy a kifejezetten magas átlagkeresettel jellemezhető bankok, biztcsító társaságok közül a kisebbek ebbe a mérettartományba esnek.

Az egyéni keresetek alakulását természetesen számos tényező befolyásolja, de ezek közül itt csak két, az utóbbi években hangsúlyos, egymással is összefüggő tényező kiemelésére van lehetőség.

Az első a szellemi munkakörben dolgozók kereseti előnyének gyors növekedése, mely különösen intenzív volt 1997-ben, amikor a fizikaiak bruttó keresetnövekedésével szemben a szellemiek keresete 23,9 %-kal nőtt, és a bruttó keresetek közötti arány 1:1,8-ra módosult. Tekintettel arra, hogy a szellemi munkakörben dolgozók kereseti átlagát lehúzza az oktatás és az egészségügy, a versenyszférát vizsgálva még nagyobb különbséget találunk, 19,6 %-os, illetve 24,5 %-os dinamikát 1:2,1 arány mellett. A két állománycsoport kereseti különbségének gyors átrendeződésében sokféle tényező játszik szerepet, kezdve egy szűk manageri réteg nyugati színvonalú keresetétől, a nagyobb munkateljesítményt igénylő szellemi munkakörön át a magasabb végzettség megszerzése érdekében vállalt állami és családi beruházások reálisabb elismeréséig. Feltételezhető az is, hogy a különböző csoportok érdekérvényesítő képességének változása és a korábban az állami ideológia szintjére emelt egalizálás ellenhatása is tükröződik az elmúlt néhány év meglehetősen radikális változásában. (1997-ben a MüM ún. egyéni kereseti felvételének adatai szerint a vájár beosztásban dolgozók 102 ezer forintos átlagkeresete közel 4 ezer forinttal alacsonyabb volt, mint általában a mérnökként dolgozóké. Aligha kell emlékeztetni arra, hogy ez az arány 10 évvel ezelőtt még egészen más lett volna.)

Az előbbivel szoros összefüggésben a hazai kereseti viszonyokon belül a legnagyobb átrendeződés az iskolai végzettség, valamint a szakképzettség szintje szerint következett be. 1997-ben a versenyszférában az egyetemet végzettek keresete 4,2- szerese volt a csak alapfokú végzettségűekének, míg 1993-ban ez az arány 3,4-szeres volt. A főiskolát végzettek kereseti előnye 2,9-szeres, a technikusi végzettségűeké közel 2-szeres. A költségvetési szféra lemaradása minden végzettségi szint esetében jelentős, és az oktatási hierarchiában előrehaladva növekvő.

6.5 táblázat - Table 6.5

A bruttó átlagkeresetek alakulása iskolai végzettség szerint, 1997 -
Gross monthy average earmings by education 1997

(Ft - HUF)

Iskolai végzettség - Educational qualification	Versenyszféra - Competitive sectors	Költségvetés - Public sectors	Együtt - Together
8 általános vagy kevesebb - Primary education or less	41 041	30 967	38 156
Szakmunkásképző- és szakiskola - Apprentice, vocational school	47 477	37 742	46 271
Szakközépiskola -Vocatinal secondary school	63 077	46 398	57 716
Gimnázium - Secondary school	62 953	47 786	57 013
Technikum - High school for technicans	80 686	59 495	77 654
Főiskola - College	117 814	61 835	79 208
Egyetem - University	172 348	93 287	126 506
Összesen - All	**60 579**	**52 478**	**58 022**

Adatforrás: MüM - **Source:** Ministry of Labour

A fizikai munkakörökben a végzett munka képzettségigénye szintén jelentős keresetalakító tényező. 1997-ben a hierarchia csúcsát jelentő ún. mester szakmunkások bruttó keresete több mint 2,5-szerese volt a segédmunkát végzőkének.

Összefoglalva:

- 1997-ben a bruttó keresetnövekedés üteme a vállalkozói szférában megközelítette az ÉT ajánlás felső határát, a költségvetés területén pedig még ennél is magasabb volt. Így a két terület kereseti szintje körülbelül annyira közelített egymáshoz, mint amennyire nőttek a különbségek az előző évben.
- Az adósávok változtatása a bruttó keresetnövekedést meghaladó nettó keresetnövekedést és közel 5 % reálkereset javulást eredményezett. Az 1997 évi keresetnövekedési ütemben közrejátszott a nem rendszeres kereseti elemek kifizetésének 1997-re történő áthúzódása, illetve, hogy a társadalombiztosítási járulék alapjának kiterjesztése további jövedelemelemeket terelt vissza a keresetbe.
- A relatíve magas keresetnövekedési ütem mellett nőttek a gazdálkodók, az ágak, ágazatok közötti kereseti különbségek. E különbség mind fontosabb magyarázó tényezője az eltérő érdekérvényesítő képesség mellett a munkaerőköltségnek az összes költségen belüli hányada.
- Tovább nőtt a szellemi munkakörben foglalkoztatottak kereseti előnye, melyet a nettó kereset esetében tovább növelt az adósávoknak az elsődlegesen csak a magasabb jövedelműeket érintő módosítása. A magasabb iskolai végzettség kereseti elismertsége is tovább javult, ugyanakkor egyes költségvetési területeken (mindenekelőtt az oktatásban) dolgozó diplomások relatív kereseti leszakadása folytatódott.

7. *A MUNKAERŐ-KÖLTSÉGEK - THE LABOUR COSTS*[*]

A tőke és a munkaerő nemzetközi áramlásának kialakulásával fontossá vált az áramlás fő irányainak leírása, mozgatórugóinak, belső összefüggéseinek feltárása. Természetszerűleg merült fel az egyes országok igénye arra, hogy ezeket a folyamatokat a rendelkezésükre álló eszközökkel, a belső tőke- és munkaerő-piaci mozgásokkal összhangban befolyásolják. A munkaerő-piaci mozgások nyomon követése, a munkaerő alkalmazásával összefüggő költségek színvonalára és struktúrájára vonatkozó általános és specifikus információk közlése a 90-es évek végére - nemcsak az Európai Unióban, de az átalakuló országokban is - általánossá vált.

Munkaerőköltség alatt minden olyan, a munkáltatót terhelő kötelezettséget értünk, ami a munkaerő foglalkoztatásával, alkalmazásával kapcsolatban merül fel. A „költség" minden esetben a munkáltató szempontjából jelent költséget (esetenként rendezendő kötelezettséget). Statisztikai szempontból a munkaerőköltség fogalomkörébe tartoznak a munkáért járó díjazások, a le nem dolgozott időre járó kifizetések, a jutalmak, a prémiumok, a túlóradíjak, a természetbeni juttatások, az étkezési hozzájárulások, a munkavállalóknak nyújtott lakástámogatások, a továbbképzési költségek, a szociális és egyéb juttatások, a dolgozók munkába járási költségeinek térítése, a munkaruha költsége, a munkaerő-toborzással kapcsolatos költségek, a munkáltató társadalombiztosítási hozzájárulásai, valamint a bérekhez kapcsolódó, adójellegű kifizetései és a jóváírt támogatások.

Magyarországon az élőmunka igénybevételével kapcsolatos költségeket - a mutatókör tekintetében teljeskörűen - 1992-ben és 1996-ban figyelték meg. A versenyszférában a 20 fő feletti létszámot foglalkoztató vállalkozásoknál 1996-ban egy átlagos munkavállaló éves szinten 1.041 ezer forintba került a munkáltatónak. A havi átlagban keresetként kifizetett mintegy 50 ezer forinton kívül a munkáltató ezen összeg minden száz forintja után még további 75 Ft-ot fizetett ki az alkalmazás költségeként. Így egy átlagos munkavállaló foglalkoztatása havonta 87 ezer forintba került munkáltatójának, szemben az 1992. évi 39.590 Ft-os munkaerőköltséggel. A négy év alatt tehát 2,2-szeresére növekedtek a vállalkozások munkaerővel kapcsolatos költségterhei, ami azonos a fogyasztói árak ugyancsak ilyen időszaki emelkedésével. A forintban mért reál-munkaerőköltség tehát szinten maradt, ami kedvező a versenyképesség szempontjából.

---

[*] **A fejezet szerzője: Lindnerné Eperjesi Erzsébet (KSH) - Author: Ms E Lindner Eperjesi**

7.1 táblázat - Table 7.1

A munkaerőköltség színvonala és változása 1996-ban - Labour Costs in 1996 (continued)

Ág, ágazat *Industries*			Havi munkaerőköltség Monthly labour cost		Havi munkaerőköltség* Monthly labour cost*	
jele *code*		megnevezése *denomination*	Ft/fő HUF/pers	1992=100%	USD/fő USD/pers	1992=100%
	10	Szénbányászat	96 774	200,0	634,3	103,5
	13	Ércbányászat	119 106	209,6	780,7	108,5
	14	Egyéb bányászat	98 233	240,0	643,9	124,3
C	10–14	Bányászat	111 506	217,3	730,9	112,5
	15	Élelmiszer és italok gyártása	79 362	223,1	520,2	115,5
	16	Dohánytermékek gyártása	136 833	202,3	896,9	104,7
	15,16	Élelmiszer, ital és dohánytermék gyártása	80 401	222,2	527,0	115,1
	17	Textíliák gyártása	54 946	201,6	360,1	104,4
	18	Ruházati termék gyártása, szőrmekiké.	46 380	198,9	304,0	103,0
	19	Bőrkikészítés, bőrtermékek, lábbeli gyártása	47 597	206,7	312,0	107,1
	17–19	Textília, ruházati-, bőrtermék gyártása	49 445	200,4	324,1	103,8
	20	Fafeldolgozás	59 743	208,9	391,6	108,2
	21	Papír és papírtermékek gyártása	102 133	227,0	669,4	117,6
	22	Kiadói és nyomdaipari tevékenység	93 876	196,2	615,3	101,6
	20–22	Fa-, papír- és nyomdaipari termékek gyártása	82 681	206,8	541,9	107,1
	23	Kőolaj-feldolgozás és kokszgyártás	..	..	..	..
	24	Vegyi alapanyagok és termékek gyártása	122 377	264,0	802,1	136,7
	25	Gumi- és műanyag termékek gyártása	80 827	205,9	529,8	106,6
	23–25	Vegyipar	121 147	240,4	794,0	124,5
	26	Nemfém ásványi termék gyártása	83 828	225,1	549,4	116,5
	27	Kohászat	100 153	248,9	656,4	128,9
	28	Fémfeldolgozási termékek gyártása	72 924	203,7	478,0	105,5
	27,28	Kohászat, fémfeldolgozás	84 573	224,2	554,3	116,1
	29	Gépek, gépi berendezések gyártása, javítása	80 640	211,8	528,5	109,7
	30	Irodagép- és számítógépgyártás	79 715	175,9	522,5	91,1
	31	Villamosipari gépek és készülékek gyártása	89 124	205,5	584,2	106,4
	32	Híradástechnikai termékek gyártása, javítása	80 014	223,3	524,4	115,6
	33	Műszergyártás, műszerjavítás	82 527	213,8	540,9	110,7
	34	Közúti gépjárműgyártás	97 368	256,2	638,2	132,7
	35	Egyéb járművek gyártása és javítása	112 412	298,7	736,8	154,7
	29–35	Gépipar	85 936	221,5	563,3	114,7
	36	Bútor-, egyéb feldolgozóipari termék gyártása	55 082	198,3	361,0	102,7
	37	Nyersanyag visszanyerése hulladékból	..	..	..	..
	36,37	Egyéb feldolgozóipar	55 926	201,0	366,6	104,1
D	15–37	Feldolgozóipar	81 310	221,8	532,9	114,8
	40	Villamosenergia-, gáz-, hő-, vízellátás	122 323	243,3	801,8	126,0
	41	Víztermelés, vízkezelés és vízelosztás	81 924	220,3	537,0	114,1
E	40–41	Villamosenergia, gáz-, hő-, és vízellátás	111 222	244,4	729,0	126,5
C-E		Ipar	85 486	224,2	560,3	116,1
F	45	Építőipar	71 364	194,6	467,7	100,7
	50	Közúti jármű- és üzemanyag-kereskedelem	89 192	274,4	584,6	142,1
	51	Nagykereskedelem	105 958	211,2	694,5	109,4
	52	Kiskereskedelem	61 286	187,1	401,7	96,9
G	50–52	Kereskedelem, közúti jármű javítása	77 002	198,7	504,7	102,9
H	55	Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	66 159	209,9	433,6	108,7
	60	Szárazföldi és csővezetékes szállítás	82 305	212,8	539,5	110,2
	61	Vízi szállítás	84 276	245,2	552,4	127,0
	62	Légi szállítás	..	..	..	..
	60–62	Szállítás	85 295	216,3	559,1	112,0
	63	A szállítás kiegészítő tevékenységei	81 932	187,5	537,0	97,1
	64	Posta és távközlés	97 868	243,1	641,5	125,9
I	60–64	Szállítás, raktározás, posta és távközlés	88 180	221,6	578,0	114,8
	65	Pénzügyi tevékenység	165 424	233,5	1084,2	120,9
	66	Biztosítás és nyugdíjalap-kezelés	139 875	176,1	916,8	91,2
	67	Pénzügyi tev. kiegészítő szolgáltatásai	238 357	289,0	1562,3	149,7
J	65–67	Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	155 151	212,4	1016,9	110,0
K	70–74	Ingatlanügyletek, bérbedás	86 429	191,5	566,5	99,1
C-K		**Megfigyelt ágak összesen**	**86 763**	**219,2**	**568,7**	**113,5**

* Az MNB éves átlagos középárfolyamán számolva 1992-ben 79 FT/$; 1996-ban 152,57 Ft/$. - Average yearly exchange rate of the Hungarian National Bank in 1992 79 Ft/$; in 1996 152,57 Ft/$.

A munkaerőköltségek nagysága gazdasági ágak, ágazatok szerint meglehetősen differenciált, 192 ezer forintos sávban ingadozik. Kiugróan magas például a pénzügyi tevékenység kiegészítő szolgáltatásai ágazatban; alkalmazottanként havi átlagban mintegy 238 ezer, óránként pedig 1.600 Ft. A munkaerőköltség a ruházati termékek gyártása és szőrmekikészítés ágazatban a legalacsonyabb, 46,4 ezer Ft/hó. A pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai gazdasági ág átlagos munkaerőköltsége 1992-ben 84 %-kal haladta meg a megfigyelt ágak átlagát, míg 1996-ban előnye 79 %-ra csökkent.

7.2 táblázat - Table 7.2

A havi munkaerőköltség gazdasági ágak szerinti sorrendje 1996-ban Magyarországon - The rank of industries in Hungary in 1996

Nemzetgazdasági ágak a munkaerőköltség nagysága szerinti sorrendben - Industries	Nemzetgazdasági ág munkaerő-költsége az összes megfigyelt ág átlagának százalékában - Labour cost in percentage of the average
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai - Financial intermediation	178,8
Bányászat - Mining and quarrying	128,5
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	128,2
Szállítás, raktározás, posta és távközlés - Transport, storage and com.	101,6
Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás - Real estate, renting and business	99,6
Feldolgozóipar - Manufacturing	93,7
Keresk. közúti jármű-javítás és karbantartás - Wholesale and retail trade: repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	88,7
Építőipar - Construction	82,3
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás - Hotels and restaurants	76,3

A gazdasági ágak sorrendje annyiban változott, hogy a feldolgozóipar javított pozícióján, és megelőzte a kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása karbantartása ágat, bár még mindig közel 7%-kal „olcsóbb" a feldolgozóipari ágakban foglalkoztatott munkaerő, mint az átlag.

Lengyelországban a gazdasági ágak munkaerőköltségek szerinti sorrendje lényegesen eltér a magyartól. A legmagasabbak a munkaerőköltségek a bányászatban, ami a magas átlagkereseteknek köszönhető, mivel a kereseten és kötelező járulékokon kívűli munkaerőköltség-elemek aránya viszonylag alacsony a gazdasági ágban, különösen a második helyen álló pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai ághoz képest.

7.3 táblázat - Table 7.3

A havi munkaerőköltség gazdasági ágak szerinti sorrendje 1996-ban Lengyelországban - The rank of industries in Poland in 1996

Nemzetgazdasági ágak a munkaerőköltség nagysága szerinti sorrendben - Industries		Nemzetgazdasági ág munkaerő-költsége az összes megfigyelt ág átlagának százalékában - Labour cost in percentage of the average
C	Bányászat - Mining and quarrying	165,3
J	Pénzügyi tevékenység es kiegészítő szolgáltatásai - Financial intermediation	148,7
E	Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	135,2
K	Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás - Real estate, renting and business	104,8
I	Szállítás, raktározás, posta és távközlés - Transport, storage and com.	99,1
F	Építőipar - Construction	89,5
D	Feldolgozóipar - Manufacturing	89,3
G	Keresk. közuti jármű-javítás és karbantartás - Wholesale and retail trade: repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	89,2
H	Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás - Hotels and restaurants	66,0
C-K	**Megfigyelt ágak összesen - Together**	**100,0**

7.1 Munkaerőköltségek az Európai Unióban - Labour Costs in EU

A munkaerőköltség színvonalának, belső összetételének alakulása a világon mindenütt fontos szerepet játszik a bérmegállapodásoknál, a munkaerő-piaci politika kialakításában, valamint nemzetközi viszonylatban az országok és a vállalkozások versenyképességének mérésében.

A munkaerőköltség fogalmának kialakulásához a piacgazdaságokban történetileg a társadalombiztosítás rendszerében fokozatosan végbe ment liberalizálódási folyamat vezetett. Ennek kapcsán a nyugdíj-, élet-, baleset-, egészségbiztosítás stb. mind szélesebb rétegekre terjedt ki. A társadalombiztosítási, de általában a szociális és jóléti juttatások széles körben elterjedtek és a munkaerő-piaci döntések fontos motiváló tényezőivé váltak. Ez egyfelől azt jelenti, hogy az ilyen jellegű juttatások a munkavállalók jövedelmének lényeges részei, másfelől azt is, hogy a menedzsment személyügyi politikája kialakításában és döntéseiben fontos szerepet kapnak az élőmunkával kapcsolatban felmerülő költségek. Ez az oka annak, hogy a fejlett piacgazdaságú országokban már évtizedek óta gyűjtenek információkat a munkaerővel kapcsolatos költségekről. Így a nemzetközileg is egységes mérési elvek kialakítása és alkalmazása elengedhetetlen a munkaerő-piaci folyamatok megértéséhez, a foglalkoztatási esélyek növelését célzó politikai döntések megalapozásához. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1966-ban fogalmazta meg a munkaerőköltség fogalmára, tartalmára és osztályozására vonatkozó ajánlásait. Az Európai Közösség országaiban négy évenként vizsgálják a

munkaerővel kapcsolatos költségek szintjét, összetételét, magas fokon harmonizált statisztikai felvétel keretében, amit Magyarország is adaptált. Az 1996. évi felvétel eredményei előreláthatólag 1998 végén állnak majd rendelkezésre. Két felvétel közötti időszakban becslésekkel helyettesítik a hiányzó adatokat, így mód nyílik éves gyakoriságú összehasonlító elemzések készítésére. Az átalakuló országok közül Csehország, Lengyelország és Magyarország EU-hoz való csatlakozása napirenden van, így ezek az országok immár nemcsak a külföldi tőkéért folyó versenyben vetélytársai egymásnak, de versenyeznek az EU csatlakozás feltételeinek mielőbbi teljesítéséért is elsősorban azért, hogy a csatlakozással járó előnyöket mielőbb verseny-előnnyé változtathassák a nemzetközi piacon. Érdekük tehát az európai sztenderdek szerinti megmérettetés.

7.4 táblázat - Table 7.4

Egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltségek az iparban* - Hourly labour costs in industry*, 1996

Ország - Countries	Munkaerőköltség ECU/óra Hourly labour cost ECU	Magyarország=1 - Hungary=1
Belgium – (B)	25,11	8,37
Németország (régi terület) – (Old D)	28,62	9,54
Németország (új tartománya) – (New D)	19,51	6,50
Spanyolország – (E)	12,96	4,32
Franciaország – (F)	22,28	7,42
Írország – (IRL)	13,94	4,65
Luxemburg – (L)	19,97	6,66
Hollandia – (NL)	22,25	7,42
Finnország – (FIN)	20,30	6,77
Svédország – (S)	19,51	6,50
Norvégia – (N)	21,66	7,22
Japán – (J)	17,43	5,81
Lengyelország – (PL)	3,00	1,00
Magyarország – (H)	3,00	1,00
Csehország** – (CZ)	2,60	0,87
Szlovákia** – (SL)	2,30	0,77

* Ipar: bányászat, feldolgozóipar, villamosenergia-ipar, építőipar - Industry: mining, manufacturing, electricity, construction

** feldolgozóipar - manufacturing

Adatforrás: EUROSTAT, Lengyel, Magyar Statisztikai Hivatal (továbbvezetett munkaerőköltség előzetes) - **Source:** EUROSTAT, Polish CSO, Hungarian CSO, prelimimary data of updated labour-costs

Az ipari szektorban a régi Németország területén volt a legmagasabb az egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltség, mintegy 9,5-szerese a magyarnak, Hollandiában, Franciaországban és Svédországban pedig 7-szer akkorák a munkaerőköltségek. Az ír és a spanyol munkáltatóknak 4–5-ször annyiba kerül a hazai munkaerő, Japánban pedig 6-szor magasabb a munkaerő ára mint Magyarországon. A lengyel vállalkozók közel annyit fordítanak a munkaerő alkalmazására, mint a magyarok, a csehek 13 %-kal, a szlovákok pedig 23 %-kal kevesebbet.

Az Európai Unión belül 1992 és1996 között[29] Spanyolországban csökkent a munkaerőköltség, míg Írországban és Norvégiában szerény mértékben, de a magyarországinál jobban, Svédországban pedig kevésbé nőtt. Relatív helyzetünk nem változott lényegesen. A nyugat-európai tőke számára Magyarország továbbra is jó befektetési helynek ígérkezik, legalábbis az emberi erőforrással kapcsolatos költségek nagysága tekintetében.

7.5 táblázat - Table 7.5

Egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltségek az iparban - Hourly labour costs in industry

Országok - Countries	Változás - Changes	
	üteme - growth rate 1992–1996	index - index 1992=100%
Belgium – (B)	4,2	118,1
Régi Németország – (Old D)	5,5	123,7
Új Németország – (New D)	13,0	163,0
Spanyolország – (E)	- 3,8	85,8
Franciaország – (F)	3,9	116,5
Írország – (IRL)	2,2	108,9
Luxemburg – (L)	3,9	116,4
Hollandia – (NL)	3,7	115,5
Ausztria – (A)	5,8	125,1
Svédország – (S)	0,6	102,6
Norvégia – (N)	2,8	111,8
Japán – (J)	1,4	105,7
Magyarország – (H)	0,9	103,6

7.2 A munkaerőköltség főbb összetevők szerinti szerkezete - Labour costs according to main elements

Az élőmunkaköltségen belül három fő összetevőt szoktunk megkülönböztetni. Az első költségtényező a munkabér, illetve a kereset, aminek mértékét a munkaerőpiacon kialakult kereslet-kínálati viszonyok, s jórészt a társadalmi megállapodások (ágazati, vállalati kollektív szerződések) határozzák meg. Magyarországon 1992 és 1996 között a keresetek 120,2 %-kal emelkedtek, követve az inflációt. (Miután a nettó kereset növekedése az adott időszakban 16 százalékponttal alacsonyabb volt, mint a bruttó kereseté, a munkavállalók keresetének reálértéke 14%-kal csökkent). A keresetek részaránya az összes munkaerőköltségen belül alig változott (1992-ben 56,9 % volt, 1996-ban pedig 57,1 %).

A második tényező az állam által előírt kötelező adók és járulékok. A gazdasági átalakulás költségeit részben a munkavállalóknak (az előbb említett fogyasztói árnövekedéstől elmaradó nominálkeresetek révén), részben a munkáltatóknak kellett vállalniuk a foglalkoztatás költségeinek emelkedése révén. 1995-ben, illetve 1996-ban némi csökkenés következett be a kötelező járulékok mértékében, de a társadalombiztosítási járulékalap fokozatos kiterjesztése a kereseten kívüli elemekre végül is azt

---

[29] Forrás: Labour Costs Updating 1992–1995 EUROSTAT.

eredményezte, hogy a négyéves időszakban a kereseteknél valamivel gyorsabban, 121,0 %-kal emelkedett a kötelező járulékok szintje. 1996-ban a kötelező társadalombiztosítási járulékok a munkaerőköltség 29,2 %-át adták, szemben az 1992. évi 29 %-kal, ami nemzetközi viszonylatban magasnak számít, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy ez nem tartalmazza az olyan, szintén kötelező, de nem járulék jellegű kifizetéseket, mint a betegszabadság munkáltatót terhelő része. Összehasonlításul: az Európai Unió 12 tagországának átlagában a kötelező társadalombiztosítási költségek aránya 1992-ben 15 % volt.

A harmadik tényező a kötelező járulékokon túlmenő, általában a munkáltató által önként vállalt többletteher. Mértékét a hagyományok, a munkáltató cég mérete, relatív anyagi helyzete, valamint a szociális-jóléti tevékenységnek az általános vállalatpolitikán belüli szerepe határozza meg. Alakulását korlátozott mértékben ugyan, de gyakran állami szabályozás is befolyásolja. A kötelező járulék magas szintjén túl az egyéb juttatások és költségelemek között is számos olyan van, amelyeknél a juttatások minimális szintje szabályozott (például napidíj, munkába járás költségei, végkielégítés, a korengedményes nyugdíj egyösszegű megelőlegezése vagy a betegszabadság bizonyos hosszára jutó díjazás munkáltató általi kötelező térítése stb.). Míg 1992-ben a kereset minden száz forintjára 25 Ft egyéb, munkához kapcsolódó kifizetés jutott, 1996-ban ennél alig kevesebb, 24 Ft. A megfigyelt nemzetgazdasági ágakban négy év alatt 0,4 százalékponttal lett kisebb ezen költségelemek aránya, 1996-ban 13,7 %.

A kereseten kívüli juttatások közül a jóléti, szociális és kulturális költségek aránya a legmagasabb, 17,2 %. A havonta mintegy 2.048.- Ft-ra tehető szociális juttatások közül 1.116.- Ft az étkezési hozzájárulás. A munkáltatók és munkavállalók számára egyaránt előnyös juttatási forma gyakorlatilag minden teljes munkaidős dolgozóra kiterjed, s a munkavégzéshez kapcsolódó jövedelmek közül talán ez a „legolcsóbb", hiszen sem társadalombiztosítási kötelezettség, sem személyi jövedelemadó nem terheli.

A bel- és külföldi kiküldetés díjának - amelyben a munkavállalóknak csak egy része részesül - szintén magas az egy főre jutó hányada, bár aránya 1992. évhez képest 2 százalékponttal csökkent. A munkakörhöz kapcsolódó költségtérítések aránya ezzel szemben emelkedő volt. Amíg 1992-ben a kereseten és kötelező járulékon felüli elemek 12,4 %-át jelentették az ilyen jellegű kifizetések, 1996-ra 15,5 %-ra emelkedett arányuk. A munkakörhöz kapcsolódó költségtérítések döntő hányada a gépkocsihasználattal és a lízingdíjakkal kapcsolatos.

Kedvező, hogy a szakoktatásra, továbbképzésre fordított költségtérítések, illetve juttatások aránya emelkedett, bár valószínű, hogy az átlagosan havi 640 Ft-os összeggel nem lehetünk elégedettek.

A munkáltató által önként vállalt biztosítás jelentősége növekedett az elmúlt években annak ellenére, hogy a vállalkozások többségének anyagi lehetőségeiben lényeges változás nem történt. Az 1992-ben megjelenő biztosítási forma 1996-ban már az egyéb juttatások 4,0 %-át adja.

7.6 táblázat - Table 7.6

A kereseten és kötelező járulékokon kívüli munkaerőköltség-elemek - Elements of labour costs beyond earnings and compulsory contributions

Munkaerőköltség-elemek - Element of labour costs		Ft/fő/hó HUF/pers/ month	1992=100%
18.	Jóléti (szociális) és kulturális költségek - Welfare services	2.048	184,8
22.	Érdekképviseleti és társadalmi szervezeteknek nyújtott támogatás - Grants to trade or credit unios	102	237,2
23.	Bel- és külföldi kiküldetés költségei - Mission expenses	1.732	186,8
24.	Munkakörhöz kapcsolódó költségtérítések - Status related payments	1.848	265,5
26.	A megváltozott munkaképességű dolgozók keresetkiegészítése - Contribution to disability insurance scheme	26	118,2
27.	Természetbeni juttatás - Benefits in kind	503	247,8
28.	Korengedményes nyugdíj igénybevételéhez munkáltatói hozzájárulás Early retirement schemes	669	243,3
29.	Végkielégítés - Severance pay	522	116,0
30.	A betegszabadság díjazása és a táppénzből a munkáltatót terhelő hányad - Sickness payments	891	345,3
32.	Szakoktatással, továbbképzéssel kapcsolatos kiadások - Vocational training cost	640	300,0
33.	Munkábajárással kapcsolatos költségtérítések - Reimbursement of fare expenses	732	211,6
34.	Jubileumi jutalom - Jubilee gratuities	54	83,1
35.	A munkáltató által önként vállalt élet-, baleset-, betegség és nyugdíj-biztosítás díja - Voluntary insurance schemes	471	1.023,9
36.	Egyéb juttatás - Other expenditure	229	119,3

Magyarországon, összehasonlítva az EU tagállamaival az összes munkaerőköltségen belül jóval alacsonyabb a közvetlen költségek részaránya. A felsorolt országok közül a közvetlen munkaerőköltségek Belgiumban hasonló súlyúak. A társadalombiztosítási ellátással kapcsolatos költségterhek mértéke közel azonos, valamivel több mint 90 %. Eltérés a két ország között az, hogy Magyarországon az egyéb költségek is viszonylag nagy súlyúak, ebben viszont Ausztriához hasonlítunk.

7.7 táblázat - Table 7.7

Munkaerőköltség összetétele 1996-ban - Composition of labour costs in 1996

%

Országok - Countries	Közvetlen - Direct	Társadalombiztosítás - Social security	Egyéb - Other
	Költségarány - Costs in percentage of labour costs		
Belgium – (B)	66,7	32,8	0,5
Régi Németország – (Old D)	75,4	22,5	2,1
Új Németország – (New D)	76,6	20,6	2,8
Írország – (IRL)	82,7	14,4	2,9
Luxemburg – (L)	85,1	14,3	0,6
Hollandia – (NL)	75,6	21,9	2,5
Ausztria – (A)	75,0	18,3	6,7
Finnország – (FIN)	73,6	23,6	2,8
Svédország – (S)	71,5	28,5	-
Norvégia – (N)	84,3	15,7	-
USA	77,7	22,3	-
Magyarország – (H)	62,2	31,4	6,4

8. *A MEZŐGAZDASÁG FOGLALKOZTATÁSI KÉPESSÉGE* - EMPLOYMENT CAPACITY OF AGRICULTURE*

8.1 A foglalkoztatásra ható főbb változások - Major changes affecting employment

1997-ben kis mértékben (14,6 ezer fővel) ismét csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. 1996-ben úgy tünt, hogy megállt az évtized eleje óta tartó, előbb zuhanás-szerű, majd lassuló létszám-fogyás, sőt a KSH munkaerő-felmérése szerény mértékű (7,3 ezer fős) létszámnövekedést regisztrált. A növekedés nem bizonyult tartósnak. Úgy tűnik, hogy tovább folytatódik a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának és arányának a gazdasági-társadalmi fejlődés során szükségszerűen végbemenő csökkenése. Magyarországon tulajdonképpen - bár a fejlett ipari országokhoz képest némi fáziskéséssel - a századforduló óta megfigyelhető folyamat a 96-os évek elejétől gyorsult fel, a mezőgazdaságot mélyen érintő tulajdoni, szervezeti változások hatására.

Az 1990-es évek közepére az átalakulási folyamat nagyrészt nyugvópontra jutott, bár még nem zárult le. A mezőgazdasági foglalkoztatás mértékét, összetételét a következő években várhatóan elsősorban az EU-hoz csatlakozásunk időpontja, illetve a csatlakozási feltételek befolyásolják.

Mint országosan, a mezőgazdaságban is szaporodtak a gazdálkodó szervezetek. 1996-ban mintegy 2 ezerrel, 1997-ben közel 6 ezerrel volt több a müködő szervezet az előző évinél.

1997. végén már 38.149 működő gazdálkodó szervezetet mutattott ki a KSH *{Működő gazdasági szervezetek száma. 1998/l. KSH}*. Kisebb hányaduk jogi személyiségű (1.915 szövetkezet, 4.136 kft. és 204 részvénytársaság). A gazdálkodók meghatározó többségét (72 %) az egyéni gazdálkodók (27.427 fő) adták. (Megjegyezzük, hogy az egyéni gazdaságokat működtetők 54 %-a főfoglalkozású, 26 %-a mellékfoglalkozású és 20 %-a nyugdíjas.) A regisztráltak azonban valószínűleg csak a felét, esetleg még kisebb hányadát jelentik a működő regisztrált mezőgazdasági önállóknak. (A nagyságrendi különbséget az 1996. évi mikrocenzus jelzi, amely a mezőgazdaságban kereken 57 ezer egyéni vállalkozót mutatott ki.) Az egyéni gazdálkodókat ugyanis az érvényes szabályozás nem kötelezi a tevékenység regisztrálására.

Az 1994-ben alakult 4.431 vegyes tulajdonú gazdasági szervezet közül 215 (4,8 %) jött létre a mezőgazdaságban, 1995-ben a 3.720-ból 103 (2,7 %), 1996-ban a 4.088-ból 107 (2,6 %), 1997-ben 4.396-ból 111 (2,5 %).

A szervezeti rendszer viszonylagos stabilizálódását a foglalkoztatottságra és a munkanélküliségre vonatkozó újabb adatok is tükrözik.

---

* **A fejezet szerzői: Dr. Fóti János - Dr.Lakatos Miklós (KSH) - Authors: dr. J. Fóti - dr. M. Lakatos (CSO)**

8.2 A mezőgazdaság foglalkozási viszonyai - Employment in the agriculture

a.) A munkaerőmérleg adatai - According to the Labour Accounts

A mezőgazdaság egészének (amibe a vadgazdálkodás, a halászat és az erdőgazdálkodás is beletartozik) foglalkoztatási helyzetéről a hazai szabályozás szerint a munkaerő-mérlegek adnak részleges áttekintést.

8.1 táblázat - Table 8.1

A mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1988-1997-ben - Employment in agriculture and forestry in 1988-1997

Év január 1. Year, 1 Jan	Foglalkoztatottak száma - Employed (1000 fő - in 000)	Változás az előző évhez képest - Change to the previous year		Index 1988=100
		fő - pers.	%	
1988	1.028,0			
1989	986,1	- 41,9	4,1	95,9
1990	955,0	- 31,1	3,2	92,8
1991	835,4	- 119,6	12,5	81,2
1992	647,7	- 187,7	22,5	62,9
1993*	432,8	- 216,4	33,4	42,1
1994*	371,8	- 61,0	14,1	36,1
1995*	348,2	- 23,6	6,3	33,9
1996*	326,5	- 21,7	6,2	31,8
1997*	338,3	+ 11,8	3,6	32,9

* Az újabb ágazati osztályozás szerint - According to the standard international classification

Forrás: KSH munkaerőmérlegek - **Source:** Labour Accounts, CSO

A mezőgazdaságban főfoglalkozásúként dolgozók döntő hányada (91,6 %-a) - a nemzetgazdaság egészéhez hasonlóan - aktív kereső. A nyugdíjasként foglalkoztatottak száma már jelentéktelen; nőtt viszont a gyermekgondozási ellátás mellett foglalkoztatottaké.

8.2 táblázat - Table 8.2

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámának alakulása 1991-1997-ben - Employment in the agriculture 1991-1997

Év január 1. Year 1 Jan	Foglalkoztatottak - Employed	ebből: - from it:			
		aktív keresők - active earners		Nyugdíjaskén foglalkoztatott - pensioners	Gyermekgondozáson levő - on parental leave
	1000 fő - 000 pers.		a foglalkoztatottak %-ában - in % of employed	1000 fő - 1000 pers.	
1991	835,4	752,2	90,0	57,5	25,7
1992	647,7	588,9	90,9	35,1	23,7
1993	431,3	391,9	90,9	19,2	20,2
1993*	432,8	.	.	.	.
1994*	371,8	344,8	92,7	12,6	14,4
1995*	348,2	323,8	92,9	10,2	14,2
1996*	326,5	298,3	91,4	8,3	19,9
1997*	338,3	309,9	91,6	7,1	21,3

* A megváltozott ágazati besorolás szerint - According to the standard international classification

Forrás: KSH munkaerőmérlegek - **Source:** Labour Accounts, CSO

b.) A lakossági felmérés adatai - According to LFS

Az 1992 óta végzett felmérések a mezőgazdaságban az alábbi foglalkoztatott létszámot regisztrálták.

8.3 táblázat - Table 8.3

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és megoszlása - Number of employed in agriculture and its share of the economy

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Foglalkoztatottak száma (1000) - Nr. of employed, '000'	460,1	349,4	327,6	295,1	302,4	287,8
Aránya a nemzetgazdaság-ban % - As % of the economy	11,3	9,1	8,7	8,0	8,3	7,9

Adatforrás: Munkaerőpiaci jellemzők 1997. IV. negyedévében, KSH Bp. 1998 15-74 évesek, gyed-en, gyes-en lévők nélkül - **Source:** Labour Force Survey, CSO

A felmérés szerint 1996-ban a foglalkoztatottak közül 139,6 ezer fő, 1997-ben 141,9 ezer fő tartozott a mezőgazdasági és erdőgazdasági foglalkozási főcsoportba, azaz a nemzetgazdasági ágban többségében nem mezőgazdasági munkakörüek dolgozak.

8.3 A mezőgazdasági munkanélküliség - Unemployment in agriculture

Az 1990-es évek első felében elszenvedett rendkívül nagymérvű munkaerő-veszteségek után 1995-től már számottevően csökkent a mezőgazdaságból elbocsátottak száma. A munkaügyi központoknál újonnan regisztrált (nem pályakezdő) és eredetileg a mezőgazdaságban dolgozó munkanélküliek száma ennek ellenére az 1995. évi 73,8 ezerről 1996-ban 83,6 ezerre, majd 1997-ben 88,9 ezerre nőtt.

Minthogy a mezőgazdaság kimutatott létszámvesztesége már 1995-ben sem érte el a 22 ezer főt, 1996-ban pedig szerény (nem egészen 12 ezres) növekedés mutatkozott, feltételezhető, hogy a regisztráltak jelentős hányada csak átmenetileg - idényszerűen - vált munkanélkülivé.

Az OMMK adatai jól tükrözik a szezonális hatásokat: a mezőgazdaságból munkanélkülivé lett személyek csaknem 50 százalékát, (1994-ben 42, százalékát 1995-ben 47, 1996-ban csaknem 40, 1997-ben közel 47 százalékát) a téli hónapokban regisztrálják.

8.4 táblázat - Table 8.4

A mezőgazdaságból regisztrált új munkanélküliek száma 1995-1997-ben - Newly registered unemployed from agriculture 1995-1997

Hónapok Months	1995		1996		1997	
	fő - pers.	%	fő - pers.	%	fő - pers.	%
Jan	11.004		10.209		14.243	
Febr.	6 544	23,8	7.071	20,7	9.650	26,9
Márc.	4 904		5.681		6.905	
Ápr.	5 089		5.055		6.043	
Máj.	4 406		6.415		5.728	
Jún.	4 607		6.844		6.264	
júl.	5 374		6.923		5.631	
Aug.	4 214		6.006		5.200	
Szept.	5 064		7.003		5.774	
Okt.	5 045		6.912		5.746	
Nov.	8 059		6.854		8.409	
Dec.	9 455	23,7	8.582	18,5	9.300	19,9
Együtt - All:	**73.767**	**100,0**	**83.555**	**100,0**	**88 893**	**100,0**

Adatforrás: OMK, majd OMMK havi statisztika - **Source:** OMMK monthy reports

A KSH munkaerő-felmérése a mezőgazdasági munkanélküliség fokozatos csökkenését mutatja. 1997 utolsó negyedévében a 15-74 évesek közül 25,6 ezer fő minősült munkanélkülinek a mezőgazdaságban, 4,7 ezer fővel kevesebb, mint 1996 hasonló időszakában (30,3 ezer).

8.4 A nem regisztrált mezőgazdasági foglalkoztatás - Undeclared employment in agriculture

Régtől tudott, hogy a mezőgazdaság az ott regisztrált keresőknél sokkal több embert foglalkoztat, s ad módot így kiegészítő jövedelemre, vagy csak a háztartások fogyasztási kiadásaiból több-kevesebb megtakarításra.

Az előzőekben ismertetett adatokhoz képest más megvilágitásba helyezi a mezőgazdaság foglalkoztatási viszonyait a KSH 1996-ban végzett mikrocenzusa.

A rendszeres statisztikai adatszolgáltatások ugyanis csak korlátozott képet adhatnak a mezőgazdaság foglalkoztatási viszonyairól, valós foglalkoztatási szerepéről, mert e nemzetgazdasági ágban, jellegéből adódóan, jelentős az olyan tevékenységek köre, amelyek a szokásos eszközökkel nem vonhatók be a statisztikai megfigyelésbe.

Az 1990-ben végrehajtott utolsó népszámlálás óta történt nagymérvű változásokról - köztük a mezőgadaság foglalkoztatási képességéről - jó összefoglaló képet adnak a viszonylag nagy (2 %-os) mintán 1996. április 1-i állapot szerint végrehajtott mikrocenzus sokrétű feldolgozásai. A népszámlálás, s az összehasonlíthatóság érdekében a mikrocenzus is, elsősorban a magyar jogszabályok szerinti (aktív) keresők foglalkoztatási szintjét mérte. A mikrocenzussal azonban átfogó képet kaphatunk a mezőgazdaságban kiegészítő tevékenységet végzők egyes ismérveiről,

továbbá az inaktívak, a munkanélküliek, az eltartottak mezőgazdasági tevékenységéről is.

A mikrocenzus fő adatai lényegében igazolják a más forrásokból ismert tendenciákat, alapvető összefüggéseket de - eltérő jellegüknél fogva - azokhoz közvetlenül nem kapcsolhatók. Itt azokra az információkra helyezzük a súlyt, amelyek az elmondottak értelmezését elősegítik, kibővítik.

8.4.1 Az aktív keresők - Active earners

Néhány újabb tény az aktív keresőkről:

A mezőgazdaság aktív keresőinek korösszetétele évtizedeken át jóval kedvezőtlenebb volt a nemzetgazdaság átlagánál. Az elbocsátások helyett igénybevett lehetőségek - a korengedményes nyugdíj, az előnyugdíj és részben a rokkantsági nyugdíj - következtében a mezőgazdaság korstruktúrája a fiatalabb és középső korcsoportok javára tolódott el. 1980-ban a mezőgazdasági aktív keresőknek több mint egynegyede, 1996-ban csupán valamivel több mint egyhatoda tartozott az 50 éven felüliek csoportjába.

Az időskorúak kiválása és a képzettebb fiatalok megjelenése egyúttal lényegesen javította az iskolázottság szintjét is. Az 1980-as években, sőt még 1990-ben is az volt a jellemző, hogy a mezőgazdaság dolgozóinak túlnyomó része legfeljebb az általános iskola 8 osztályának megfelelő végzettséggel rendelkezett. 1996-ra viszont a többség a magasabb iskolázottságúak közül került ki.

A jelzett szervezeti átalakulás, a tulajdonviszonyok átrendeződése jelentősen átalakította a foglalkoztatási viszonyokat is. 1990-ben a mezőgazdaság aktív keresőinek döntő többsége, 92 %-a dolgozott alkalmazásban állóként, illetve szövetkezeti tagként állami és szövetkezeti tulajdonú üzemben; 1996-ra már csupán 46 %-uk. A többség vállalkozóvá, önfoglalkoztatóvá vált.

A mezőgazdasági foglalkozást főtevékenységként folytatók évtizedek óta folyamatosan csökkenő száma tovább mérséklődött: az 1980. évi 273 ezerről 1990-ben 181 ezerre, 1996-ban 123 ezerre. Arányuk - az aktív kersők összességéhez képest - már 1980-ban is alacsony volt (5,4 %). 1990-ben 4 %-ra, majd 1996-ban 3,5 %-ra esett vissza. Jelentős viszont a közvetlenül nem mezőgazdasági jellegű tevékenységet végzők, elsősorban az ipari-építőipari fizikai foglalkozásúak, gépkezelők, összeszerelők, járművezetők, valamint segédmunkások állománya. (Ugyanakkor kisebb számban - összesen 8 ezer fő végez - mezőgazdasági tevékenységet más nemzetgazdasági ágakhoz tartozó szakterületeken.)

A mezőgazdaságban végbement átstruktúrálódást jól érzékelteti a foglalkozási összetétel változása. Az összehasonlítás a FEOR-93 összevont főcsoportjain alapul. A foglalkozási főcsoportokat számmal is jelöljük, amely a továbbiakban hivatkozási alapként is szolgál.

8.5 táblázat - Table 8.5

A mezőgazdaság aktív keresői összevont foglalkozási főcsoportok szerint (%)
1980-1996 - Active earners in the agriculture by major groups, % 1980-1996

Év Year	**Összesen Total**	Vezetők (1)*	Szellemi foglalkozásúak (2-4)	Szolgáltatási dolgozók (5)	Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozásúak (6)	Ipari és építőipari foglalkozásúak (7)	Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők (8)	Segédmunkások (9)
1980	**100,0**	5,7	8,1	1,6	27,1	17,6	15,7	24,3
1990	**100,0**	7,1	10,5	2,2	24,1	23,3	18,8	14,0
1996	**100,0**	4,9	10,4	1,2	41,1	14,9	15,4	12,0

* Major groups: 1=Legislators, senior officials and managers; 2=Professionals; 3=Technicians and associate professionals; 4=Clerks; 5=Service workers and shop and market sales workers; 6=Skilled agricultural and forestry workers; 7=Craft and related workers; 8=Plant and machine operators and assemblers; 9=Elementary occupations

Az arányok jól mutatják, hogy a mezőgazdaság foglalkozási struktúráját a rendszerváltozást megelőző és követő időszakban lényegileg ellentétes irányú folyamatok alakították. Az 1980-as években - főként az évtized elején és közepén - a mezőgazdasági szervezetek keretében tömegesen alakuló ún. melléküzemágak irányítása és működése szükségképpen megkövetelte az alaptevékenységtől eltérő feladatokat ellátó dolgozók számának és arányának növelését. Az ilyen részlegek leválása, vagy megszűnése kisebb részben 1988-1989-ben, de döntően 1990-ben és a következő években azt eredményezte, hogy a nem mezőgazdasági tevékenységet folytatók jelentős része kivált a mezőgazdaságból.

A szervezeti változások hatását a legkifejezettebben az mutatja, hogy 1990 és 1996 között az ipari-építőipari dolgozók hányada több mint egyharmadával, 8 százalékponttal esett vissza. Egyidejűleg csaknem a felére csökkent szolgáltatási foglalkozásúak aránya is. Az alaptevékenységgel - mezőgazdasági és erdőgazdálkodási munkával - foglalkozók aránya viszont ugrásszerűen, 17 százalékponttal növekedett, úgy, hogy még az 1980. évi szintet is lényegesen, 14 százalékponttal meghaladta. Jelentős profiltisztulás zajlott tehát le, amely azonban - mint a következőkből kitűnik - még nem zárult le teljesen.

A szoros értelemben vett mezőgazdasági foglalkozások mellett (FEOR-93 6. főcsoport) természetesen a máshová sorolt tevékenységek jó része is döntően az agrár szférához kapcsolódik; mindenek előtt a munka vezetésével, szervezésével foglalkozó vezetők (csaknem 9 ezer fő) a magasan kvalifikált mezőgazdasági értelmiségiek (több mint 7 ezer mezőgazdasági, erdő- és természetvédelmi, környezetvédelmi mérnök, mintegy 3 ezer technikus); továbbá a (22 ezer főnyi) gépvezető (kezelő) és a mintegy 16 ezer segédmunkás.

Összesen tehát a szorosan vett mezőgazdasági foglalkozásokba, valamint a mezőgazdasághoz szakmai szempontból többé-kevésbé kapcsolódó

tevékenységi körökbe - ágazati hovatartozástól függetlenül - 179 ezer aktív kereső sorolható (az összes aktív keresőnek valamivel több mint 5 %-a).

Foglalkozási viszony szerint a vezetők, a magasan kvalifikált agrár szakemberek és a technikusok döntő hányada alkalmazásban állóként, vagy szövetkezeti tagként a nagyobb üzemekben tevékenykedik. A szorosan vett mezőgazdasági dolgozók körében azonban már meghatározó jelentőségű az egyéni vállalkozási forma. Az egyéni vállalkozók csaknem fele önálló gazda (kevés kivétellel alkalmazott nélkül), illetve segítő családtagként végzi munkáját. Az önállók döntő többséget alkotnak azok körében, akik magukat "általános mezőgazdasági foglalkozásúként" határozták meg. Alkalmazásban áll az erőgépvezetők és erőgépkezelők többsége, a mezőgazdasági segédmunkát végzők, valamint az erdőgazdálkodási dolgozóknak háromnegyede, minthogy számos erdőgazdaság továbbra is az állam tulajdona.

8.4.2 A kiegészítő tevékenységűek - Second job holders

A főfoglalkozásként mezőgazdasági tevékenységet folytatók számának többszörösét alkotja azoknak a létszáma, akik nem mezőgazdasági főfoglalkozásuk mellett kiegészítő tevékenységként végeznek mezőgazdasági munkát. Az 1996. évi mikrocenzus alkalmával 1 millió 108 ezer aktív kereső jelezte - a teljeskörűsített adatok szerint - hogy rövidebb vagy hosszabb ideig kiegészítő jelleggel tevékenykedett a mezőgazdaságban (ide értve a családi gazdaságban végzett munkát is). Többségük csak viszonylag kevés időt fordított mezőgazdasági tevékenységre. Csaknem 17 %-uk azonban az év jelentős részében (legalább 90 munkanapot) dolgozott mezőgazdaságban. (Az aktív keresők közül 90-179 napot 113 ezer fő, 180 vagy annál több napot 75 ezer fő dolgozott).

A főtevékenységként mezőgazdasági jellegű munkát végzőkkel együttes arányuk az aktív keresők 10 %-át tette ki.

A 2,9 millió alkalmazásban álló aktív kereső közül a mezőgazdasági tevékenységet kiegészítő jelleggel végzők száma megközelítette a milliós nagyságrendet (955 ezer fő, 33 %). Gyakorlatilag tehát minden harmadik alkalmazásban álló dolgozó - főállása mellett - részt vett valamilyen mezőgazdasági kiegészítő tevékenységben. E körön belül meghaladta a 150 ezret azoknak a száma, akik 90 munkanapot, vagy annál több időt erre fordítók száma.

Településtípusok szerinti a mezőgazdasági kiegészítő munkát végzők aránya Budapesten elhanyagolható, a többi városban jelentősebb. A községekben (főleg a kisebb - 5000-nél kevesebb lakosú - településeken) az aktív keresők többsége folytatott ilyen tevékenységet.

Az aktív keresőkön kívül jelentős a nem aktív személyek részvétele a mezőgazdasági munkákban. A több mint 5 millió 14 éven felüli, nem aktív kereső népességből közel 1,7 millió végzett mezőgazdasági tevékenységet a mikrocenzust megelőző évben. E körbe értelemszerűen a gyermekgondozási

ellátásban részesülők, a munkanélküliek, a nyugdíjasok, az egyéb inaktív keresők és az eltartottak egyaránt beletartoztak.

8.6 táblázat - Table 8.6

A 14 éves és idősebb népesség, valamint a mezőgazdasági kiegészítő tevékenységként legalább 90 munkanapot teljesítők gazdasági aktívitás szerint, nemenként 1996 - Population above age 14, working more than 90 days/year in agriculture, by labour-market status and gender, 1996

Munkaerőpiaci státusz Labour-market status	A 14 éven felüli népesség összesen Population above age 14 Total	Ebből: - From which: mezőgazdasági munkát végző (napok szerint) - agriculture activity (by days)			90-X napot teljesítő az "összesen" %-ában - 90-X day activity as % of 14+ pop.
		90-179	180-X	90-X együtt	
Aktív kereső - Active earner	3 484 825	113 092	75 311	188 403	5,4
Gyermekgondozási ellátásban részesülő - On parental leave	316 268	8 035	4 542	12 577	4,0
Munkanélküli - Unemployed	484 370	28 432	13 210	41 642	8,8
Saját jogon nyugdíjas Pensioner	2 687 957	148 773	87 239	236 012	8,8
Hozzátartozói jogon nyugdíjas Pensioner as family member	175 773	8 561	3 491	12 052	6,9
Egyéb inaktív kereső - Other inactive	138 384	8 922	4 082	13 004	9,4
Eltartott - Dependent	1 215 147	27 211	12 670	39 881	3,3
Összesen - All	**8 502 724**	**343 026**	**200 545**	**543 571**	**6,4**
Férfi					
Aktív kereső - Active earner	1 936 813	68 581	58 726	127 307	6,6
Gyermekgondozási ellátásban részesülő - On parental leave	3 095	151	83	234	7,5
Munkanélküli - Unemployed	308 623	17 977	9 604	27 581	8,9
Saját jogon nyugdíjas Pensioner	1 138 747	76 311	47 325	123 636	10,8
Hozzátartozói jogon nyugdíjas Pensioner as family member	6 705	384	143	527	7,9
Egyéb inaktív kereső - Other inactive	74 460	4 780	2 165	6 945	9,3
Eltartott - Dependent	541 239	8 839	4 058	12 897	2,4
Összesen - All	**4 009 682**	**177 023**	**122 104**	**299 127**	**7,5**
Nő					
Aktív kereső - Active earner	1 548 012	44 511	16 585	61 096	3,9
Gyermekgondozási ellátásban részesülő - On parental leave	313 173	7 884	4 459	12 343	3,9
Munkanélküli - Unemployed	175 747	10 455	3 606	14 061	8,0
Saját jogon nyugdíjas Pensioner	1 549 210	72 462	39 914	112 376	7,3
Hozzátartozói jogon nyugdíjas Pensioner as family member	169 068	8 177	3 348	11 525	6,8
Egyéb inaktív kereső - Other inactive	63 924	4 142	1 917	6 059	9,5
Eltartott - Dependent	673 908	18 372	8 612	26 984	4,0
Összesen - All	**4 493 042**	**166 003**	**78 441**	**244 444**	**5,4**

A mikrocenzust megelőző egy éves időszakban tehát több mint félmillió személy végzett legalább 90 munkanap igénybevételével mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet; közülük mintegy 355 ezer fő nem minősült aktív keresőnek.

A munkanélküliek mezőgazdasági kiegészítő tevékenysége fokozott figyelmet érdemel, mert egyértelmű összefüggés állapítható meg a munkakeresés időtartama és a mezőgazdasági kiegészítő tevékenységben való részvétel között. Minél hosszabb ideje keres valaki munkát, annál valószínűbb, hogy bekapcsolódik a mezőgazdasági kiegészítő tevékenységbe. A fél évnél rövidebb ideje munkát keresőknek valamivel több mint egyharmada, a két évnél hosszabb ideje állást keresőknek pedig már közel fele részt vállal ilyen tevékenységben. Az okozati összefüggés természetesen vitatható: lehetséges, hogy a mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet nagyobb mértékben hasznosítani tudók kevésbé kényszerülnek álláskeresésre, de az is, hogy a munkalehetőség tartós hiánya miatt végeznek több munkát a mezőgazdaságban.

Az aktív keresőknek nem minősülő, de legalább 90 munkanap igénybevételével mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet végző személyek közül:

gyermekgondozási ellátásban részesült	12,6 ezer fő
munkanélküli volt	41,6 ezer fő
nyugdíjas volt	248,1 ezer fő
egyéb inaktív kereső volt	13,0 ezer fő
eltartott volt	39,9 ezer fő

A felsorolt tételek beszámításával előállítható az 1996. évi mikrocenzus alkalmával aktív keresőnek minősült személyeket és a mikrocenzust megelőző évben (1995. április 1- 1996. március 31.) legalább 90 munkanapon át mezőgazdasági tevékenységet folytatókat magában foglaló "tényleges dolgozó létszám", amely 3 millió 840 ezer főt tesz ki, vagyis kereken 355 ezer fővel magasabb a hivatalosan aktív keresőnek minősített személyek számánál. Ez nyilvánvalóvá teszi, hogy a gazdasági átalakulás következményeként munkanélkülivé vált, vagy idő előtt "kényszernyugdíjazott" dolgozók nem jelentéktelen része a kiegészítő jellegű mezőgazdasági tevékenységben találta meg azt a lehetőséget, amelynek révén létfenntartási gondjait némileg enyhíthette. Természetes, hogy az e munkából származó esetleges jövedelem elsősorban a községekben élő vagy a falusi családi háttérrel rendelkező népesség megélhetését segítette.

A mezőgazdasági munkát végző nem aktív népesség túlnyomó részét a nyugdíjasok jelentették, körükben nagyjából azonos volt a férfiak és a nők aránya. A legalább 90 munkanapot dolgozók zöme 55-69 éves, a 70 éven felüliek, ha dolgoznak is, ennél kevesebbet. (Megjegyezzük, hogy 90 napnál kevesebb, de legalább 30 napnyi mezőgazdasági munkát csaknem félmillió nyugdíjas, járulékos végzett.)

MÓDSZERTAN - EXPLANATIONS OF TERMS

A foglalkoztatással és a munkanélküliséggel kapcsolatos legfontosabb fogalmakat a Központi Statisztikai Hivatal munkaerőmérlege és munkaerő-felmérése, a regisztrált munkanélküliséggel kapcsolatosakat pedig az Országos Munkaügyi Módszertani Központ értelmezése szerint használjuk.

Számos fogalmat a főszövegben, az első előforduláskor részletesen ismertettünk. Itt elsősorban az általánosan használt, fontosabb fogalmak tartalmát közöljük.

A KSH fogalmi rendszere

A munkaerőmérleg fogalmai

Munkaerőforrás: a munkavállalási korú népesség, a munkavállalási koron kívüli aktív keresők és a munkavállalási koron felüli, nyugdíj mellett munkát vállalók.

Munkavállalási korú népesség: a férfiaknál a 15-59 éves, a nőknél 1996-ig a 15-54 éves, 1997-ben a 15-55 éves népesség.

Munkavállalási koron kívüli aktív kereső: a 14 éves aktív kereső, férfiaknál a 60 és idősebb, nőknél 1996-ig az 55 és idősebb, 1997-ben az 56 és idősebb aktív kereső.

Gazdaságilag aktív népesség: a foglalkoztatottak és a regisztrált munkanélküliek összessége.

Foglalkoztatott: az aktív kereső és a nyugdíj mellett munkát vállaló személy. A magyar munkaügyi statisztikai fogalmak szerint 1997-ig a gyed-en és gyes-en lévők a foglalkoztatottak között szerepeltek.

Gazdaságilag nem aktív népesség: a népességnek a gazdaságilag aktív népességen kívüli része.

A lakossági munkaerő-felmérés fogalmai

A lakossági munkaerő-felmérésben a foglalkotatottak és a gazdaságilag aktivak 1997. évi adatai eltérnek a korábbi adatközlésektől. Ennek oka, hogy nemzetközi ajánlásoknak megfelelően 1997. január 1-től a gyes-en, gyed-en lévők inaktívaknak minősülnek és így kikerültek a foglalkoztatottak közül. A változás módosítja az aktivitási arányt és a munkanélküliségi rátát is.

Foglalkoztatott az, aki az adott héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg (betegség, szabadság, sorkatonai szolgálat stb. miatt) volt távol.

Munkanélküli az, aki az adott héten nem dolgozott és nincs is olyan munkája, amelyből átmenetileg hiányzott; a kikérdezést megelőző négy héten belül munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő állást, illetve már talált munkát, ahol 30 napon belül dolgozni kezd.

laságilag aktív: a foglalkoztatott és a munkanélküli, azaz az ún. elkezésre álló munkaerő.

laságilag nem aktív az, aki a gazdaságilag aktívak közé nem sorolható.

tív munkanélküli: a gazdaságilag nem aktívak közül az, aki szeretne ozni, és két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást, de keres munkát, mert foglalkoztatását reménytelennek látja.

itási arány: a gazdaságilag aktívak a megfelelő korcsoportba tartozó sség százalékában.

anélküliségi ráta: a munkanélküliek a megfelelő korcsoportba tartozó ságilag aktív népesség százalékában.

setek

ó kereset: a személyi jövedelemadót, az egészségbiztosítási és díjjárulékot, valamint a munkavállalói járulékot is tartalmazó alapbér és jogcímeken fizetett kereseti elemek (bérpótlék, kiegészítő fizetés, um, jutalom, 13. és további havi fizetés) összege.

kereset: a bruttó átlagkeresetből a munkavállalói járulék, a személyi elemadó, valamint az egészségbiztosítási- és a nyugdíjjárulék levonásával és ott évre érvényes járulékküszöb figyelembevételével számított adat.

asági szervezetek

ztrált gazdasági szervezet: a megfigyelés időpontjában jogilag - isztratív nyilvántartások szerint - létező, adószámmal rendelkező egység.

dő gazdasági szervezet: az a vállalkozás, amely a tárgyévben, illetve az év során adóbevallást (társasági nyereségadó, áfa stb.) teljesített, illetve a v során alakult. *A regisztrált költségvetési és társadalombiztosítási, a non- valamint az MRP-szervezetek, az adókapcsolatoktól függetlenül dőnek minősülnek.*

véni vállalkozók között szerepelnek az egyéni vállalkozásról szóló törvény a alá tartozókon kívül az üzletszerű gazdasági tevékenységet folytató, ámmal rendelkező magánszemélyek (pl. szellemi szabadfoglalkozásúak) is.

szágos Munkaügyi Módszertani Központ (OMMK) fogalmi rendszere.

trált munkanélküliek: a regisztrált állást keresők közül azok, akik viszonnyal nem rendelkeznek, nem nyugdíjasok, nem tanulók; koztatást elősegítő támogatásban (átképzés, közhasznú foglalkoztatás stb.) részesülnek; munkát, állást vagy önálló foglalkoztatást keresnek és a végzésre, tehát egy adódó állás elfogadására rendelkezésre állnak; az munkaerőpiaci szervezet munkaközvetítő irodájában regisztráltatták

magukat. 1995. májusától a jövedelempótló támogatásukat szüneteltetők nem szerepelnek a regisztrált munkanélküliek között.

Regisztrált munkanélküli pályakezdők: 1996. július 1-jét követően azok a munkanélküliek, akik általános iskolában, szakmunkásképző iskolában, szakiskolában, speciális szakiskolában, gimnáziumban, szakközépiskolában, főiskolán, illetve egyetemen folytatott tanulmányaikat követően nem részesültek munkanélküli-járadékban, illetve arra nem szereztek jogosultságot, 25. életévüket - felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetén 30. életévüket - még nem töltötték be, munkaviszony létesítéséhez szükséges feltételekkel rendelkeznek, de nincs munkájuk és a megyei (fővárosi) munkaügyi központ munkaközvetítő irodájában munkanélküliként regiszráltatták magukat.

Munkanélküli ellátásban részesülők száma: azok a munkanélküliek, akik munkanélküli járadékot kapnak, még pályakezdő munkanélküli segélyben részesülnek.

Munkanélküli járadék: azt a munkanélkülit illeti meg, aki járulékfizetési kötelezettségének a munkanélkülivé válást megelőző 4 év alatt legalább 360 napig eleget tett, nyugdíjra nem jogosult, számára az illetékes munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani és elhelyezkedése érdekében együttműködik a munkaügyi központtal, illetve kirendeltségével. (A járadék mértékét és folyósítási időtartamát a Foglalkoztatási Törvény határozza meg).

Pályakezdők munkanélküli-segélye. 1996. július 1-től megszűnt, folyósítása ezen időpont után csak azon munkanélkülieknek történik, akik részére a pályakezdők munkanélküli-segélyét 1996. július 1-ét megelőzően állapították meg.

Munkanélküliségi ráta: a regisztrált munkanélküliek tárgyhavi létszáma a megelőző év január 1-i állapota szerint gazdaságilag aktívak (foglalkoztatottak és regisztrált munkanélküliek) százalékában. (Ez az adat a KSH munkaerő-mérlegének forrása is.)

Foglalkoztatást elősegítő támogatások *(„aktív" foglalkoztatáspolitikai eszközök).*

Támogatott munkaerőpiaci képzésben résztvevők létszáma: ide tartoznak mindazok a munkaviszonyban nem álló álláskeresők, akik a vizsgált időszakban a munkaügyi központok által felajánlott (csoportos) vagy elfogadott (egyéni) képzésben vettek részt. Továbbá azok a képzésben részt vevő munkaviszonyban álló munkavállalók, akiknek a munkaviszonya várhatóan egy éven belül megszűnik, vagy akiknek rendszeres foglalkoztatása képzés nélkül nem biztosítható. A munkaerőpiaci képzésben résztvevők kereset-kiegészítésben vagy keresetpótló juttatásban és költségtérítésben részesülhetnek.

A munkanélküliek vállalkozóvá válását elősegítő támogatásban részesülők száma: ide tartoznak azok a korábban munkanélküliek, akik munkanélküli járadékuk (legfeljebb 6 hónapi) összegének megfelelő támogatást; a vállalkozáshoz szükséges szaktanácsadás és tanfolyami költségek (50 %-ának)

megtérítését; hitel felvétele esetén a hitelfedezeti biztosítás (legfeljebb 50 %-ának) megtérítését veszik igénybe.

Foglalkoztatás bővítését szolgáló bértámogatást igénybe vevők száma: azok a munkáltatók, amelyek a vizsgált időszakban tartósan (legalább 6 hónapja, pályakezdők esetében legalább 3 hónapja) munkanélküliek foglalkoztatását biztosították a Foglalkoztatási Törvényben előírt feltételek szerint; továbbá a tartósan munkanélküliek foglalkoztatását szolgáló bértámogatás által érintett munkavállalók száma: adott időszakban a támogatás révén munkaviszony keretében foglalkoztatottak (korábban tartósan munkanélküliek) tényleges létszáma.

Közhasznú munkát végzők létszáma: ide tartozik a vizsgált időszakban a lakosságot vagy a települést érintő közfeladat ellátása érdekében non-profit szervezeteknél munkaviszony keretében foglalkoztatottak (korábban munkanélküliek) tényleges létszáma.

Részmunkaidős foglalkoztatás támogatását igénybe vevők létszáma: azok a munkáltatók, amelyek foglalkoztatási nehézségeik miatt a teljes munkaidőre alkalmazott munkavállalóikat vagy azok egy részét csak részmunkaidőben tudták foglalkoztatni és ehhez a vizsgált időszakban (a keresetkiesés részleges pótlásához) támogatásban részesültek, illetve adott időszakban e támogatással részmunkaidőben foglalkoztatott munkavállalók létszáma.

Munkahelyteremtő beruházások útján létrejövő munkahelyek száma: ide tartoznak a vizsgált időszakban pályázat útján elnyert támogatás révén létrehozandó munkahelyek, illetve a pályázat elfogadásának időpontjától függetlenül a támogatással létrehozott, betöltött munkahelyek.

Munkába-járással kapcsolatos utazási költségtérítésben részesülők száma: ide tartozik azoknak a foglalkoztatottaknak (korábban tartósan munkanélkülieknek) a tényleges létszáma, akik számára a munkaügyi központ közvetve (a munkáltatón keresztül) vagy közvetlenül, részben vagy teljes egészében, megtéríti a munkába-járással kapcsolatos költségeket.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE - LIST OF TABLES

1.1	A foglalkoztatottság-munkanélküliség arányai az Európai Unió tagországaiban 1996-ban - Employment-unemployment rate in the EU Member States, 1996	3
2.1	A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása - Economic activity of population aged 15-74 according to the Labour Force Survey	4
2.2	A munkavállalási korú népesség száma és aránya az ország lakosságából - Number of the working-age population and its rate to total population	8
2.3	A munkavállalási korba lépők száma 1949-1997-ben - Persons entering working age, 1949 to 1997	8
2.4	A munkavállalási korból kilépők száma 1949-1997-ben - People entering retirement age, 1949 - 1997	9
2.5	A munkavállalási korú lakosságból elhalálozottak nemenkénti létszáma 1985-1996 - Mortality at working- age, 1985-1996	10
2.6	A munkavállalási korú népesség létszáma Magyarországon az eltérő számbavételek szerint - Number of working-age population in Hungary by different measurement	12
2.7	A különböző korhatárok szerint mért népesség gazdasági aktivitása 1997-ben - Economic activity of working-age population according to different age limits 1997	13
3.1	Az egy főre jutó nemzeti termék (GNP)* és a foglalkoztatottak aránya néhány OECD országban - GNP/capita and the rate of employed in selected OECD countries	14
3.2	A foglalkoztatottak száma 1992-1997-ben - Number of employed, 1992-1997	15
3.3	A foglalkoztatottak száma korcsoportonként és nemenként - Employed persons by age and gender	17
3.4	A foglalkoztatási szektorok változása - Shifts in employment by broad sectors	18
3.5	Az Európai Unió tagországainak foglalkoztatási szerkezete (1996) - Employment by broad sectors as per cent of total employment in EU Member States in 1996	19
3.6	A foglalkoztatottak száma és megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint - Distribution of employed by sectors of the economy	21
3.7	A foglalkoztatottak* száma és megoszlása foglalkozásuk jellege szerint - Number of employed persons* and the distribution by the nature of employment	22
3.8	A foglalkoztatottak száma foglalkozási főcsoportok szerint - Number of employed by major groups	23
3.9	A foglalkoztatottak megoszlása munkahelyük gazdálkodási formája szerint (adott év március) - Employment by nature of ownership (March of the given year)	24
3.10	A működő gazdasági szervezetek száma gazdálkodási forma és létszám-kategória szerint 1997. dec. 31. - Number of active economic organizations by legal form and staff category	25

3.11	Atipikus foglalkozások aránya az Európai Unió tagországaiban 1985-ben és 1996-ban - Atypical jobs in EU, 1985 and 1996, % of employees	**26**
3.12	Az egyéni és jogi személyiség nélküli társas vállalkozásokban foglalkoztatottak létszáma 1997-ben - Number of employed persons in the unincorporated business organizations, 1997	**27**
3.13	Az alkalmi munkások számának alakulása 1992-1997 - Number of temporary workers, 1992-1997	**31**
3.14	A foglalkoztatást támogató főbb programokban részvevők száma 1997-ben - Number of participiant in the main subsidised programs, 1997	**35**
3.15	Az 1997. december 31-én érvényes munkavállalási engedélyek száma* - Valid labour permits, 31 December 1997*	**37**
3.16	A bejelentett betöltetlen álláshelyek, a regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli járadékban részesülők és az elhelyezkedettek számának alakulása 1996-1997. - Number of registered vacancies, of the registered unemployed, the beneficiaries of unemployment benefit and the re-employed, 1996-1997	**41**
3.17	A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya a foglalkoztatási státusz szerint 1995-1997. decemberében* - The number of job vacancies registered for more than 180 days before the reference date, by status of employment in 1995-1997*	**44**
4.1	A munkanélküliségi ráta az EU tagországaiban, 1997. december - Unemployment rate in EU Member States, Dec, 1997	**47**
4.2	A munkanélküliek száma és aránya korcsoportonként - Distribution of unemployed by age and gender	**49**
4.3	A munkanélküliek megoszlása korcsoportok szerint, nemenként - Distribution of unemployed by age group and gender	**50**
4.4	A munkanélküliek száma korábbi munkáltatójuk (tevékenységük), nemzetgazdasági ága szerint, nemenként - Unemployed by industry and gender, 1996-1997	**51**
4.5	A munkanélküliek száma* és megoszlása korábbi foglalkoztatásuk jellege szerint Number and distribution of unemployed* by the nature of their earlier job	**52**
4.6	A munkanélküliek megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint - Distribution of unemployed by education	**53**
4.7	A munkanélküliek száma* a munkakeresés időtartama szerint - Unemployed persons* by length of job search	**54**
4.8	A munkanélküliség által érintett háztartások - Households with unemployed members	**55**
4.9	A regisztrált munkanélküliek száma és aránya 1990-1997-ben - Number and rate of registered unemployed in 1990-1997	**57**
4.10	Az új munkanélküliek száma és aránya a kibocsátó ágazat szerint 1997-ben - Newly unemployed by sectors 1997	**58**
4.11	A regisztrált munkanélküliek létszáma* havonta 1997-ben - Monthly breakdown of the registered unemployed,* 1997	**59**
4.12	A regisztrált munkanélküliek, az aktív foglalkoztatási programokban és a képzésben részvevők létszáma - Number of registered unemployed, participants in active employment programmes and training	**60**

4.13 A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek - Registered unemployed and benefit recipients 61

4.14 A havi átlagkeresetek és a munkanélküli ellátás átlagos havi összege - Average monthly earnings and average monthly unemployment benefits 62

4.15 A munkanélküli járadék átlagos összege 1997. november 20. és december 20. között - Average unemployment benefits 20 November - 20 December 1997 63

4.16 A regisztrált munkanélküliek száma és megoszlása iskolai végzettség és állománycsoport szerint, 1995-1997 - Number and distribution of registered unemployed by education and skill 64

4.17 A legalacsonyabb és a legmagasabb megyei munkanélküliség ráták - The lowest and highest unemployment rate by county 65

4.18 A 15-24 évesek munkanélküliségi rátája és részvétele az oktatásban-munkaerőpiaci képzésben az Európai Unió tagállamaiban - Unemployment rate and participation in education/training among 15-24 year olds in EU member-states 66

4.19 Az ifjúsági munkanélküliség Magyarországon - Youth unemployment in Hungary 67

4.20 A munkanélküliek megoszlása korcsoportok szerint, nemenként, 1997-ben - Distribution of unemployed persons by age group and gender, 1997 68

4.21 Munkanélküliség a roma-népességben - Unemployment among the Rom 71

5.1 A 15-74 éves népességben a gazdaságilag aktívak és inaktívak száma és aránya - Number and percentage of economically active and inactive persons in the 15-74 age population 75

5.2 A gazdaságilag nem aktívak* aránya korcsoportonként - Percentage of economically inactive persons* by age group 76

5.3 A nappali tagozaton tanuló fiatalok száma és aránya az 1959/60-as - 1996/97-es tanévekben - Number and % of full time students in 1959/60 - 1996/97 school years 77

5.4 A nappali tagozaton tanulók megoszlása életkor és iskolatípusok szerint az 1996/97-es tanévben - Full time students by age and by type of school in the school year 1996/97 78

5.5 A gyerekgondozás miatt a munkaerőpiactól távol maradók száma 1980-1997-ben - Number of persons on parental leave, 1980-1997 79

5.6 A munkavállalási korú nyugdíjazottak állománya* - Early retirement* 80

5.7 A gazdaságilag nem aktív nők aránya korcsoportonk szerint - Percentage of economically inactive females by age group 82

6.1 A havi bruttó és nettó átlagkereset, a fogyasztói árindexek, valamint a reálkeresetek alakulása, 1989-1997 - Monthly gross and net average earnings, the consumer price index and the real earnings, 1989-1997 86

6.2 A bruttó kereset növekedése a közszolgálati szférában 1992-97 - Increasing of gross earnings in the public sector 1992-97 (előző év = 100,0% - previons year = 100,0 %) 87

6.3 A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresetének alakulása a nemzetgazdaságban, 1997 - Monthy average gross earnings of full time employed the national economy 89

6.4	Fontosabb munkaügyi adatok létszám-kategóriánként, 1997 - Main data of the labour-statistic by staff categories 1997	**90**
6.5	A bruttó átlagkeresetek alakulása iskolai végzettség szerint, 1997 - Gross monthy average earmings by education 1997	**91**
7.1	A munkaerőköltség színvonala és változása 1996-ban - Labour Costs in 1996 (continued)	**94**
7.2	A havi munkaerőköltség gazdasági ágak szerinti sorrendje 1996-ban Magyarországon - The rank of industries in Hungary in 1996	**95**
7.3	A havi munkaerőköltség gazdasági ágak szerinti sorrendje 1996-ban Lengyelországban - The rank of industries in Poland in 1996	**96**
7.4	Egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltségek az iparban - Hourly labour costs in industry, 1996	**97**
7.5	Egy teljesített munkaórára jutó munkaerőköltségek az iparban - Hourly labour costs in industry	**98**
7.6	A kereseten és kötelező járulékokon kívüli munkaerőköltség-elemek - Elements of labour costs beyond earnings and compulsory contributions	**100**
7.7	Munkaerőköltség összetétele 1996-ban - Composition of labour costs in 1996	**100**
8.1	A mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1988-1997-ben - Employment in agriculture and forestry in 1988-1997	**102**
8.2	A mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámának alakulása 1991-1997-ben - Employment in the agriculture 1991-1997	**102**
8.3	A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és megoszlása - Number of employed in agriculture and its share of the economy	**103**
8.4	A mezőgazdaságból regisztrált új munkanélküliek száma 1995-1997-ben - Newly registered unemployed from agriculture 1995-1997	**104**
8.5	A mezőgazdaság aktív keresői összevont foglalkozási főcsoportok szerint (%) 1980-1996 - Active earners in the agriculture by major groups, % 1980-1996	**106**
8.6	A 14 éves és idősebb népesség, valamint a mezőgazdasági kiegészítő tevékenységként legalább 90 munkanapot teljesítők gazdasági aktívitás szerint, nemenként 1996 - Population above age 14, working more than 90 days/year in agriculture, by labour-market status and gender, 1996	**108**